Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

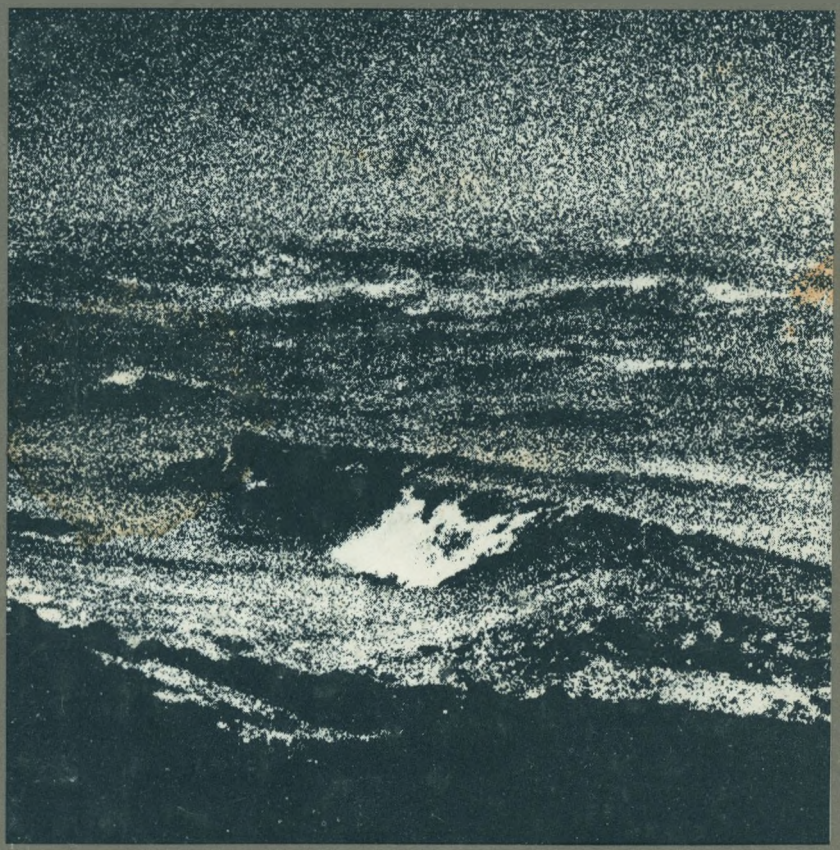
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Kai Pedersen

DET TABTE LAND I VEST

SAGN OG BERETNINGER OM KYSTBOERNES KAMP MOD HAV OG STORMFLOD



VESTKYSTENS FORLAG

DET TABTE LAND I VEST

DET TABTE
LAND I VEST

Vestkystens Forlag . Esbjerg

Trykt i Vestkystens Bogtrykkeri
Skrift: Garamond
Papir: 115 gr Dalum offset
Omslag: Ole Clausen
ISBN 87-980485-1-1

Med tilknytning til samme emne har forlaget udgivet

STORMFLOD
En billedreportage om stormfloderne i 1976
(Udsolgt)

Kai Pedersen

DET TABTE LAND I VEST

SAGN OG BERETNINGER OM KYSTBOERNES KAMP MOD HAV OG STORMFLOD



Vestkystens Bogtrykkeri . Esbjerg
1977



Kai Pedersen har hele sit liv næret interesse for landet i vest.
Han blev født i Canada i 1932.
Samme år rejste familien hjem til Danmark og bosatte sig
i Sdr. Farup, V. Vedsted sogn.
Kai Pedersen, der i dette sogn har sporet slægten 400 år tilbage,
tilbragte som dreng megen tid ved havet,
idet han passede faderens køer på forlandet.
Det var her, interessen for kystboernes kamp mod havet
voksede sig stærk, og i denne bog giver han
den første samlede beskrivelse af stormfloderne gennem tiderne.
Han har selv gået stormflodsvagt og fornemmet havets magt.

Forord

Naturkræfterne har altid, når de - ofte ret pludseligt - viste deres styrke, øvet en stærk indflydelse på menneskene. Dette er vel ikke mærkeligt, da vi i sammenligning med dem er små og magtesløse.

I dette skrift er det de store stormfloder, der gennem tiderne har hærget vore kyster og de lave områder i kystegnene, der fortælles om. Bogen lader i stor udstrækning samtidens mennesker, der var begivenhederne på nært hold, komme til orde.

Der er anvendt en del citater, hvilket forhåbentlig vil gøre skildringerne, der for manges vedkommende er fra en ret fjern tid, mere levende. I en del af disse citater er det originale sprog bevaret, i andre er der brugt en lidt mere nutidig stave- og skrivemåde, uden at der dog er ændret i teksterne.

Til trods for en del opremsninger af skader og erstatninger er dette skrift ikke blot de nøgne kendsgerninger om stormflodernes ødelæggelser gennem tiderne, men lige så meget en skildring af, hvordan menneskene oplevede naturkræfternes rasen. Målet har dog været at berette så nøgternt som muligt om kystboernes kamp med det stærke Vesterhav gennem tiderne, uden at bogen skal betragtes som et videnskabeligt værk, hvor alt er belyst og dokumenteret.

Ved udarbejdelse af bogen har lærer Vagn Madsen, Bramming, været mig en stor hjælp ved renskrivning af manuskriptet samt med efterkontrol af fremmedsproglig materiale. Endvidere er jeg Kirsten og Viktor Petersen tak skyldig for gæstfrihed og behjælpsomhed ved gennemgang af de mange årgange af Ribe Stifts-Tidende.

Kai Pedersen.



Det ældste og mest pålidelige kort fra 1240, tegnet af Joh. Mejerus. Kortet viser kysten, som den så ud inden stormfloden i 1362.



Joh. Mejerus' kort fra 1651. Dette kort angiver kysten før stormfloden i 1634. Den omtrentlige beliggenhed af atlantidernes kongeborg, Basilia, er indtegnet.

Da landet strakte sig langt mod vest

Her ude mod vest, hvor udsynet ikke standses af bakker, har øjet frit spil over vide enge og standses først af diget ude ved havet. Går vi derud og lader blikket glide ud over vadehavet med de mange vader og loer, har vi i horisonten vadehavsøerne. Vi hører mågerne skrige og viberne udstøde deres halvt fløjtende, halvt skrigende lyde.

Her er stedet, hvor fantasien kan få frit løb. Her glemmes let, at man befinder sig i det tyvende århundrede med maskinernes jagende ræs. Her hviler freden, og vi, som elsker naturen her, føler os næsten som i et paradis på jorden.

Men forestiller vi os, at det altid har været sådan ude ved havet, da tager vi fejl. Tusinder af bopladser, landsbyer og hundreder af kirkesogne har før ligget her ude vest på, hvor nu mågerne skriger, og sandormene opkaster deres små sandstakke.

Min bedstefar har fortalt mig sagnet om Klokkeby, der under en storm sank i havet. Og folk, der kommer i nærheden af den overskyllede og nu i havet sunkne by, kan stadig høre dens kirkeklokker kime og tilkalde hjælp, en hjælp, som aldrig nåede frem.

Som Klokkeby forsvandt, er mange små og store samfund forsvundet i havet, og de lidelser og de afsavn, som stormfloderne i tidens løb har påført menneskene i områderne herude, hvor der engang var land, men hvor nu mange fuglearter har deres ynglepladser, lader sig ikke beskrive.

Kun vi, som har set Vesterhavet i oprør, kan forestille os, hvordan huse, gårde, borge, templer og kirker er gået i knæ for det frådende hav.

Her ude i egnen vest for Ribe har vi en højdekote på 4-5 meter de fleste steder, og vi føler ikke, at gårde beliggende i denne højde vil

kunne blive havets bytte. Men går vi tilbage i tiden, lå denne egn ikke kun 4-5 meter over havet, men helt oppe på 45 meter over havet, det var omkring 10.000 år før vor tidsregning. Landet strakte sig da langt mod vest, og der var flere dagsrejser for denne egns mennesker til havet. Ja, de forestillede sig vel ikke den mulighed, at man kunne begive sig ud på så lang en vandring på op mod 200-300 kilometer for at møde det ukendte: havet og de fremmede stammer, som boede ude ved store floder, der skar op gennem det land, som nu er oversvømmet af Nordsøen.

I denne lange proces af landsænkninger og -hævninger blev frugtbart land med skove og bopladser forvandlet til fiskebanker.

De store floder, som skar op mellem Jylland og England, blev bredere og bredere. Tiden gik, nye landsænkninger fulgte, og havet voksede. Menneskene rykkede tilbage og bosatte sig længere inde i landet. Eller de drog på vandring ned gennem Europa, hvor de måske kom i klammeri med de derboende folk. For også dér var levemulighederne begrænsede.

Sagn og overleveringer fra tidlige tider fortæller om store og stolte riger, som har haft deres centrum, hvor nu bølgerne bruser, og fiskerbådene henter deres last. Disse sagn er gået i arv fra slægt til slægt her ude vest på. Så langt som til Ægypten nåede fortællingerne om det land, der altid kæmpede mod havet.

Fra historisk tid har vi pålidelige - også enkelte lidt overdrevne - optegnelser over de katastrofer, som har overgået denne del af landet. De er aldrig blevet nedskrevet i et samlet værk, trods det, at havet har kostet vort land flere menneskeliv end samtlige krige, Danmark har været inddraget i.

Overtro og sagn har været nært knyttet til de folk, som levede deres liv ude ved det lunefulde hav.

I fjerne tider bragte havets naboer offergaver til havguden for at formilde ham. Ofte bestod en sådan offergave i et menneske, for det meste et barn, som blev anbragt i en tønde eller i et kar og sat ud i bølgerne. Så havde guden fået sit offer, og folket kunne en tid håbe på fred for havets hærgen.

Havet var frygtet og er frygtet. Meter efter meter har det fravristet vort land. En gammel spådom siger, at Vesterhavets bølger først vil standse, når de har bragt alterdugen fra Ribe Domkirke til Sdr. Hygum kirke. Gud give, at denne spådom ikke vil gå i opfyldelse. Men hvorfor skulle havet standse her, når det har taget så meget, at kun en tiendedel af landets tidligere højde over havet er tilbage, samtidig med, at det har opslugt store folk og kulturer.

Et land, der gik under

Sagnet om Atlantis

For 2500 år siden berettede en præst i Ægypten følgende for statsmanden Solon fra Athen:

De traditioner, der er bevaret her (i Ægypten), er de ældste, man har overleveret. Alt, hvad der er sket af skønt eller storslået eller bemærkelsesværdigt, er altsammen skrevet op og bevaret fra ældgammel tid i vore templer.

Jeg tænker på det, vore skrifter fortæller om, hvorledes jeres by engang standsede en stormagt, der i sit overmod stormede frem på én gang mod hele Europa og Asien fra sit hjemland i Atlanterhavet.

På denne ø i Atlanterhavet var der opstået et stort og vidunderligt kongedømme, der bød over hele øen og mange andre øer og dele af kontinentet. Hele dette rige koncentrerede sig om et forsøg på ved et enkelt stormangreb at undertvinge jeres og vort land og alt, hvad der ligger inden for (Gibraltar) strædet. Dengang var det, Solon, at jeres bys styrke gik op for alle mennesker. Det var en kamp på liv og død, men den besejrede angriberne.

I den følgende tid indtraf voldsomme jordskælv og oversvømmelser, og i løbet af et eneste frygteligt døgn blev hele jeres samlede våbenføre mandskab opslugt af jorden, og også øen Atlantis sank i havet og forsvandt.

Af Platons Timaios.

Hvad kommer denne ægyptiske præsts beretning os ved, når vi skal beskæftige os med det land, som Vesterhavet har opslugt? Det ligger jo fjernt fra Ægypten. Ja, men dog ikke fjernere, end at de to folk har haft forbindelse med hinanden og udkæmpet krige med hinanden.

Det er sagt, at kun tåber vil søge efter Atlantis. Men præstens beretning til Solon har gennem generationer sat fantasien i gang, og mange

teorier er udviklet og forladt. Men én teori står tilbage, fordi alle spor peger derpå: Den, at Atlantis-riget har ligget her ude mod vest, hvor havet nu er ene herre.

For denne teori har den tyske præst Jürgen Spanuth æren. Han har gennem undersøgelser, som har strakt sig fra sidst i 1940-erne, påvist en påfaldende lighed mellem de gamle beretninger fra Ægypten og Grækenland og det arkæologiske bevismateriale, som er hentet op fra havbunden og fundet på danske og nordtyske museer.

I 1953 udsendte Spanuth sin bog »Das enträtselte Atlantis«. Her daterer Spanuth Atlantis-rigets undergang til at have fundet sted omkring år 1200 f. Kr. En lignende datering kom rektor ved universitetet i Uppsala, Olav Rudbeck, til 250 år tidligere.

Når Platon skriver, at beretningen til Solon fandt sted 8000 år før Solon, synes tidsafstanden at være så stor, at det umuligt kan være det samme, man taler om. Således er det dog ikke, fordi alt taler for, at Platons opgivelser af 8000 år før Solon er måneår og derfor stemmer ret godt med de to forskeres opgivelse af år 1222 f. Kr. som det år, hvor en stormflod lagde dette mægtige kongerige øde.

Disse naturkatastrofer havde som deres baggrund det store vulkanudbrud på den græske ø Thera (ital. Santorin) år 1220 f. Kr., som medførte store ødelæggelser på Kreta, i Grækenland og i Lilleasien. Udbruddet var så voldsomt, at den opslyngede aske ændrede solens strålemulighed på jorden og sænkede temperaturen.

For Spanuth er spørgsmålet, om der i Atlantis-beretningen foreligger en forveksling med den oldægyptiske månedsregning, »uvæsentligt«. Han mener at have sikre arkæologiske argumenter for, at Atlantis-beretningens begivenheder foregår i det 13. århundrede f. Kr.

»Dengang blomstrede der i Nordeuropa en kultur, der var forbavsende ensartet«, skriver professor i forhistorie Ernst Sorockhoff. Til denne kulturkreds hørte Sydsverige, Danmark, dele af Nordtyskland samt udstrakte områder, der i dag dækkes af Nordsøen, Spanuth har kaldt disse egnes beboere for bronzealder-germanere.

Forhistorikeren F. Behn konstaterer, at befolkningsspørgsmålet »for den nordiske bronzealders vedkommende kan besvares meget enkelt.

Fundene og fra senere tid også skriftlige kilder bevidner overensstemmende for Nordens vedkommende endog omfattende afvandringer, men ingen tilvandringer, hvilket betyder kontinuitet til et godt stykke ind i historisk tid. Den nordeuropæiske bronzealderkulturs bærere kan derfor med al ønskelig sikkerhed betegnes som germanere.«

Spanuth påviser, at f.eks. opgivelserne om atlantider-rigets størrelse og organisation finder en overraskende bekræftelse i Nordeuropa. Det samme gælder Platons påstande om atlantidernes kongeø. Kongesædet på denne ø skal have været omgivet af adskillige volde, der »til øjenlyst« var prydet med hvide, sorte og røde sten. Sten af den slags var faktisk for hånden i området ved Helgoland: røde og sorte sandsten fra Helgolands Oberland, og hvide sten fra »Wittes Kliff«, en klippeformation, der først sank i havet i 1721, og hvorfra der indtil da blev hentet byggematerialer.

Ifølge Platon skal der i nærheden af atlantidernes kongeborg være udvundet det gådefulde metal orichalkos, om hvilket det hedder, at det havde ilds glans og var næsten lige så værdifuldt som guld.

Generationer af forskere har brudt deres hoveder med spekulationer over dette orichalkos og afvist det som et typisk sagnmotiv.

Alle Atlantis-beretningens oplysninger om orichalkos passer på rav og på rav alene. Der findes virkelig ravsorter, der har »glans som ild«. Faktisk vurderedes rav lige så højt som guld. Man kan koge det i olie og anvende det til at smøre på murene som »ravlak«. At beboerne på øerne i Nordsøen kendte denne teknik allerede i bronzealderen ses blandt andet af en omhyggelig støbt ravring på en rigsdalers størrelse, der blev fundet på Sild i en grav fra ældre bronzealder sammen med bronzegenstande og guldspiraler.

Hertil kommer ifølge »Germania 45« Tacitus' beretning om, hvordan man har forstået at smelte rav og iblande det olie, gedetalg og honning og derved give det forskellige farver. Sikkert har man også - netop som det fortælles i Atlantis-beretningen - brugt det til udsmykning af templer. Der findes flere beretninger om ægyptiske templers udsmykning med nordisk rav.

Om ravhandelens betydning skriver Rudolf Pørtner i »Bevor die Rø-

mer kamen«: »Ravprydede sølvdolke er registreret allerede i kretiske grave fra tiden omkring 2500 f. Kr. (det vil sige yngre stenalder). Det her som ornament anvendte materiale var af nordisk oprindelse, et produkt fra de tyske kyster, hvis rav karakteriseres ved et særlig stort syreindhold, og hvis vandring derfor er let at følge fra dets jyske eller slesvig-holstenske hjemsted. Samlands-ravet opdagede købmændene først 2000 år senere. At rav har været af stor betydning for folkene, der boede på disse egne, ses klart af de store forekomster af ravperler, som det er lykkedes at finde, i Jylland i alt 1300 stk.«

Et af beviserne for bronzealder-germanernes store velstand har vi i de rige guldfund fra dette tidsrum, overvejende gemt i moser og først nu mange årtusinder efter fundet.

Afslutningen på denne velstandsperiode henfører Spanuth til omfattende oversvømmelser, der omkring 1200 f. Kr. opslugte udstrakte områder ved Nordsøen, deriblandt atlantidernes kongesæde ved Helgoland.

For fuldstændighedens skyld påviser Spanuth, at atlantidernes store krigstogt ikke blot er en myte. Tværtimod skal de overlevende fra Nordsø-egnene som skildret i Atlantis-beretningen være trængt ind i Middelhavsområdet og nået frem til Ægyptens grænser. Blandt de ægyptiske vidnesbyrd om denne begivenhed nævner Spanuth bl. a. Medinet Habu templet, hvis indskrifter skildrer farao Ramses III's (1200-1168 f. Kr.) store sejr over de såkaldte »nord- og havfolk«. Disse »nord- og havfolk« anser Spanuth for identiske med Platons atlantider, Om begge folkeslag erfarer vi, at de havde deres hjemstavn »på øerne og i landene ved verdenshavet mod nord«, at i en periode med store naturkatastrofer - tørke og stærk ild, jordskælv og oversvømmelser - blev deres øer revet op af stormen, deres kongestad tilintetgjort og deres hjemland lagt øde.

Den fælles beretning om atlantiderne og nord- og havfolkene viser, at de havde sluttet sig sammen i et stort krigstogt, at også libyerne og beboerne af Tyrrhenien stod under deres befaling, at de blev anført af de »10«, at deres plan havde været at bemægtige sig alle lande indtil jordens yderste rand, at de havde undertvunget Grækenland med und-

tagelse af Athen og truet Ægypten alvorligt, men at der dog kunne holdes stand imod dem. At der til denne krigsmagt hørte stærke stridsvognsenheder og en mægtig flåde viser de samtidige relieffer i Medinet Habu i overensstemmelse med Atlantis-beretningen.

De i ord og billeder fastholdte kampscener, deriblandt nogle fra verdens første kendte søslag, leverer Spanuth yderligere argumenter. Faktisk bærer de i Medinet Habu afbildede havfolk våben og klædningsstykker, som vi genkender fra Nordeuropas bronzealder.

Da til slut også Spanuths dykkerforsøg øst for Helgoland førte til fundet af gamle ruiner, synes hans triumf fuldkommen.

I året 1948 var det efter lange og indgående undersøgelser blevet ham klart, at Atlantis-beretningen var en stort set pålidelig historisk kilde, og at atlantidernes kongeø måtte søges øst for Helgoland. Jeg havde dengang ikke meget håb om, fortæller J. Spanuth, at Nordsøen endnu havde bevaret noget som helst spor efter bosættelse. Alligevel skaffede jeg mig et søkort for at se efter, om der på det pågældende sted måske dog kunne være indtegnet resterne af en høj eller iøjnefaldende ansamlinger af sten. Jeg vil aldrig glemme det øjeblik, da jeg rullede søkorter op. Ved første øjekast så jeg netop på det pågældende sted en til alle sider lav banke og omfattende stensamlinger. Disse sten havde givet den undersøiske banke, der ragede op på den ellers så jævne havbund, navnet »Stengrund«.

Blandt Platons oplysninger om Atlantis findes en påstand om, at elefanter skal have været meget talrige dér. Deri ser mange et bevis for, at Atlantis ikke skal søges i Nordsø-området.

Nu forholder det sig imidlertid med denne indvending som med så mange andre: Den lader sig også bruge mod dem, der har rejst den, Spanuth har udførligt undersøgt spørgsmålet om, hvad der kan ligge til grund for Platons oplysning. Det anføres, at der på den øverste guds tempel i Atlantis var anvendt elfenben. Dette kan være i overensstemmelse med de faktiske forhold.

Man skelner mellem to slags elfenben: det afrikanske, der stammer fra elefanternes stødtænder, og det nordiske, der stammer fra stødtæn-

der fra hvalros, narhval og fossile mammutskeletter. Talrige mammutknogler er fundet på nordisk område. Over 200 mammutkindtænder blev blot inden for et dusin år fisket på Doggerbanke. Ved Lehringen an der Aller blev for få år siden fundet skelettet af en urelefant, der endnu havde et spyd af takstræ mellem ribbenene, og ved siden af den lå der to dusin flinteblade. Nordens folk var altså ikke henvist til at indføre elfenben fra Afrika, selv om der også er fundet afrikansk elfenben i Norden. Nordmanden Ottar, som levede i det 9. årh. e. Kr. beretter, at elfenben og hvalrostand er meget vigtige og populære eksportartikler fra nordisk område. Endvidere ved vi, at nordboerne på Grønland betalte deres import med hvalrostand og skind. Ja, deres afgifter til pavestolen blev udmålt i disse produkter.

At atlantidernes kongeø, som oversvømmedes omkr. 1200 f. Kr., senere er dukket op på ny, bekræftes af talrige beretninger fra oldtid og middelalder. Den græske handelsrejsende Phyteas fra Massalia (Marseille) betrådte således ravøen Old Helgoland omkring 350 f. Kr. Phyteas' oplysninger viser, at øen på det tidspunkt igen var beboet. Men de nye øboer stod på et langt lavere kulturtrin, det indsamlede rav anvendte de som brændsel.

I begyndelsen af germanerkrigene, da romerne forsøgte at skubbe grænsen til Elben, kom en romersk flåde i året 16 e. Kr. ud for en kraftig storm i Nordsøen. I skildringen af denne katastrofe nævnes Helgolands stejle kyster. Hvad der menes med »Herakles støtter«, der skal have befundet sig dér, er uvist. Professor R. Henning gjorde sig til talsmand for den opfattelse, at der med disse søjler var tænkt på klipperne ud for Helgoland, til hvilke hørte ikke blot det dengang større massiv af broget sandsten, men også høje kridtklipper, af hvilke der som før omtalt eksisterede rester lige til 1721.

Tidligt virkede missionærerne Willibrord og Liudger på Helgoland, der dengang hed »Fositeland« (efter den frisiske gud Fosite, der nævnes allerede i de ældre germanske overleveringer under navnet Forseti).

En del af Willibrords levnedsskildring er blevet bevaret for eftertiden. Heri skildrer han, hvorledes missionæren slagtede Fosites hellige

dyr, hvorpå friserkongen som straf for denne vanhellige handling lod en af missionærerne dræbe og Willibrord bortvise fra øen.

Efter denne begivenhed, der daterer sig til 690 e. Kr., blev der en pause i missionsarbejdet, indtil Liudger i tiden omkring 780 kunne fuldføre kristningen af friserne på Helgoland. Efter tidens skik blev sejrherre og besejret ofte afbildet sammen efter kampen. Dette var også tilfældet for Liudger, der ses afbildet sammen med svanen, Forsites hellige dyr. At svanen har haft stor betydning for denne egns befolkning fremgår også af placeringen af den store domkirke Doberan vest for Rostock fra det fjortende århundrede. Sagnet fortæller, at dér, hvor munkene så den første svane gå ned, skulle de have ret til at bygge deres kirke. Det er nærliggende at antage, at troen på svanen som hellig fugl har sin rod helt tilbage til havfolket, som det afbildedes i ægyptiske templer. Heri ligger ikke noget bevis på en slægtssammenhæng mellem tidligere tiders beboere af Vesterhavsøerne og atlantiderne, men dog en pil, der peger hen imod denne teori.

Liudger lod også, som det fremgår af den latinske beretning »omnia profana«, alle hedningernes helligdomme ødelægge og rejste i stedet kirker, hvor de havde ligget. Fra Fosites tempel, der skal have været af uhørt pragt, havde missionærerne dog reddet en stor skat.

Endnu i det 11. årh. forklarede biskop Adam af Bremen navnet Helgoland som »hellig land«.

Helgolands størrelse angives af Adam af Bremen (død 1075) som 8x4 romerske mil (12x6 km). Den østlige del af øen, hvis højeste lokalitet var den i dag under Nordsøen liggende »Stengrund«, var allerede i den sene middelalder en selvstændig ø, der kaldtes »Südstrand« eller »Süderstrand«.

I året 1066 kunne den nordfrisiske krønikeskriver Antonius Heimreich berette, at Südstrand havde »tilforn strakt sig helt til Helgoland«. Südstrand nævnes flere gange i middelalderlige skattelister og andre kilder. Vi erfarer f.eks., at den danske konge havde et hus dér, og at øen også på anden måde må have været af betydning.

I året 1362, hvor der indtraf en stormflodskatastrofe, forsvandt Südstrand definitivt ligesom andre dele af Nordfrisland (f.eks. det sag-

nomspundne Rungholt). Men herom mere under omtalen af de enkelte stormfloder.

De ældste bevarede kort over Helgoland, der er fra 1570, nævner i den ledsagende tekst 7 kirker øst for øen og tilføjer, at ruinerne af disse bygninger endnu kunne ses ved stærk lavvande. Helgolands »Oberland« er ifølge samme kort dækket af flere bronzealdergravhøje. Fra året 1651 foreligger et kort tegnet af Husum-kartografen Johs. Mejer med de daværende vadeområder angivet. Det ses tydeligt, at udstrakte dele af den tidligere ø Südstrand i det 17. årh. lå tørlagt ved lavvande. At disse vadeområder er blevet opmålt omhyggeligt af Mejer med datidens hjælpemidler er flere gange blevet fastslået.

Med baggrund i sagn og overleveringer, og derfor også med en betydelig mindre sikkerhed, tegnede Johs. Mejer nogle kort, der viser Helgoland i årene: 800, 1300 og 1649 og et over Nordfrisland før stormfloden i 1362. Trods kortenes usikkerhed er de dog en værdifuld kilde til forståelse af dette områdes udvikling og til at illustrere de middelalderlige beretninger om Old Helgoland og Südstrand, idet de viser talrige tempel- og borgruiner, heraf nogle på det nuværende Stengrund.

Spørgsmålet om, hvor langt Mejers informationer går tilbage, kan besvares med, at de i det mindste går tilbage til 1240. Mejer har således tegnet et detaljeret kort af Nordfrisland, som det så ud omkring 1240. Her var såvel diger som det velhavende Rungholts nøjagtige beliggenhed angivet. Det er en kendsgerning, at han har haft kendskab til det gamle kort over Nordfrisland, som befandt sig på Københavns bibliotek indtil branden 1728.

I 1921 opdagede A. Busch på ny Rungholt. Han fandt våben og brøndrester, der hvor Mejer havde indtegnet Rungholt på sine gamle kort. Dette bekræfter disse korts værdi. Vi kan med sikkerhed konstatere, at Old Helgoland efter de store naturkatastrofer i 1220 f. Kr., hvor øen blev oversvømmet midlertidig, igen er blevet beboet, ja, endda tæt beboet, og har været det indtil den store menneskedrukning i 1362.(Herom mere senere). Talrige tempel- og borgruiner skal indtil da have været på øen. Spor af beboelse er endnu bevaret på restøen.

Til genkoloniseringen af Old Helgoland knytter sig også de germanske overleveringer, der fortæller om de gyldne skrifttavler, som guderne havde fra oldtidsdage, og som senere blev genfundet dér. Det er meget sandsynligt, at der ved øernes genkolonisering er fundet betydelig mere end de omtalte tavler. For at forstå de ældste skildringer af øernes genkolonisering må vi have for øje, at øerne efter oversvømmelsen omkring 1220 f. Kr. i de overlevendes erindring blev til landet for de døde.

Om den store undergangskatastrofe minder den keltiske betegnelse for Nordsøen »Marimarusa«, den græske »Thalassa Nekron« eller »Nekros Pontos« og den latinske »Mortuum«, der hver for sig betyder »De dødes hav«. Ligeledes kan de mange sagn om »De dødes øer« eller »De saliges øer« i Nordsøen være erindringer om katastrofen i 1220 f. Kr., hvorunder antagelig utallige menneskeliv er gået tabt. Erindringen om denne begivenhed er uden tvivl holdt vedlige ved de tilbagevendende stormfloder af større eller mindre styrke.

Spanuth har ved undersøgelsen af skibsformede grave i Nordeuropa konstateret, at de alle vender boven mod syd eller sydvest uden hensyntagen til, i hvilken retning den nærmeste strandbred lå.

De gamle germanske overleveringer fortæller om Udgård, dødsriget, såvel som om Asgård, gudernes borg, og om Atlantis' kongeborg fremstillet som en ø, der adskilles fra land med en smal havrem.

I Saxos Danmarks-Krønike, ottende bog, skrives beretningen om helten Torkild, der i en for landet vanskelig situation får pålæg om at besøge gudernes borg Udgård for dér hos Udgårdsloke at få et godt råd med hjem til kong Gorm.

Rejsen til Udgård og opholdet dér minder såvel i rejseafstand som i oplevelser meget om den græske Odysseus' rejser og oplevelser eller om Sindbad Søfarerens. Torkild fortæller om store sale med sovende kæmper på stenbænke og ækel stank. Beskrivelsen minder meget om de gamle overleveringer fra de ægyptiske sagn om Atlantis.

Var det Old Helgoland, der havde været det fordums storrige, og som nu efter naturkatastrofer var blevet »De dødes Ø«, og som i sagn og overleveringer er blevet til Nordeuropas gudehjem og dødsrige?

Poul Hermann, der har oversat Saxo Grammaticus til tysk, mener, at de citerede oplevelser om mødet med de sovende kæmper er beskrivelsen af en stiliseret grav, og hele beretningen har paralleller i middelalderlitteraturen. Ligeledes omtales fund af store guldskatte på øen.

Under en rejse, som Adam af Bremen foretog i frisernes land, hørte han og nedskrev et gammelt stammesagn, der beretter om frisernes opdagelse af en ø. På denne ø skal friserne være stødt på sovende kæmper i huler.

Ordret beretter Adam af Bremen: »Her fik de lyst til at se sig om, og de gik i land. De traf på folk, der selv ved middagstid krøb i skjul i deres underjordiske huler. Foran indgangen til disse lå der en mængde kar af guld og andet lignende malm, som af de dødlige regnes til sjældne kostbarheder. De tog da med sig af disse skatte så meget, som de kunne løfte, og trak sig rask og muntert tilbage til deres skibe.«

Efter naturkatastrofen i 1220 f. Kr. er Helgoland atter blevet beboet, og beretningerne om de store guldfund på øen tyder på, at megalitgravene også kaldet kæmpehøje er blevet åbnet og de døde frarøvet deres gravgods. Det samme skete på fastlandet og for kongegravenes vedkommende på Gavr'inis ud for Bretagne. De skatte, der derved blev fremdraget i det område, hvor senere øen Südstrand, der undertiden også kaldes Utland, opstod, kan muligvis være kærnen i sagnene om Udgård.

Senere blev der foretaget nye dykkerundersøgelser på Stengrund. Det skete i 1950, 1952, 1953, 1961 og 1971. Ved disse undersøgelser blev talrige tilhuggede stenplader bragt op til havets overflade. Den tyske forhistoriker Røschmann har betegnet de fundne sten som sikkert tilhugget af menneskehånd, en opfattelse som deles af forhistorikeren Stokar samt geologerne Heinz i Leipzig og Rose i Hamborg. I slutningen af 1952 skrev Herbert Beelte, en af de dykkere, der hjalp Spanuth, en artikel, hvori han skriver: »Jeg må først bemærke, at der inden for den gren af arkæologien, der foretager undersøgelser under havets vandmasser, hidtil så godt som ingen erfaringer er samlet. Ikkefagmanden kan næppe danne sig en forestilling om vandets tilintetgø-

rende kraft, f.eks. under en stormflod. I Nordsøen skal man yderligere regne med den konstante nedbrydning, der foregår som følge af tidevandets bevægelser. Jo lavere vandet er, jo mere ødelæggende virker strømningerne. Den, der vil drive forhistorisk forskning i Nordsøen, må altså være ret dristig.

De forventninger vi havde, da vi gav os i kast med problemet, var da heller ikke spændt særlig højt. I spøg havde vi lavet en parole, der gik ud på, at hvis vi blot fandt to sten på rad, ville vi være tilfredse. Vi var på det rene med, at vi næppe ville finde rester af bosætningsspor oven på drivsandet. Planen var derfor ved væsentlige stensamlinger at frilægge det gamle kulturlag med et skylleapparat, hvilket i øvrigt under de beskedne forhold, vi var henvist til at arbejde under, var en utrolig vanskelig opgave for dykkeren.

Den 31. juli 1952 ankom vi til Stengrunden og gik ned. Strømmen var meget stærk og vanskeliggjorde dykningen betydeligt. Hvad der skuffede mig langt mere var dog, at sigtbarheden begrænsedes af diatomeer. Disse planteafsondringer, kaldet kiselalger, svævede rundt i vandet i utallige kolonier. Planen med først at betragte hele området ovenfra hængende under skibet var dermed ødelagt. Men også undervandsfotografens dristige drømme var tilintetgjort.

Jeg lod mig sænke ned i et reb og opdagede, at jeg befandt mig mellem sten. Det syn, der mødte mig, var ubeskrivelig smukt. Jeg fandt ikke storslåede ruinbyer, men jeg fandt en dobbelt stenvold, som ragede ca. 2 m op over drivsandet. Ved mit første forsøg lykkedes det for mig at opmåle denne dobbelte stenvolds tværsnit og afskridte den over en strækning på 80 meter. Derved blev jeg klar over, dels at begge volde forløb ret regelmæssigt, dels at ikke naturen, men menneskehænder havde frembragt disse.

Ved yderligere dykkerforsøg - deres udbytte var på grund af dårligt vejr meget magert - genfandt jeg på forskellige steder det samme tværsnit. Jeg kunne derfor indføre dobbeltvoldens retning og udstrækning på kortet. De strømmærker, der aftegner sig på overfladen, samt oplysninger fra Helgolands hummerfiskere, gav os også vigtige finger-

peg. Da det havde vist sig, at der ikke kunne blive tale om at tage undervandsfotografier, foretog vi i stedet ekkolodmålinger som en dokumentarisk erstatning for disse.

Og det er denne ekspeditions overraskelse og succes, at vi konstaterede, hvorledes den af os fundne dobbelte stenvolds dimensioner nøje svarer til de i Platons Atlantisberetning opgivne.«

Medens diskussionen om Spanuths teorier bølgede, kom nye vidneudsagn frem til fordel for Spanuths teorier. Han modtog således mange breve fra folk, som inden første verdenskrig ved vedvarende østenvind og lavvande havde set rester af bebyggelse på Stengrund. Selv om dette er interessant, er det dog ikke noget bevismateriale.

Af betydelig større vigtighed synes kriminalinspektør Glienkes meddelelser at være. Han kunne således oplyse, at han før første verdenskrig havde været nede på Stengrund som marinedykker. Ved disse dykninger har Glienke haft en komisk fornemmelse af, siger han, at han på bunden af Nordsøen så rester af volde, således som også dykkeren Eberhard Fries tegnede dem efter hukommelsen. Glienke skriver videre, at han, før han læste Spanuths første bog, ikke havde gjort sig yderligere tanker om Stengrunds-ruinerne, fordi han havde hørt, at der engang skulle have været land dér.

Atlantis-teorierne er yderligere blevet styrket af oplysninger givet af æresdoktor ved Kiels universitet Peter Wiepert i 1956. Han fortæller om baggrunden for en dykkerundersøgelse på Stengrund i foråret 1943. Wiepert angiver som grund til denne undersøgelse, at der verserede et gammelt sagn om en forhistorisk borg mellem Ejdersted og Helgoland. Til sagnet kom konkret viden om dykkerundersøgelser foretaget i forbindelse med krigsskibet »Zahringen«s grundstødning i 1911 på Stengrund. Marinedykkerne havde her berettet om resterne af en gammel borg (antagelig Basileia). Disse oplysninger blev bekræftet af dykkerundersøgelser i 1919, hvor der berettes om fund af den gamle borg samt volde og rester af murværk, våben, skår og lignende. Man fandt ved den lejlighed også en dybere liggende grund ved siden af Stengrund.

Om selve dykkerundersøgelsen i foråret 1943 beretter Wiepert: »Dykkerne gjorde sig klar. Først blev den yngste sendt ned, men gav

allerede efter kort tids forløb signal til, at vi skulle hejse ham op. Han påstod, at strømmen var alt for stærk til, at kan kunne holde balancen. Så gik den ældste dykker ned, og han blev længere tid dernede. Da han igen temmelig medtaget stod på dækket, fortalte han os, at han havde set et antal sten og stenplader, der måtte være anbragt af mennesker, og til sidst var kommet ind i en slags stenhvælving eller hule for enden af stensætningen. En sten ved denne »hvælvingsindgang« kunne man næsten sammenligne med en tilhugget stensøjle. Strømmen havde imidlertid hele tiden drevet ham bort, han havde også hvirvlet sandet op og gjort vandet plumret, og til sidst havde han ikke kunnet holde ud at være dernede længere.«

Ved dykkerundersøgelser i 1971 fandtes store kobberplader af betydelig vægt, deriblandt en med et stort hul i midten.

Rummer Stengrund forklaringen på sagnet om Atlantis? Meget taler derfor, selv om andre har en anden mening. Et står uden for enhver diskussion: Det land, der i dag ligger under havet vest for Slesvig, Holsten og Sydjylland, har været beboet af velorganiserede folk årtusinder før vor tidsregning. De har haft samhandel med store dele af verden, og det har ikke været et underudviklet folk, men et folk med kultur og organisation, der kunne måle sig med de gamle kulturfolk ved Middelhavet.

Når vi til nu har haft så ringe kendskab til Nordens folk i tiden før Kr. fødsel, har vi måske forklaringen her: deres store kulturelle samlingssteder er blevet udslettet af havet, og deres kultur og organisation har lidt et alvorligt tilbageslag ved katastrofen år 1220 før vor tidsregning.

Havet slettede alle spor af kultur og ordnet samfund. Havet, fjenden mod vest, men også handelsvejen, var farlig og kostede tunge ofre. Det har det gjort op gennem historien helt til vor tid. Diger og dæmninger har det sprængt, og enhver sløvhed fra menneskenes side vil det udnytte og kræve dets sold.

Fra middelalder og op gennem historien har vi mange beretninger om Vesterhavets anslag mod det lave marskland og dets rov derfra. Det har trukket en linie af død og ødelæggelse op langs den lave kyststrækning.

Stormfloder gennem tiden

Fra gammel tid har vi mange beretninger om havets stormløb mod vestkysten, særlig mod den syd- og sønderjyske kyst. Vor viden hviler her på gamle beretninger og overleveringer, som generation efter generation har fortalt, samt de optegnelser, der er gjort i tidens løb. Nutidige udgravninger i og langs vadehavet, samt vort kendskab til vandstandens stigning i verdenshavene, er med til at øge vort kendskab til og vor forståelse af denne udvikling. Alene siden vor tidsregnings begyndelse er vandstanden i havene steget 2 meter, og det har medvirket til, at hver stormflod skar sig dybere ind i landet. Modsat har der jo også fundet en tilslikning sted langs kysten. Et gammelt kort fra Videnskabernes Selskab fra 1794 viser ikke den yderste klint på Mandø Hølade, medens et senere kort fra Generalstabens opmålinger i 1869 har en del af denne klint med. Ved opmålingen i 1938 optræder klinten imidlertid i sin rette størrelse sammen med hele indvindingen. Det viser, at samtidig med en vandstigning i havene har havet ved flod og ebbe aflejret materiale nogle steder ved vadehavskysten.

En medvirkende årsag til stormflodernes store kraft er tidevandsforskellen. Medens tidevandsforskellen ved Hirtshals kun er 0,3 meter og ved Thorsminde 0,8 meter, når den i vadehavet en ret betydelig størrelse, særlig i de sydlige områder. Ved Blåvandshuk er den således 1,6 meter og ved Cuxhafen 3,1 meter. Derimellem ligger Højer sluse med 2 meter, medens Husum har 3,5 meter til forskel på høj- og lavvande. Det er forståeligt, at den store tidevandsforskel har medvirket væsentligt ved kysternes udformning og bidraget til at øge følgerne af stormfloderne, der når deres største styrke, når storm og tidevand sætter ind samtidig med, at vi har springflod.

De ødelæggelser, som stormfloderne forårsagede, tiltog sammen med inddigningen omkring år 1000. Meyn anfører således i en forteg-

nelse, der stammer fra pastor Kuss (fra ca. 1825), at antallet af ødelæggende stormfloder i det 12. årh. var 7 og i det 13. årh. ligeledes 7, i det 14. årh. var det steget til 10, i det 15. årh. til 11. Det 16. årh. står højest med 23, medens der i det 17. årh. var 19 og i det 18. årh. 18.[1]

Faren steg altså med den voksende inddigning, hvilket måske kan lyde selvmodsigende, men der er forskellige grunde dertil. De ældste diger svarede langtfra til deres formål og til de forventninger, man stillede til dem. Landet, der blev inddiget, var ikke digemodent, og ved inddigningen blev der lukket af for yderligere tilslikning. Og de dele af marsken, der hvilede på tørv, sank desuden sammen, så landet kom til at ligge lavere end før. De svage diger kunne ikke modstå vandmassernes tryk, og landet blev hurtigt oversvømmet. Men medens vandet før hurtigt kunne trække sig tilbage, vanskeliggjordes dette nu af digerne. En anden medvirkende årsag til de store katastrofer var menneskenes egen virksomhed i området. Salt var i middelalderen en eftertragtet handelsvare, som friserne kunne udvinde ved at opgrave tørvejorden under klæglaget og brænde det. Herved frigjordes saltet, som efter en rensning kunne sælges. Denne proces sænkede imidlertid jorden på væsentlige arealer, og dette har uden tvivl bidraget betydeligt til at øge omfanget af stormflodskatastroferne.

At landet som før omtalt ligger lavere i forhold til havoverfladen, hvilket jo er grundlaget for den store formindskelse af landområdet her mod vest, ses også af Andreas Buschs opdagelse af den gamle handelsplads Rungholt ved halligen Südfall. Ligeledes har Andreas Busch påvist, at den gamle kulturjord mange steder ligger 1,5 til 2 meter under middelhøjvande, således som det også er tilfældet med Rungholt. Dog må det siges, at forholdene nord og syd for Morsum-halvøen på Sild har udviklet sig forskelligt. Medens der syd for denne linie har været en sænkning af landet i forhold til havoverfladen, har det modsatte nærmest været tilfældet i de nordlige egne af marsken i de sidste århundreder. Dette bevises af før omtalte kort over Mandø Hølade.

1. N. H. Jacobsen: Skibsfarten i det danske vadehav, side 122.

Også østsiden af Rømø viser tegn på landhævning. Ved Kongsmark dannes kysten således af en 1,5 meter høj marskrand, der falder brat mod havet og er underkastet dets nedbrydning, og boringer i øens indre vidner om, at en hævning har fundet sted. Ifølge meddelelse fra pastor Thade Petersen har man ved Parborg (Nørre Tvismark) fundet klæglag i 1,73 meters tykkelse. For Ribe-marskens vedkommende fastslår A. Jessen en hævning på 1,2 til 1,4 meter, en bekræftelse på før omtalte korts rigtighed.

Nærmere oplysning om niveauforandringerne giver gravningerne i de gamle værfer. Således fandtes der på værferne ved Misthusum i 1932 potteskår fra år 1200 to meter under den nuværende marskoverflade.

Området har altså været undergivet både en hævning og en sænkning, og forholdene er således ret komplicerede. Nordmann mener af undersøgelserne ved Misthusum at kunne slutte, at denne del af marsken har været underkastet gentagne hævninger og sænkninger, ligesom tilfældet har været for de sydlige marskområder fra Nordfrankrig til Frisland. Nord for Vidåen er den første sænkning foregået i bronzealderen, den anden tidligst i det 13. årh., og imellem dem har der været en hævning. Nordmann anser det ikke for udelukket, at der mellem det 14. årh., da de undersøgte værfer ødelagdes, og de store ødelæggelser i 1634 har været en hævning med påfølgende sænkning, således at den hævning, der begynder derefter, og som bragte marsken op til dens nuværende højde, er den tredie vi har kendskab til, som har indvirket på området.

Det må dog anses for usandsynligt, at der ikke skulle være foregået hævninger og sænkninger i tiden mellem bronzealderen og det 13. årh. Ribe-marsken har ifølge Nordmann deltaget i disse bevægelser i jordbunden.

At der langt tilbage i tiden har kunnet forekomme stærke storme ved den jyske vestkyst, viser en gammel beretning om en vikingeflåde, der i begyndelsen af det niende århundrede på vej ned langs den jyske vestkyst blev overrasket af en frygtelig storm, som slog deres skibe til

vrag og forårsagede strandinger på de i forvejen af stormen hærgede kyster.

Omkring år 1200 tegner Sakse Nordfrisland for os i følgende ord: »Dette land har rige marker og kvæg i mængder, det ligger lige ud til havet og er så lavt, at det stundom sættes under vand ved flodtid. For at hindre søen i at trænge ind, lægger de diger langs kysten, men bryder den igennem, da skyller den over markerne og oversvømmer huse og sæd . . . Ofte river havet da markerne op fra grunden, så der bliver sø, hvor der før var ager, og sætter mulden af på et andet sted, hvor den tages til indtægt af den, der ejer jorden dér . . . Med oversvømmelse følger frugtbarhed, så landet er en frodig græsgang, af tørven koger de salt. Hele vinteren står alt under vand, og agrene ligner nu en indsø, så landet lader en næsten i tvivl om, hvor man skal regne det hen, da det en tid af året fures med køl, en anden med plov. Indbyggerne er vilde og trodsige af sind, smidige af krop, de kaster vrag på tung rustning, men bruger skjolde og skyder med spyd. Markerne hegner de med grøfter, som de sætter over med springstokke. Deres huse bygger de på opkastede jordhøje . . .«

Her tegner Sakse altså et billede af denne egn og dens befolkning, som den levede i daglig naboskab med Vesterhavet. Det var et folk, der levede afsides fra andre folk og ikke havde skrivende ånder iblandt sig. Vi ved derfor ikke meget om deres hverdag og deres kamp mod havets angreb, før vi får de gamle kirkelige beretninger og klageskrifter at hente viden fra.

I året 1652 udgav de to borgere i Husum, borgmesteren Casper Danckwerth og kartografen Johs. Mejer en beskrivelse af hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Blandt de 37 kort, som Mejer tegnede til værket, var der et, som viste, hvorledes Slesvigs vestkyst så ud omkring 1240. Det meste af vadehavet skal på den tid have været bebygget land. Senere undersøgelser er foretaget af blandt andre historikeren dr. P. Lauridsen, som bestrider rigtigheden af den bebyggelse i dette område, som Johs. Mejers kort lader formode. Der er da også meget, der begrunder skeptikernes mistro. Men ingen kan vel bestride, at vadehavet engang har været beboet, men blot på et langt tidligere tids-

punkt, hvad jeg også har forsøgt at sandsynliggøre i bogens første afsnit.

Johs. Mejers kort fra 1649 må anses for - efter datidens forhold - meget nøjagtige. Men det kan være vanskeligt at vurdere, hvad der hviler på samtidige opmålinger, og hvad der er taget fra tidligere kartografiske værker, f.eks. »Landcarte von dem alten Nordfrieslande Anno 1260«, det såkaldte historiske kort. På kortet fra 1649 har Mejer indtegnet et »Vaddekårt«, der med en særlig skravering antyder landets ældste udstrækning og bebyggelse. Mejer har sandsynligvis støttet sig til tidligere kort, ikke mindst hvad angår dybdeforhold. Der findes således en del lighedspunkter mellem Mejers kort og hollænderen Jansz Waghenaers søkort fra 1585. Nogle år senere udarbejdede den danske officer og digegreve Johannes Wittemack sit søkort »Frisia Minor« over farvandet mellem Listerdyb og Ejderen. Måske har Mejer også haft kendskab til Wittemacks arbejder.

Det er vanskeligt at bedømme, om Mejers kort er rigtige. Skal vi tro P. Lauridsen, som siger: »Geodætisk set er der ikke én sandfærdig linje på hele det kort. Det er opspind og fantasi til hobe, et mærkeligt udslag af den golde og flade lærdom, der herskede i det 17. århundrede.«

På Johs. Mejers kort er øen Jordsand opmålt til ca. 600 ha. I 1969 fandt Medert Ehmsen og Lennart Edelberg en cisternebrønd på Jordsand, dog et bevis på, at øen har været beboet. I 1975 blev der fundet endnu en cisternebrønd på Jordsand ca. 100 meter fra den første.

Prøver man på baggrund af cisternebrøndenes beliggenhed at foretage en positionsbestemmelse på søkortet og sammenholder denne med en tilsvarende på Mejers kort fra 1649, kommer man til det resultat, at det nuværende Jordsand ligger omtrent, hvor det sydligste hus er afsat på Mejers kort. Det ville være interessant med en efterforskning af cisternebrønde på flakket nord for Jordsand for herigennem at finde bekræftelse på rigtigheden af Mejers kort.

I kong Valdemar II's jordebog fra 1241 omtales kongens hus på Jordsand som Hjortsandhus. Navnet Hjortsand må henvise til, at øen har haft større jagtbart vildt. Det er derfor sandsynligt, at det netop er

muligheden for jagt på hjortevildt, der er baggrunden for, at kongen har et hus dér. Dette kunne også tyde på, at øen har haft forbindelse til enten Sild eller fastlandet. Dette bekræftes af den tyske forfatter Breckwoldt, der i det 13. årh. skriver, at øen har været på 2000 ha. Hvis hans oplysninger er rigtige, må øen have været næsten landfast med Jylland, og dens vestkant må have været ude ved det nuværende dyb.

Muligvis har Jordsand været landfast med både Jylland og Sild. Man har flere eksempler på, at øer er opstået ved, at åløb og prieler har banet sig et nyt leje gennem marsken og derved afskåret områder fra land. Ribe å har således helt op til 1400-tallet haft udløb mellem Rømø og Mandø, og Vidåen har måske på et tidligere tidspunkt haft forbindelse med Vesterhavet mellem Amrum og Sild og først senere dannet sit nuværende løb og dermed adskilt Jordsand fra Sild.

Der er således dog en del sandsynlighed for, at Mejers kort ikke skulle være helt værdiløse, og P. Lauridsens bemærkninger kan synes lidt forhastede og kategoriske. Dertil kommer de senere års videnskabelige undersøgelser af nedbrydningen af Jordsand. Øens areal blev i 1841 opmålt til 35,6 ha. I 1873 blev der foretaget en matrikulering af Jordsand, og øen blev beregnet til 18,4 ha. Øens areal var således på 32 år reduceret med 50%. En arealberegning efter Geodætisk Instituts målebordsblad fra 1936 opmålt samme år giver et areal på ca. 8 ha. I 1944 blev øen opmålt af lektor L. Edelberg, og arealet var da 7,2 ha. I 1973 opmålte Palle Udh Jepsen Jordsand til 2,3 ha.

Mon ikke den af Mejer indtegnede kirke på Jordsand ved navn Jordum har eksisteret og måske er gået under i bølgerne under den store stormflod den 16. januar 1362?

Den første »grote Mandranck«

Den tidligst daterede stormflod, vi har kendskab til, er den første store menneskedrukning i 1162. I Holland blev den benævnt »De grote Mandranck«. Ved en stormflod i 1218 adskilles Nordstrand fra Lundenberg herred, og den nuværende Süder Hever strøm bliver dannet.

Det må have været en flod af meget stor kraft. Men enkeltheder fortaber sig i historiens mørke.

I det fjortende århundrede skyller flere voldsomme floder ind mod den jyske vestkyst. Således omtales frygtelige floder i årene 1300-1316 og 1338.

De grote Mandranck

Den 16. januar 1362 fandt den store menneskedrukning sted. Det er en af de frygteligste dage i den vestslesvigske historie, hvor en voldsom isflod bortskyllede de svage diger, der fandtes.

Enkeltheder om denne stormflod findes ikke, men overleveringerne fortæller, at 200.000 mennesker druknede i vandmasserne, og at 30 kirkesogne blev havets bytte.

At så mange mennesker skulle være druknet, lyder vel usandsynligt, men der er næppe tvivl om, at disse frugtbare egne har været tæt befolket. At 30 kirkesogne forsvandt er meget sandsynligt.

I Rigsarkivet i København findes et dokument, dateret den 19. juni 1361, som giver købmænd fra Hamborg ret til at handle på Edom herreds handelsplads.

Denne handelsplads var Rungholt.

Dette viser således, at handelspladsen Rungholt har eksisteret i sommeren 1361, 7 mdr. før den store stormflod.

I 1921 lykkedes det for landmanden Andreas Busch fra Nordstrand at lokalisere Rungholt, såvel byen som havnen. Denne forskning er senere blevet fortsat.

I vaderne omkring hallig Südfall har man afdækket diger, to sluser, adskillige brønde, værfer og andre bebyggelsesspor, der med sikkerhed stammer fra middelalderen. Rungholt har næppe været en handelsplads af købstadsformat og kan selvfølgelig ikke sammenlignes med Ribe og Hamborg. Men den har nok været en by med stor betydning for handelen i dette område.

Mens vi har historisk dokumentation for Rungholts og Jordsands skæbne, mangler vi enkeltheder om de mange andre sogne og landsbyer, der forsvandt den januardag for mere end 600 år siden.

Allehelgensfloden den 1. november 1436

Ved efterårsstormen den 1. november 1436 pressedes vandmasserne ind med hovedtrykket på Slesvigs midterste vestkyst. På Sild forsvandt Eidum og Rantum sogne. Det var vistnok i denne flod, at Anflod sogn syd for Højer gik til grunde, så kirken stod alene tilbage. Sognet blev bebygget igen, men kirken blev ikke genrejst. Folk fra Rudbøl, Poppenbøl og Gaden søger Højer kirke, men sognet er endnu selvstændigt, og man kan i Rudbøl vise det sted, hvor Anflod kirke lå. Kr. la Cour Madsens gård Vesteranflod har bevaret navnet, og det ville kun være rimeligt, om Højer landsogn kaldte sig Anflod sogn. Vi har kun ringe kendskab til de skader denne stormflod forvoldte på den øvrige kyststrækning, men når floden tog to sogne på Sild samt Anflod sogn, da må vi regne med, at den øvrige del af vestkysten ikke helt er sluppet. Om dette vidner også en ansøgning fra Slesvigs domkapitel til koncilet i Basel i 1447 (11 år efter Allehelgensfloden) med anmodning om hjælp, »fordi det salte hav har taget 60 kirkesogne«, der havde indbragt over halvdelen af kapitlets indtægter.

Alle 60 sogne er nok ikke forsvundet i denne ene storm, men i denne og de foregående storme. Om man har regnet tilbage til den store storm i 1362, ved vi ikke, men det kan vel tænkes.

Auguststormen 1511

Den 20. august 1511 gennembrød en kraftig storm det nybyggede dige over Rudbøl dyb, hvor nu Kornkog er en rest af landet ved Vidåens indløb i Rudbøl sø. I 1506 til 1511 havde man bygget denne dæmning, der var bred og beskyttet af pæleværker.

Sommerstormen 1513

Et nyt forsøg på at bygge et dige over Rudbøl dyb til Vidding Herreds Kog, denne gang ved Rodenæs over Felting Siel, blev ved denne storm den 13. juli 1513 ødelagt og bortskyllet.

Den anden Allehelgensflod 1532

Den første og anden november rasede en frygtelig storm mod de lave marskegne. Havet nåede højder, som det ikke havde været oppe på længe. I Tønder stod vandet 3 alen højt på Sct. Laurentii kirke. I Klangsbøl kirke findes på et vægpanel af træ angivet højden af stormfloden 1532 til 4,16 meter over P.N.N. Til sammenligning kan tjene, at floden i 1634 nåede til 4,30 meter over P.N.N. Denne Allehelgensflod kostede alene på Ejdersted 1100 druknede mennesker, og på Nordstrand omkom 1500 mennesker i bølgerne.

I »Landbeschreibung« berettes om en stor stormflod, som i 1558 skulle have oversvømmet Mandø og ødelagt krken. Her er uden tvivl tale om en forkert opgivelse af årstallet, for i dette år var der ingen større flod. Der er stor sandsynlighed for, at det er floden den 2. nov. 1532, der er tale om. I Riberhus Slots jordebog omtales i 1562-63 8 mand fra Mandø. De »fløtt aff Mandø for floden.« Christian den Femtes matrikel fra 1683 nævner »Gamle Mandø Ødeplads« med angivelse af beliggenheden. Hvornår Gl. Mandø fik betegnelsen Ødeplads er uklart. Det kan være sket i 1362 eller måske i 1532, ja, måske først i 1634. Imod 1634 taler kong Christian den Fjerdes påbud til lensmanden i Ribe i 1639 om at yde hjælp til istandsættelse af kirken. Der tales om istandsættelse, ikke om genopbygning.

Vi kan på trods af de uklarheder, datidens korte meddelelser indhyller begivenhederne i, dog med sikkerhed antage, at floden i 1532 har været voldsom og er gået ud over Mandø. Hvordan det har set ud på fastlandet, vides der ikke meget om. Fra Ribe har vi dog følgende overlevering: »Vandet stod så højt i Ribe, at der kunne fanges levende fisk i klosteromgangen, nu beliggende i kotehøjde 4,51-478 m. Det vil sige, at store dele af byen har stået under vand.

Julestormfloden 1593

Det blev en frygtelig stormflod, der den juleaften rasede mod marskegnene. Efter nogen tid skete flere digebrud ved Rudbøl sluse og i den

nordlige tredjedel af Højer-Rudbøl-diget. To store skibe drev ind gennem hullerne i diget og strandede på geestranden.

De gamle digebrud kan erkendes i dag gennem de såkaldte »veler« eller »høller«, f.eks. Klintemandshøl eller Terkelsbølhøl i det gamle dige øst for Rudbøl eller i de mange krumninger i den nordlige del af Højer-diget.

Denne storm kostede alene i Vidding herred 96 menneskeliv. For den øvrige kyststrækning findes ingen efterretninger om tab af menneskeliv på grund af stormfloden, men det er utænkeligt, at kun Vidding herred skulle være blevet ramt.

Der gik kun få år, før stormfloden igen hærgede denne kyststrækning, og atter gik det ud over Rudbøl-diget, som blev gennembrudt mange steder, og det blev nødvendigt at flytte diget 100 meter mod øst.

En anden beretning om julestormfloden 1593 lyder således: »Juleaften var den store Vandflod ved Husum, Friesland, Tønder, Ribe og andre Steder langs med Havbredden, så at og mange Folk udi Amtet Tønder langs med Havdiget ere druknede, og fra dette Sogn Hostrup er Nis Jepsen i Jejsing hans Søn, som ved højlys Dag vilde ride til Tønder, druknet. Den ædle, ærbare og dydsirede Fru Dorothea Rantzow, Enke, til Solvig, havde Juleaften været i Tønder i egne Ærinder, men maatte Hendes Naade formedelst Vejrets Barskhed blive paa Tønder Hus. Min Vogn var til samme Tid ogsaa i Tønder, men for at undgaa Livsfare maatte min Karl overnatte der. Mange Heste som vare bundne til Krybben, ere fra Friesland drevne op paa Geesten, item mange Køer, Svin, Faar og Føl ere ogsaa, alle døde, kommen drivende hertil.«

Biskop P. Hegelund skriver i sin dagbog for den 24. dec. 1593: »Paa iuleafften vaar forfærligt sterckt suduest vær oc stor skadelig vandflod for Ribe.«

De sidste stormfloder forud for den store katastrofe i 1634

De første årtier af det syttende århundrede var præget af mange stormfloder og andre ulykker, som ramte marskens beboere. Disse ulykker blev af mange udlagt som en advarsel om at syndigt levned. Således skriver pastor Petrus Clio i Lith om de mange floder, som ramte Nordstrands beboere, at »det er Guds advarsel til dem om at føre et bedre og mere gudfrygtig levned, for ellers vil Herren straffe dem hårt.« Andre så varsler om, at noget frygteligt var forestående. Om de mange jærtegn fortælles bl.a., at vildt var svømmet over fra fastlandet, kvæget var blevet rasende, træer havde blomstret to gange i ét år, en høne havde lagt tre til hinanden sammenvoksede æg, brød og boghvedegrød var bleven »forvendt til idel blod« osv.

På mange af disse jærtegn kan vi vel finde en fornuftig forklaring. Men kirken var ikke i tvivl om, at alle ulykkerne var Guds løftede pegefinger med advarsel om død og dom, såfremt menneskene ikke forbedrede sig.

Efter stormfloden i 1634 skriver Peter Sax: »Hensigten med den guddommelige straf var at føre beboerne til at gøre bod og afstå fra deres slette levned. Og mange er de synder, der lægges de gode strandinger til last.« - Hvad han så mener med det sidste?

Nægtes kan det jo ikke, at de gamle frisere på Nordstrand har været nogle hårde halse. Næppe uden grund klages der i en fyrstelig skrivelse fra 1617 over, at der føres »et fast barbarisk levned« på øen. Det, der i nævnte skrivelse særlig klages over, er - »for ikke at tale om andre laster og forbrydelser« - »de utallige, ja mangfoldige mord«, som fandt sted. Blodhævn havde tidligere været almindelig blandt friserne og var det vel trods strenge forbud tildels endnu, så det ene drab førte det andet med sig. Desuden hørte kroslagsmål med påfølgende drab langtfra til sjældenheder, Ja, selv private gæstebud endte ofte med blodsudgydelse.

Præsten Boetius, der som få var inde i forholdene på øen, siger, at folk dér kunne myrde fremmede »ved en ringe, ja selv uden nogen

som helst anledning.« Var der ingen fremmede ved hånden, kæmpede landsmand mod landsmand. Nogen udæskning før kampens begyndelse fandt ikke sted. Heller ikke indlod man sig i en ærlig brydekamp med sin modstander.» Næppe er«, siger Boetius, »et eller andet ord vekslet, før de med deres ret korte knive gennemborer brystet eller siderne på den ulykkelige, der er blevet genstand for deres vrede.«

Kirken og overtroen antog, at stormfloderne var advarsler fra Gud og en opfordring til mennesker om at leve et bedre og mere gudfrygtigt levned. Stormene var Guds værktøj.

Få eller ingen søgte årsagerne til katastroferne dér, hvor den med rette måtte søges, nemlig i digernes slette tilstand. Heimreich og andre forfattere, der har skrevet efter 1634, ved at berette om mange eksempler på den ligefrem gudsbespottelige tillid, som mange indbyggere nærede til digernes styrke og soliditet. En mand ved navn Ocke Levensen på Nordstrand skal således have udtalt, at nu havde man et jerndige.

Af de aktstykker vedrørende områdets dige- og kogsager fra tiden før 1634, der endnu er bevaret, fremgår det med tilstrækkelig tydelighed, at digerne var alt andet end solide.

Digebrud med påfølgende oversvømmelse af store områder er i de tider langt fra sjældne, snarere kan det siges, at de hører til dagens orden. Ved alle de større stormfloder før 1634 havde landet i virkeligheden lidt overordentligt. Hver gang havde havet på flere steder gennembrudt digerne og sat flere koge under vand. Den 21. oktober 1612 oversvømmedes således omtrent halvdelen af øen Nordstrand, og man var ikke færdig med udbedringen af den tilføjede skade, før en ny stormflod den 11. december 1615 medførte endnu større tab.

I marts 1616 klagedes der stadig over, at 13 sogne endnu daglig stod under vand. I februar 1625 og i juni 1630 hærgedes Nordstrand atter af større stormfloder. Begge gange var størstedelen af Pelvorm blevet oversvømmet. I 1630 klagede beboerne over, at de i de sidste fem år aldrig har haft tørt land, hvert år er vandet brudt gennem digerne og strømmet ind til dem. 1631 pålagdes det da også befolkningen i den

øvrige del af landet at komme de ulykkelige pelvormere til hjælp, som »de nu i fem år har siddet i vandet.«

Mellem 1630 og 1634 indtraf der ingen større floder, og i disse år udbedredes digerne vel en del. På strenge bestemmelser om digernes vedligeholdelse skortede det ikke, men disse bestemmelser blev i virkeligheden kun i ringe grad respekterede. Det kan vist siges, at de gamle strandboeres værste synd var en højst beklagelig mangel på samfundsfølelse. Beboerne i de koge, som lå inde i landet, og som var mindst udsatte for havets oversvømmelser, ville helst nøjes med at holde deres egne mellemdiger i nogenlunde forsvarlig stand, medens de var meget forsømmelige i deres pligter med hensyn til vedligeholdelsen af de store havdiger. Navnlig var digerne langs Rungholtbugten på øens sydside i en yderst dårlig forfatning. Det var her, gennembrudene oftest fandt sted. Det var også disse diger, der først brød sammen, da den store flod endelig kom i 1634.

I tiden før katastrofen havde man haft opmærksomheden rettet mod dette sted, og hertug Frederik den Tredje havde overdraget Jan Berend det hverv at opmåle, hvor langt et dige over halligen Südfall, som skulle forbinde Pelvorm med Trindermarch, ville blive, og dette dige findes afsat på hans eget og på Wittemacks kort. Ved opførelse af diget var der ikke blot udsigt til efterhånden at indvinde en stor del land, som tidligere var gået tabt, men det indre havdige ville dermed blive forvandlet til et mellemdige, hvad der måtte betragtes som en stor vinding.

Planen blev aldrig realiseret, og det er tvivlsomt, om den kunne have ændret noget som helst ved den store stormflodskatastrofe, der indtraf natten mellem den 11. og 12. oktober 1634.

Også inde på fastlandet nærede man ubegrænset tillid til digernes sikkerhed. Således fortælles om en digegreve fra Risummose, der kort tid før den store flod efter en istandsættelse af et havdige skal have råbt ud mod havet: »Trods nu blanke Hans!« En anden mand, Ivan Acksen fra Rødemis, skal have udtalt, at nu kunne man trygt lægge sig til at sove bag digerne. En så stor sikkerhedsfølelse var nu ubegrundet.

Digebrud skete ofte. Måske har senere fortællere overdrevet hine tiders menneskers overlegne ligegyldighed, for så meget stærkere at understrege retfærdigheden i Guds straffedomme imod dem.

Peter Sax kan ikke i sine beskrivelser af Ejdersted rose dette smukke land nok. Han skriver: »Ligger velforsikret og velforsvaret bag gode havdiger, men også har udmærkede mellemdiger, der »in effektu står lige med et havdige.« Og han fortsætter: »Husene er bygget på høje, smukke værfer, og desuden findes der hist og her i landet ikke få højtliggende marker og gestbanker.«

Til trods for alle disse fordele led Ejdersted dog jævnlig store tab ved oversvømmelser, Ved stormfloden den 26. februar 1625 var hele landet på 2 à 3 koge nær sat under vand. Den 20. marts samme år oversvømmedes atter en stor del af landet, og det samme var tilfældet den 6. juni 1630. Trods de mange floder var digerne ikke forsvarlig istandsat, da uvejret for alvor brød løs om aftenen den 11. oktober 1634. Folk var måske blevet vant til de mange oversvømmelser, og de forventede vel ikke, at floderne ville blive værre, end dem de kendte.

Om stormfloden 11. december 1615

Ved Sct. Andreas tid (30. nov.) 1615 hjemsøgte en stormflod den jyske vestkyst. Den er omtalt af P. Rohde i hans »Haderslev-Amts Beskrivelse fra 1775.«

Rhode skriver: »1615. Var atter saa skreksom en Oversvømmelse af Vesterhavet, at Vandet stod op til Vinduerne paa Tønder Slot, og i Ribe By seylede man med Baade.« - Ved Østerport i Tønder stod vandet omtrent 2 meter højt ifølge M. Mackeprang: »Tønder gennem tiderne«.

Et tingsvidne (skrivelse) udstedt på Kærgård birketing 8. marts 1616 fortæller om »den store skade og afbrek, som var overgået Søren Jensen i Lønne, Gravers Pedersen, Gregers Frandsen, Ib Christensen og Thue Pedersen i Lønne - - - af den store storm og vandflod, som var før jul nu sidstforleden.« Herom fik mændene et stokkenævn, de »haver fan-

get en stor skade og afbrek både på deres huse og bygge, foder og korn, fæ og qvæg, at de udi sådan nød og trang storligen forårsages at besøge godtfolk om hjælp og trøst.«

Et andet vidne drejer sig om Mejlby (Melby) i Farup sogn. Det er fra Kalvslund herreds ting 15. maj 1616 og siger:» Det (at)Jes Jepsen i Melby lod lese for tings som et brev, som hans sognepræst og sognemænd havde givet hannem, lydendes ord fra ord som efterfølger - - -, at Jes Jepsen i Melby haver fået en meget stor, drabelig skade af den skadelige flod, som indbrød her hos os om S. Andresis tide Ao. 1615, så han ikke alene fik skade på sine huse, tømmer og fjæl, som henflød, sengeklæder, hø og korn i laden, rug og mel, malt og gryn, øl og brød, som han mistede, men også hans fattige hustru, som var frugtsommelig, udkom af huset med tre små børn om midnatstide udi stor livsfare og ikke kunne fange klæder på, men måtte nøgen ud af huset, og udi sådan stor sorg og bedrøvelse, haver hans fattige, frugtsommelige hustru gjort barsel, og på det sidste måtte sætte livet til derover, så han fattig mand sidder nu igen med tre små moderløse børn udi stor sorg og bedrøvelse, så han højlig er fornøden at besøge godtfolk om hjælp - - -.«

Hvis de pågældende skadelidte ikke klarede sig på anden måde, havde de efter et sådant på tinge udstedt dokument ret til at tigge.

Fra lensregnskabet (Riberhus len) har vi endvidere: »Afkvitteret for gods, som stander øde, og den store vandflod havde fordærvet her udi lenet: 2½ dl. 22 sk. 2 alb., 7½ skp. rug, 9 skp. byg, 1½ td. havre, 3½ svin, 2 snese rokkel, 5 qvarter 10 snese tørre hvillinger, 2 td. saltet hvilling.«

Disse oplysninger om uerholdelige landgildefgifter angår kun ejendomme, som hørte under kronen, og som kronens lensmand skulle gøre regnskab for. Vi må vel regne med, at stormfloden har gjort lige så stor skade på andre i de samme egne boende folks ejendom, men derom har vi ingen oplysninger.[1]

Denne stormflod var ikke, som så mange andre fra disse tider, en

1. Fra Ribe Amt, 1963. H. K. Kristensen: Stormfloden 1615.

følge af Herrens vrede over de syndige mennesker, om vi ellers skal tro den Riber Ret, der i 1620 anklager en kone, Karen Roeds, for hekseri.

»Dernæst bekiendte Karen Roeds, at hun og Karen Jørgensen i Tuismark paa Romøe, og Karen Knuds paa Konsmark, og Gunder Peder Hierresens Hustrue og Gunder Rasmus Lassens Hustrue, som var den fornemmeste blandt dem, giorde og reiste det store Storm-Veir for nogle Aar siden, da de mange Fisker-Øvre forgik, og Folkene druknede, saa der den Tiid blev mange faderløse Børn, og det, fordi fornævnte Karen Jørgens var vred paa en Mand af Konsmark, for han vilde ikke tage et Garn med sig ud til Havs.«

Karen Roeds blev dømt til at brændes, dog nok ikke mest for hendes medskyld i stormvejret, men for hekseri af forskellig art. Hvorledes de andre koner klarede sig, ved jeg ikke.

Karen Roeds blev brændt den 12. sept. 1620. Vi har fra en gammel bog om Ribe-begivenheder:

»Ao. 1620 d. 12. Sept. blev en Troldqvinde ved navn Karen Roeds brændt her ved Ribe, og vilde intet bekiende.«[1]

Som vi ellers lige har set, havde Karen Roeds bekendt sin medskyld i stormvejret, selv om vi vel må formode, at på vejret har selv hekse ikke nogen indflydelse. De andre sager, hun anklagedes for, var hun vel næppe helt så uskyldig i, selv om dommen efter vor mening i dag var lidt for barbarisk.

Stormflod for alvor

Sommeren 1634 havde været varm og tør, og de lave marskenge havde båret en overdådig avl. Der var gået 3 år, siden floden sidst havde været oppe, og marskfolket kunne igen med rette tro, at Gud lod nådeslyset skinne på dem, og deres marker bære gode frugter. Om de nu var faldet til ro i troen på en rolig fremtid, blev denne grufuldt gjort til skamme natten mellem den 11. og 12. oktober 1634.

1. David Grønlund: Historisk Efterretning om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker, side 96.

Efter en længere periode med østenvind slog vinden om fra sydøst til sydvest, og det begyndte at regne. Hen under aften blæste det op til orkanagtig storm, så det næppe var muligt for noget menneske at stå fast på jorden. Med stormen fulgte der regn, hagl, lyn og torden. Ingen mindedes et sådant uvejr, og mangen én mente, at himmel og jord måtte styrte sammen, og at dommedag var forhånden. Efterhånden drejede vinden fra sydvest til nordvest, hvilket betyder, at store vandmasser presses sammen ved de slesvigske og frisiske kyster. Tilmed var det nymåne og som følge heraf springflod. Alle forhold bidrog således til, at stormfloden den 11. og 12. oktober 1634 skulle blive den største flod, vi har dokumentarisk kendskab til.

Nordstrand ødelægges

Den lille ø Nordstrand, der ligger ud for Sønderjyllands vestkyst, fylder i dag ikke meget på landkortet, anderledes tidligere. Indtil 1634 var de nuværende øer Pelvorm Nordstrandishmohr og Hamburgerhallig dele af Nordstrand, og går vi et par århundreder længere tilbage, har øen vel været dobbelt så stor som i 1634. Ja, måske har den end ikke altid været en ø, men været forbundet med fastlandet, måske revet løs derfra ved den store menneskedrukning i 1362 eller ved floderne i 1162, 1218 eller i 1300, 1316 eller ved floden i 1338. Vi ved det ikke, for vi kender kun disse stormfloder fra sagn og overleveringer. Men meget tyder på, at Nordstrand tidsmæssigt er blevet skilt fra fastlandet under en af disse stormfloder. Derpå kunne også øens gamle navn Strand tyde.

Af en fortegnelse over det slesvigske domkapitels indtægter fra midten af det 15. årh. fremgår det, at ikke mindre end 25 sognekirker og kapeller på Strand i den forløbne tid er gået tabt ved vandflod. Umiddelbart før den store stormflod (1634) var Nordstrand blevet opmålt og kortlagt af landmåleren Jan Berend (kaldet Johann Berentsen fra Frederikstad). Øen blev opmålt til 44,337 demat eller ca. 22,150 ha.

Landskabet Strand har fra gammel tid været inddelt i 5 herreder,

men efter stormfloden i 1593 indskrænkede man det til 3 herreder. Pelvorm herred, der var det mindste, udgjorde den sydvestlige del af øen og omfattede 4 sogne: Pelvorm, Balum, Buphever og Ilgrof. Beltring herred omfattede hele den nordlige del af øen og bestod af følgende 8 sogne i rækkefølge fra vest til øst: Westervold, Østervold, Bupte, Bupsee, Kønigsbøl, Volgsbøl, Rørbæk og Esbøl. Edom herred, der var det største, omfattede den sydlige del af øen og bestod af de 10 sogne: Brunock (kirken ødelagdes under stormen i 1615 og blev ikke genopført senere, men sognet var indtil 1634 henlagt under de to nabosogne Strintebøl og Ilgrof), Strintebøl, Gaikebøl, Odenbøl, Trindermarch, Evensbøl, Hersbøl, Hamm og Morsum.

På øen levede dengang 8000-9000 mennesker, og der var 1745 huse og gårde. De fleste bønder var som i marskegnene selvejere. Kun på kirkegodset og på de to adelige godser Seegaard og Morsum var der en del fæstere.

Nordstrand var fra naturen et rigt område, som væsentligt bestod af klægjord, der for en stor dels vedkommende var under plov, og som trods ringe eller ingen gødning kunne yde 20 fold hvert år. Dog fandtes der også i den østlige del af området større strækninger af mager moseblandet jord, hvor man kun avlede rug og havre, og hvor man stadig måtte gøde. Desuden lå der midt i landet en ca. 1000 demat stor udyrket mose, hvorfra øen blev forsynet med brændsel. Dette mosedrag bar navnet »Højmose«, fordi det hævede sig en del over det omliggende land.

Præsten Johs. Petreius beskriver i slutningen af det 16. århundrede Nordstrand på følgende måde: »Hvert efterår lå øens mange småhavne fulde af skibe fra Holland og fra Husum, der udførte landets produkter. Ofte har jeg undret mig over, at så stor en mængde mennesker, nemlig over 8000, daglig kan blive rundelig mættet i sådan et lille land, mens der dog samtidig kan udføres sådan en mængde korn, fede øksne og køer, smør, ost og flere hundrede lam. Give Gud, at vi måtte erkende en så rig velsignelse og nyde den med tak.«

Petreius beskriver befolkningens klædning og huse således: »Simplere folk bar hjemmelavede uldne klæder, men de mere velhavende

klædte sig i silke og engelsk klæde. Husene var både smukkere og mere solidt byggede her end på fastlandet, til trods for at materialet måtte hentes langvejs fra, tømmeret i almindelighed fra Norge, og stenene til de oftest grundmurede bygninger fra fastlandet. Væggene i husene er næsten altid opført af mur- eller teglsten og skilkalk, og der er mange huse, i hvilke der er anvendt 20 til 24.000 sten.«

Det var nok næppe af ene storhed, man byggede så solidt, mere fordi det var nødvendigt. Ellers kunne let den første den bedste stormflod, der brød igennem digerne, vælte husene over ende. Ganske vist var de anbragt på værfer eller jordvolde, men alligevel lå de, som erfaringerne havde fortalt folk så ofte, langt fra så højt, at flodvandet ikke kunne nå dem og forvolde såvel bygninger som dyr og mennesker stor skade. Det fik de ulykkelige beboere også at føle hin skæbnesvangre oktobernat 1634, da havvandet efter at have gennembrudt digerne som en altødelæggende lavine rullede hen over øen og væltede huse og gårde over ende, som var de korthuse.

Allerede ved 10-tiden om aftenen skete det første digebrud ved Strintebøl, der lå ved den østlige side af den store Rungholtbugt på øens sydside. Her havde digerne i lang tid været i en meget dårlig tilstand, og det var derfor ganske naturligt, at det blev her, det første brud fandt sted. Men i løbet af en time var det ene brud blevet til 44 brud med store veler og kanaler, gennem hvilke vandet skyllede ind over landet. De længere inde liggende diger gav hurtigt efter for vandets tryk, og det banede sig nu vej i hurtigt tempo fra kog til kog. Ved 11-tiden nåede havet til Gaikebøl, men først 3 timer senere gik vandet ind i den noget højtliggende præstegård, hvis beboere måtte ty op på loftet. Andetsteds fra meldtes det, at vandet stod 5 alen højt i husene. Snart var hele øen forvandlet til et hav, kun »Højmose« ragede op af vandet.

Rædsel og forvirring havde ramt de ulykkelige beboere. Mange tog deres tilflugt til loftet, når vandet gik ind i huset. Men heller ikke her var de sikre, for ofte blev husene i løbet af kort tid skyllet bort af vandmasserne, og skete det, var der kun ringe udsigt til redning.

I sådanne situationer bandt man sig ofte fast til bjælker eller bræd-

der. Ofte bandt flere familiemedlemmer sig fast til samme bjælke for på denne måde at søge deres redning sammen eller dø sammen. Således var der, for at nævne et eksempel, en mand, der reddede sig selv sammen med 3 børn på et stykke tømmer af det sønderslåede hus, mens hans hustru og 4 børn blev i bølgerne. Nogle lykkedes det på den måde at bjærge sig helt over til fastlandet. Efter stormen fandt man mange steder hele familier således bundet sammen og gået i druknedøden sammen.

Flere steder sendte flammende bål deres ildtunger op i stormnatten. Huse kom ofte i brand, når deres beboere søgte op på loftet bærende åbne lys. De ulykkelige mennesker havde så kun valget mellem at brænde levende eller kaste sig i bølgerne og lide druknedøden. Mange har nok valgt det sidste.

Det var et sørgeligt syn, der mødte de reddede nordstrandinger, da Solen næste morgen stod op over deres ø. På én nat var det skønne, frugtbare land forvandlet til en ørken. Mangt et slægtsbånd var revet over, og rige folk var i løbet af få timer blevet fattige. Rygtet fortalte, at der på hele Nordstrand kun var 400 overlevende, men det viste sig dog senere, at rygtet havde overdrevet betydeligt. Der blev efter katastrofen udarbejdet tabslister for de enkelte sogne, som viste, at ca. 3 ud af 4 beboere var omkommet under uvejret. Ifølge nedenstående »Designatio eller fortegnelse« stiller tabene sig således:

Sogne	Druknede mennesker	Gårde og huse slet borte	beholdne
Lith	171	41	11
Hamm	365	72	22
Morsum	350	84	16
Esbøl	170	39	13
Rørbæk	380	94	66
Volgsbøl	340	75	7
Kønigsbøl	212	62	18
Bupsee	490	94	26
Bupte	260	52	6
Østervold	394	43	6
Westervold og Balum	164	56	19
Pelvorm	1012	191	63
Buphever	340	90	34
Ilgrof	283	75	10
Strintebøl og Brunock	366	75	16
Gaikebøl	232	73	31
Odenbøl	142	38	32
Trindermarsch	100	33	24
Evensbøl	234	37	49
Hersbøl	30	11	10
	6035	1335	419

Alle sogne er ramt af ulykken, men det har sin interesse at se, at der i dem alle er blevet en del huse tilbage. Værst medtaget var det store Rørbæk sogn på øens nordøstlige side, af hvis gårde og huse der kun blev 6 små huse tilbage. Mindst medtaget var sognene Gaikebøl, Odenbøl, Trindermarsch, Evensbøl og Hersbøl, der alle med undtagelse af Trindermarsch lå i samme kog. De udgør størstedelen af det nuværende Nordstrand. Foruden huse og gårde var der bortskyllet 28 møller. Antallet af druknede heste, hornkvæg, får og svin sættes med et rundt tal til 50.000 stk. Hertil kommer tabet af avl og bohave og

andet rørligt gods. Hele marker var revet bort, og resten af landet var gennemfuret af større og mindre veler. Gennem de fire største af disse, der fandtes ved Lith, Strintebøl, Balum og Bupte, strømmede havvandet daglig ind og ud. Den fordums inddigede ø var med andre ord forvandlet til en hallig, hvis overflade tilmed kun i ringe grad hævede sig over daglig vandstand.

En følelse af modløshed greb de mennesker, der var blevet tilbage. Ødelæggelse og tomhed mødte dem overalt. Kun en fjerdedel af alle huse var tilbage, og disse var ofte meget medtaget af uvejret. Øde lå også markerne, og vintersæden var borte.

Præsten i Gaikebøl skriver således få dage efter ulykken: »Hele sogne står tomme, i andre er der kun få mennesker tilbage. Gudshusene er øde, der er hverken præst eller menighed til at besøge dem.«

Blandt de druknede var der foruden en skolemester og en organist 12 degne og 9 præster. Gud havde, som Lobbe Obbesen siger, »i sin vrede tugtet hyrderne tillige med fårene.«

Alle øens 22 kirker havde lidt stor skade, men ingen af dem var gået helt til grunde. Kun 6 klokketårne var helt skyllet bort af havet. Kirkerne, der alle var opført af sten og mere solidt bygget end de almindelige huse, kunne naturligvis bedre modstå bølgerne. De var dog så medtaget af uvejr og vand, at der kun få steder kunne holdes gudstjeneste i dem. I september 1637 skriver øens staller Aug. v. Bestenborstel, at en efter anden af dem faldt ned af sig selv.

2. september 1637 fik præsten i Trindermarsch, Johs. Heimreich, og landsskriveren Balth. Novock overdraget det hverv at berejse øen, foretage syn over kirkerne og levere en indberetning til hertugen, for at der senere kunne tages bestemmelse om den fremtidige ordning af de kirkelige forhold på øen.

Gennem disse mænds indberetning får vi et indblik i den sørgelige tilstand, hvori kirkerne og det kirkelige gods befandt sig.

Som et eksempel på hvor dårligt det stod til med kirke og kirkegods på Nordstrand kan nævnes det kirkesyn, som pastor Heimreich lod foretage i 1639 ved tilkaldte gode mænd, af kirke, kirkegård og præstegård i Volgsbøl. Alle tre dele var i omtrent lige dårlig forfatning. På en istandsættelse af kirkegården havde man anvendt nok af både ar-

bejde og penge, men alt havde været forgæves. Under en stormflod i august havde vandet stået en alen højt på kirkegården, og alt var igen ødelagt. Brødrene Amsinck, sognets største lodsejere, havde tilegnet sig præstegårdens tag, rigtignok imod tilbud om rigelig erstatning, hvis præstegården atter skulle genopbygges. Men mest fortvivlet var dog den tilstand, hvori kirken befandt sig. Benno Numsen havde tilegnet sig loftet. Dog havde også han tilbudt erstatning, såfremt kirken skulle genopbygges. Endvidere havde han tilegnet sig græsningsretten på kirkens jord og bortforpagtet denne under angivelse af, at det skete med fyrstens tilladelse. Om en sådan tilladelse vidste stalleren imidlertik intet. At Benno Numsen desuden havde tilegnet sig to ligsten og en anden én må anses for småting. Værre var det, at han også havde tilegnet sig kirkens kalk og patene (altersæt) og pantsat begge dele til kornskriveren på Gottorp. Skønt hertugen havde befalet ham at levere tingene tilbage, havde han dog ikke gjort det. Brædderne på klokketårnet havde kirkeværgen Enno Ocksen sikret sig som pant for 5 mk. og 13 sk., som kirken var ham skyldig. Man bliver næsten overrasket, når det oplyses, at kirkeklokken stadig hænger uskadt i klokketårnet.

I 1641 oplyses det, at prædikestolen sammen med døbefont og alter fandtes hos Benno Numsen, men nu solgtes til kirken i Klangsbøl for 93 mk.

Vi kan vel regne med, at de fleste af øens kirker har været i nogenlunde samme tilstand som Volgsbøl.

Rundt omkring i Sønderjylland findes i dag rester af inventaret fra de gamle kirker på Nordstrand. Hvad der ikke var solgt i 1652 tilfaldt de hollandske participianter, som da kom i besiddelse af øen.

Af de 22 gamle Nordstrand-kirker var der kun 3, som fik lov at bestå, nemlig de to kirker på Pelvorm og kirken i Odenbøl. Kirken i Trindermarsch stod endnu i 1661, da hertugen befalede, at den skulle nedbrydes og sælges. Tømmeret var imidlertid så medtaget af regnen, at det ikke kunne benyttes andetsteds, og da det tillige var forbundet med stor fare og store omkostninger at nedbryde kirken, var der ingen, der havde lyst til at købe den. Kun klokketårnet lykkedes det at få solgt.

Rimeligvis har kirken fået lov at stå, til den faldt sammen af sig

selv. Og det er sandsynligvis gået andre Nordstrand-kirker på samme sørgelige måde.

Kirkens skæbne var også øens skæbne. Kun en ringe del af det gamle land blev igen inddiget, mens det øvrige på et par små halliger nær blev prisgivet havet. Mange af de overlevende efter katastrofen forlod snarest øen, trods påbud fra hertugen om at blive og inddige øen. De fleste foretrak at friste tilværelsen som fattige folk på fastlandet. Dem, der inden floden intet ejede eller havde mistet alt under katastrofen, faldt det vel ikke svært at forlade øen og søge arbejde på fastlandet. I en indberetning til hertug Frederik den Tredje klages der over, at folk trodser hans forbud mod at forlade øen og undlader at inddige og genopbygge, og indberetningen slutter: »men endog afbryder de forhaandenværende Huse og Boliger og fører dem hen til andre Steder.«

De fleste slog sig antagelig ned inde på fastlandet, men mange rejste til Holland, hvor de ernærede sig som håndværkere eller som søfolk. Men mange lykkedes det ikke at skabe sig en tilværelse, efter at de havde mistet alt. Dertil kom de ulykkelige forhold, som Europa befandt sig i under Trediveårskrigen. Ofte drev de rundt på vejene som tiggere, og enkelte havde fået det privilegium at få udstedt et tiggerbrev.

Men trods de mange udvandringer var der dog stadig nogle tilbage, som tog fat på inddigningsarbejdet igen. Slemt har det været for disse ukuelige efter alt, hvad de havde været igennem, at en ny stormflod den 20. oktober 1635 ødelagde næsten alt det genopbyggede og nedbrød endnu mere af de gamle diger og gjorde velerne dybere.

I 1635 fremsatte øens befolkning ønske om, at inddigningen måtte blive foretaget af udenøs interesser. Arbejdet med inddigningen blev dog fortsat af de få mennesker, der var tilbage.

Ved inddigningen af Pelvorm havde Cornelius Jensen Albers, der havde købt 1000 demat af det oversvømmede land, i høj grad bidraget til, at arbejdet lykkedes. Derimod førte de forsøg, som brødrene Rudolf og Arnold Amsinck gjorde på den nordlige del af øen, ikke til noget resultat. For brødrene var indsatsen stor, over 200.000 rdl. ofrede de på inddigningsarbejdet, men resultatet udeblev. Resterne af det land, brødrene Amsinck prøvede på at redde, er Hamburger-Hallig.

I mange år havde man forsøgt at finde udenlandske interesserede til at foretage inddigningen af øen. Først den 8. juli 1652 overlodes hele landet med undtagelse af Pelvorm og det amsinckske land samt et par mindre stykker til et hollandsk interessentskab. To år senere påbegyndtes inddigningen, og efterhånden lykkedes det at indvinde størstedelen af øens sydøstlige side eller omtrent halvdelen af Edom herred.

I oktroien tilsikredes der de fremmede participianter fuld ejendomsret til jorden foruden en del andre rettigheder som fri religionsudøvelse, toldfrihed osv.

Det er forståeligt, at de gamle beboere af Strand kun med blødende hjerter overlod deres fædrene jord til fremmede uden nogen som helst erstatning.

Pastor Heimreich fortæller, at de gamle ejere, da han for menighederne i Odensbøl og på Nordstrandischmohr oplæste hertugens kundgørelse om afståelse af landet, udgød »bitre tåre«. Den hårde fremfærd var måske nødvendig, såfremt landet ikke skulle blive fuldstændig opslugt af havet.

Hertugen kunne endvidere holde sig til lov og gammel ret, hvor det hedder: »Den, som ikke kunne eller ville præstere det ham påhvilende digearbejde, mister ejendomsretten over sin jord til landets herre.«

I vor tid vil vi finde det en unødig hård fremfærd fra hertugens side. Det havde været mere i overensstemmelse med vor retsopfattelse, om hertugen havde ydet befolkningen i de hårdt ramte områder den nødvendige hjælp.

Vi forstår således godt, og måske bedre end samtiden, når befolkningen i 1661 i en supplik til hertugen klager deres nød i høje toner over, at de er faldet i hænderne på disse »Brabander, der i den grad ved at udpine de folk, der bor iblandt dem, at en sten i jorden må ynkes derved.«

Denne hårde fremfærd medførte dog, at det efterhånden lykkedes at få øens to yderspidser inddiget, eller omtrent en fjerdedel af øens landområde fra før katastrofen. Derimod blev den mellemste del af øen eller så godt som hele Beltring herred prisgivet havet.

De omkring Nordstrand liggende halliger blev også hårdt medtagne

af stormfloden. Ifølge Heimreich er antallet af druknede på disse øer 194, nemlig 46 på Südfall, 10 på Süderog, 43 på Hoge, 48 på Nordmarsch, 4 på Butwehl, 1 på Grøde, 38 på Langenæs og 4 på Oland. På Hoge bortskylledes 4 huse og 2 møller, og på Grøde forsvandt både kirken og præstegården i bølgerne. Endvidere berettes der om, at der på Oland forsvandt 3 huse samt skolen, klokketårnet og to fag af kirken.

Også længere mod nord forårsagede stormfloden alvorlig skade. På Sild blev Eitum kirke ødelagt af vandet, og i Morsum sogn på samme ø skal der være druknet 7 mennesker.

Kysten mellem Ejderen og Vidåen var dengang som nu sikret ved et udbygget digesystem. Til disse diger havde befolkningen en ikke ringe tillid. Det er dog urimeligt at tro, at man ikke har været vågen over for stormflodsfaren. Også her skete der stor skade ved de to stormfloder i 1625 og i 1630. I 1625 var der på Ejdersted kun 2 eller 3 koge, som ikke blev oversvømmet af havet, og det samme var tilfældet ved floden den 6. juni 1630. Befolkningen har været klar over faren, men ligesom på Nordstrand blev floderne sammen med mærkelige tegn mere set som varsler fra Gud end som en påmindelse om, at digerne var i en dårlig tilstand.

Det øvrige kystland

Stormfloden natten mellem den 11. og 12. oktober 1634 blev også for kystlandet en frygtelig katastrofe. Havdiget blev skyllet bort, og mellemdigerne blev revet væk af de frembrusende vandmasser. Kl. 6 om morgenen trængte vandet ind i Riesbøl, Dranderum og Baden kog i Koldenbüttel sogn, og lidt senere nåede det Peders kog i samme sogn. Snart var hele området et frådende hav med undtagelse af den lille op til Ejderen liggende Schwenkenkog, der var inddiget 3 år forinden. Vandet stod fra 14 til 20 fod (4 - 6 m) højt i de forskellige koge. Kun hist og her ragede enkelte højtliggende punkter op over bølgerne. Veler skar gennem landet og voksede sig så store, at skibe kunne sejle igennem dem.

Huse og gårde blev skyllet bort eller blev ødelagt af vandet. Folk og kreaturer druknede. Ifølge officiel indberetning stillede tabene sig således i de forskellige sogne i Ejdersted:

Sogne	Mennesker	Heste og kvæg	Får og svin	Huse
Garding	177	343	272	44
Kathrinenherd	61	361	247	25
Vollerwik	45	96	130	21
Tetenbøl	505	869	1076	125
Poppenbøl	180	439	243	45
Østerhever	167	400	300	42
Ulvesbøl	30	150	200	15
St. Peter og Ording	56	732	1235	50
Tating	270	500	700	65
Vesterhever	236	406	700	72
Tønning	34	164	220	15
Koldenbüttel	5	87	112	7
Oldenswort	61	784	558	35
Witzwort	13	201	245	26
Kotzenbøl	75	200	150	15
Kating	85	228	200	32
Welt	107	120	150	30
	2107	6100	6738	664

En sådan liste kan selvfølgelig være forbunden med fejl, men må dog nok anses for så nøjagtig, at den giver et godt billede af ødelæggelserne. Det varede lang tid, inden man fik påbegyndt arbejdet med at lede saltvandet ud af kogene og istandsætte diger og sluser. Peter Sax siger: »Folk var så modløse og fortvivlede, at man næppe kunne overtale dem til at tage fat på noget arbejde.«

I flere af kogene blev havvandet derfor stående i lange tider. I Koldenbüttel, der var et af de mindst medtagne sogne, slap man først efter 6 ugers forløb fri for havvandet. Stormfloden den 20. oktober

1635 ødelagde igen meget af det arbejde, der var udført for at reparere digerne, og flere af kogene blev atter sat under vand for en længere tid.

Det var hårde tider for marskens folk. Hvad havvandet ikke ødelagde af vintersæden den 20. oktober 1635, det blev ødelagt af den strenge vinter 1635-36. Dertil kom landets almindelige armod.

Men i disse dårlige tider så man for alvor, hvor udholdende marskbonden var. For trods modgang lykkedes det hurtigt at få bragt skatte- og landgilderestancer ud af verden. For Everschop og Udholms vedkommende var landgilderestancerne som følge af stormfloden for årene 1634-37 henholdsvis 1053, 3263, 1614 og 416 dl. For året 1638 er der ingen restancer, og størstedelen af de tidligere restancer blev indbetalt i dette år.

I resten af det gamle Lundenberg Herred med sognene Lundenberg, Simonsberg og Padelek, som i en svunden tid hørte under Nordstrand, forvoldte stormfloden store ødelæggelser, og 100 mennesker druknede, oplyser Heimreich, og han fortsætter: »I havdiget, der beskyttede de 3 sogne, var der ikke mindre end 9 store veler. Den nordligste af dem var som en stor flod med mange bifloder. Den var 28 fod (8,40 m) dyb og gik langt ind i Padelek sogn.« En af velerne gik midt igennem Lundenberg kirke, hvis klokke forsvandt i dybet og først blev fundet en menneskealder senere.

I 9 år lå næsten hele herredet under vand. Først i 1643 lykkedes det at inddige det meste af landet igen, men 500 demat måtte overlades til havet. Herredets plovafgift blev efter en bønskrivelse nedsat fra 60 plove til 50. Bønskrivelsen lød: »Det er intet under, at vor egn, der er som en formur for Ejdersted, først er blevet set og straffet.«

Det er småt med beretninger om stormflodens virkninger fra egnen nord for Lundenberg herred, men led man ikke andet ved floden, så tabte byen Husum handelen på Nordstrand, og byens handlende kunne ikke inddrive øboernes skyld.

I Hatsted marsk beretter Heimreich om 50 druknede og for Nørregøsherred om 800 omkomne. 150 huse skal være blevet skyllet væk af bølgerne, og desuden skal store mængder af husdyr være druknet. I

december udstedes der reskript om fritagelse for skat og landgilde i et år for alle kongelige undersåtter. Endvidere ville kongen yde dem materialer til genopbygning, når skaden var taget nærmere i øjesyn.

I Okholm sogn druknede 400 mennesker og 600 stk. kvæg. Kirken blev fuldstændig ødelagt og blev først genopført 13 år senere. Da landet igen skulle inddiges, måtte man lade 300 demat land uden for digerne. Sterdebøl ny kog på 380 demat måtte prisgives havet.

I Barhum sogn skal der være druknet 300 mennesker. For de øvrige sogne er oplysningerne sparsomme, men et tingsvidne på Nørregøs herredsting 4. maj 1640 vurderede den skade, som 4 i Langhorn boende rantzauske bønder havde lidt på hus, korn, hø og kvæg, til henholdsvis 500, 660, 800 og 1060 mk. lybsk. Man kan vel regne med, at de øvrige bønder har lidt lignende tab. I høje toner klages der over, at de endnu »ligger i det salte vand«, skønt de har anvendt mange penge og stort arbejde på digernes istandsættelse.

Alle koge i Tønder amt skal have været sat under vand, og Heimreich anslår tallet af omkomne i amtet til 600 mennesker. I Tønder by menes vandet at have stået 1½ alen højt i kirken. Omtrent samme højde nåede det i Klægbøl kirke.

Fra de enkelte sogne i Kær herred har Heimreich følgende fortegnelse over tabene:

Sogn	Mennesker	Heste	Kvæg	Huse
Stedesand	115	23	104	21
Enge	50	23	24	
Læk	32	19	117	
Klægsbøl	72	25	453	28
Brarup	5	21	112	
Humtrup	16	49	190	
Løgum	13	54	160	
Karlum	3	17	21	
	306	231	1181	49

I Bøking herred druknede 412 mennesker. Blandt de druknede var også præsten i Faretoft, H. Riggel, og hans familie. Stormfloden ødelagde her alt arbejde med opførelse af et stort nyt digeanlæg fra Vaigårdskog over øerne Faretoft, Dagebøl og Glamsbøl henimod Viding herred. Arbejdet var blevet påbegyndt i 1632 af et hollandsk entreprenørfirma, som til tider beskæftigede mellem 5000 og 6000 mand. Allerede ved sommerfloden den 24. og 25. august 1634 blev meget af anlægget ødelagt.

I Viding herred skal der være druknet 143 mennesker, men Heimreich henviser også til andre kilder, som opgiver 165 druknede fordelt med 21 i Emmelsbøl, 13 i Oldenhof, 5 i Horsbøl, 4 i Klangsbøl, 44 i Rodenæs, 55 i Nykirke og 23 i Aventoft.

Stormflodens dødsmærkning af landet fortsatte op langs Nordslesvigs kyst. Her var befolkningen ikke beskyttet af diger. Ikke fordi man var ukendt med Vesterhavets anslag på kysten. Men hver gang floden havde været der, var planerne om beskyttende diger blevet taget op, uden at man havde fået dem omsat i realiteter. Først i tiden umiddelbart før 1864 blev diget fra Emmerlev Klev til Højer bygget. Den øvrige del af denne kyststrækning lå ubeskyttet til begyndelsen af dette århundrede.

Folk var fortrolige med havet, og når stormen kom i sommer eller efterår, blev kreaturerne og fårene taget hjem. Gamle folk har fortalt mig om sådanne redningsaktioner. Det var ofte et kapløb med det frembrusende hav. Når der var optræk til storm, var man på vagt. Ofte gik vandet dog op over grøfterne og de lave slunder i marsken, inden folk opdagede, hvor alvorligt det stod til, og i sådanne situationer skulle der handles hurtigt, gamle stridigheder blev glemt i sådanne øjeblikke, og den, der først ved hjælp af en springkæp nåede frem til leddene ind til fennerne, kappede pigtråden og forsøgte at få dyrene i drift hjemad. Kreaturer og heste kunne i regelen klare sig selv, når de blot kunne komme ud af fennerne, men fårene kunne ikke modstå vandets tynge i deres pels. Derfor måtte de altid reddes først, såfremt man da ikke var nødsaget til at redde, hvad reddes kunne.

Det var ikke uden fare, når man forsøgte at nå frem til dyrene ude i

engene. Engene længst ude var i regelen de højeste, medens de lidt længere inde i landet ofte var en 30 til 50 cm. lavere. Når redningsfolkene kom ude fra de yderste enge, måtte de tit gennem dybt vand i engene længere inde for at nå hjem. Her kunne strømmen være hård, og skumsprøjt og bølger gjorde det ofte umuligt at se, hvor man gik. Mange gange faldt folk i grøfterne, og det kunne være svært eller umuligt at redde sig ved egen hjælp. Strømmen kunne hurtigt blive så hård, at selv kraftige folk blev slået omkuld og druknede. Var man først kommet ud i de vestlige enge, og vandet var gået bag om folk, så var der kun én form for redning tilbage: at binde sig fast til en kraftig ledpæl og så håbe på, at vandet ikke blev højere, end man kunne holde hovedet oven vande. På denne måde overlevede vel nogle, men den kolde oplevelse kunne selvfølgelig blive årsag til, at de pådrog sig sygdomme, de ikke kom over.

Om aftenen den 11. oktober 1634, medens kraftige skyer trak op i horisonten, og vinden tog til, var marskbønderne ved den nordslesvigske kyst klare over, at nu skulle dyrene hjem fra engene. Alle mand er uden tvivl taget ud for at bjærge først fårene og senere kreaturer og heste. Selvfølgelig har man ikke kunnet forudse, at det uvejr, der trak op, skulle blive meget værre, end det havde været så mange gange tidligere.

Det kom til at gå anderledes. Natten mellem den 11. og 12. oktober blev også på denne kyststrækning den frygteligste, man kan finde beretninger om, og selv om vi siden har haft mange hårde stormfloder, så har dog ingen kunnet måle sig med denne.

Her lidt om, hvordan der så ud efter stormfloden, og om de skader, der skete.

Rejsende fra Holsten fortalte, at man kunne vandre flere mil langs kysten på døde dyr, og at alt var et hav af ådsel.

De har vel overdrevet lidt, men efter nedenstående opgørelser og beretninger har der dog nok været noget om snakken.

I Møgeltønder birk skal der ifølge Heimreich være druknet 19 mennesker. Tabet af huse og husdyr kendes ikke, men har antagelig været betydeligt. De nordlige byer i Ballum sogn led ikke så lidt ved storm-

floden. Særlig hårdt ramtes beboerne i Østerende. På grund af den skade, byen havde lidt, fik 10 gårde ud af 18 frihed for skat og landgilde i 2 à 3 år, ligesom en enkelt husmand og forpagteren af Ballum vejrmølle fik mindre lettelser.

Ude i Ballum enge lå der på den tid 4 gårde, de såkaldte Merskgårde. De to værfer, på hvilke gårdene lå, er temmelig store, nemlig henved hundrede meter i diameter, og ligger umiddelbart syd for Bredeå i en afstand af omkring 600 meter fra hinanden.

Merskgårdene har i det 13. århundrede hørt under Løgum Klosters jorder. I 1417 har vi beboerne ude i Ballum Mersk omtalt for første gang. Det sker i forbindelse med, at biskoppen bortforlener Møgeltønder og omliggende jorder til ridderen Morten Jensen. Her omtales Merskgårde som »de Hollendei i Balmmersk«. Det er antagelig deres forfædre, som har grundlagt værferne og bygget gårdene. Men i det 17. århundrede har alle bønderne derude danske navne.

De 4 gårde ramtes hårdt af floden i 1634. I et kongebrev af 30. marts 1635 til lensmanden på Riberhus, Albert Skeel, hedder det bl.a.: »En er med Folk og alt udi den sidste Flod bortskult, halvanden Gaard af de, som Folkene er beholden paa, skal aldeles være fordærvet, mens de halvanden Gaard formenes at skulle komme til Redning igen.«

Nu ansøgte beboerne i Ballum birk om, at de tre gårde (to helgårde og en halvgård), som var mest medtagne, og som lå i deres mark, »måtte lægges til de andre gårde og skiftes med lige meget til hver gård, efterdi de alle er lige gode på skyld og på ejendom.«

Bønderne fik deres ansøgning bevilget mod at svare de på gårdene hvilende skatter og afgifter. Den største af gårdene fik lov at stå indtil 1640, hvor beboerne anmodede om også at måtte nedlægge denne gård og give fæsteren på denne gård en anden gård. Også dette blev bevilget.

Lidt længere mod syd i Ballum enge lå gården Bysted, der tilhørte Kapitlet i Ribe. For ca. 120 år siden blev gårdens jorder delt, og bygningerne nedbrudt. Den daværende fæster fritoges for »tvende skatter« i anledning af de tab, han havde lidt.

I Kringlum, der ligger på en lille gestbanke ude i Ballum enge, var der på den tid 3 gårde, af hvilke den ene tilhørte hospitalet i Ribe, mens de to andre hørte under Trøjborg.

Om den ene af de trøjborgske bønder berettes det, at hans hus er »nedslagen og bortdreven alt neden bjælker både uden og inden.« Endvidere er »ovn og skorsten nedslagen.« Herudover fremgår det, at alt hans indbo er skyllet bort af havet, det gælder såvel møbler som klæder. Såvel hans beholdning af foder som en stor del af besætningen blev bølgernes bytte.

Sognene Randrup, Mjolden, Døstrup og Brede udgør sammen med Visby Løg herred, hvis beboere for størstedelen hørte under Trøjborg. Byerne i disse sogne er opført på små sandbanker, der som småøer dukker frem af de vidtstrakte enge. Ved større floder gik det salte vand ofte over en mil ind i landet, og da de omtalte banker kun hæver sig lidt over de omliggende enge, hændte det ikke så sjældent, at havet også kom på besøg i byerne. Men sjældent har havets besøg vel været så forfærdeligt for Bredådalens beboere som i stormflodsnatten 1634.

I et brev af 16. oktober fra fogeden Matthias Nielsen i Bredebro til fru Anna Rantzow på Trøjborg siges det, at de fleste af dalens byer er helt fordærvede af floden, og at der i hele dalen er druknet over 100 mennesker.

Gennem en række af tingsvidner, der findes optegnede i Løg herreds tingbog for 1635, gives der os detaljerede oplysninger om den skade, som de under dette herred boende borgere led i »Denne Guds forfærdelige syndflod.« Flere uvildige mænd tog sammen med herredsfogeden syn over den skade, de enkelte beboere havde lidt på huse, indbo, foder og besætning.

Fra Randrup berettes: »For det første havde menige Randrup Bymænd fanget stor Skade paa deres Hø og Korn og Tørv udaf salt Vand, som er gangen gennem deres Huse.« Desuden var en stor del af vintersæden ødelagt af saltvand. Fire forbedelseshuse (meget små husmandssteder) var skyllet helt bort, og de andre huse var mere eller mindre ødelagte.

Det vil gå for vidt her at gennemgå alle tingsvidnerne, men som eksempel på, hvor alvorlig stormfloden havde været, skal jeg fremdrage Mattis Martensens beretning på herredstinget den 31. januar 1635: Han havde »mist og var fordruknet Fader og Moder og Søskende, og Hus og Hjem er ganske borte med alle, saa at en ganske ringe Ting af hans Gods var efterbeholden.« Derfor var det ham umuligt at betale faderens gæld, medmindre kreditorerne »for Guds Skyld efter denne Lejlighed ville lindre og eftergive ham den halve Part,« ellers måtte de »gjerne paatage og annamme alt det Gods og Andet, saa meget der findes efter dennem, og skifte og dele dennem det udimellem.«

De kreditorer, der var mødte, gik ind på tilbuddet, hvad de håbede, at de øvrige kreditorer også ville gøre. - »Efter slig ulykkelig tilfald, som desværre sket er.«

Herefter følger en beskrivelse af en lang række ulykker og tab af såvel avl, bohave og husdyr samt sønderslåede huse.

I Randrup kirke stod vandet 7 kvarter (110 cm) højt, og i præstegården nåede vandet helt op til bjælkerne under loftet. Men degneboligen blev skyllet helt bort.

I et brev til kongen dateret 28/2 1635 klager sognepræsten Laurids Sørensen Ormstrup sin nød, og han beskriver sine tab således: »Floden nedslog alle mine huse og borttog alle mine bøger og alt mit levende Creter undtagen 2 gamle heste, item bo og boskab, sengeklæder og alt den del, jeg haver, så jeg lever nu tilbage igjen med min bedrøvet hustru og sex små udragne børn i største armod og fattigdom, og jeg nødes derfor til at søge Gud og min nådige herre og konning om hjælp i Jesu navn, først fordi så mit kald er meget ringe, nemlig 13 decimanter, hvilke næppelig tilforn kunne tiende mig årligen 18 tønder korn, og nu er de meget forarmede og haver mist i forgangen flod moxen al deres formue, så man finder mange degnedomme ere langt bedre end denne præstekald.«

Beretningerne fra Ballum er ikke mere opmuntrende. Overalt havde stormfloden taget sit bytte. Fire forbedelseshuse (meget små husmandssteder) var skyllet fuldstændig væk, og alle folkene var omkomne. Ligeledes var 2 gårde »slet borte, og alle folkene fordruknet.« Mads

Hansens gård var »hen med alle uden et stykke ladhus og noget fordrevet hø, og folkene alle fordruknet.« Af Hans Pedersens gård var »8 fag hus ren hen med alle, og de andre huse meste part ganske fordrevet, og al hans rug og havre og alt hans boskab borte med alle, og folkene er alle fordruknede.«

Selvejeren Hans Pedersens gård er »ren borte med alle, og alt hans gods, rørendes og urørendes, er borte, og fire folk, som er fordruknet, og selv flød han hen til et andet sogn på et stykke hus. Haver mist 5 køer, 4 stude, 3 kalve, 2 øg, 1 hesteføl, 4 svin og 3 får.«

Og således fortsætter beretningerne fra næsten alle gårde i Ballum. Den nød, der har været i sognet, lader sig ikke beskrive.

Kort tid efter stormfloden ansøgte præsterne i Mjolden, Rejsby, Hviding, Farup, Vilslev og Sneum kongen om, at der måtte påbydes deres embedsbrødre i samtlige jyske stifter at komme dem til hjælp, da de i floden har lidt stor skade, »så at en Part af dennem haver mist baade Hus, Boskab, Kvæg og andet, hvis de haver haft, en Part en ringe Ting igjen beholden.«

Ved kongebrev af 15. februar 1635 påbydes det da også præsterne i samtlige jyske stifter at udrede 100 rdl. for hvert stift som hjælp til deres skadelidte kolleger.

Døstrup sogn består af vidtstrakte engdrag, der ved indtrædende floder let sættes under vand. I en gammel kirkebog findes efterfølgende optegnelse om stormfloden 1634, skrevet af den daværende præst, hr. Mickel Andersen, der tillige var provst i Løg herred: »Om Natten imellem den 11. og 12. Octobris vaar en skrækkelig stor Vandflod, som kom møget hast (igt ved) Midnats Tider paa, og druknede mange Minsker af omliggende Sogner. Og bleve paa vor Kirkegaard begravet disse efterskrevne: Hans Digchmands Moder og Hustru, item Bendix Glasers Kune og Barn, Niels Jepsen i Døstrup, som var inde i Knud Nielsens Hus, nok Mickel Hyrdes Kune i Nøervollom med 5 Børn og 2 fattige Kvinder, som de havde lånt Hus, item Bendix Glaser og Per Snell, item Gunde Oussen i Vollom, item Jens Schilles Moder og Bold Mechels Datter, item Oue Jepsen ved Brede Kier. Disse 19 Mensker ligge her på Kirkegaarden. Gud trøste alle bedrøvede Hjærter og bevar

os vel nu og evig for Ild og Vands Nød og for en brat og hastig Død for Jesu Pine og Døds Skyld. - Vandet stod mindst 2 alen i mit Hus i alle Stuer, Baas og Lader og skænde meget Korn og Hø, blæste og meget Tag af Husene, Gud hjælp os!«

I stormfloden 1634 gik Misthusum næsten helt til grunde. Fire år senere indberetter sognepræsten i Skærbæk, hr. Søren Hegelund, til den lærde Ole Worm, at hele byen blev bortskyllet i nævnte flod. »Med Huse og Gaarde, Kretter og Femon, Korn Kiern (?) Mænd og Kvinder, sørgeligen herved 44 Mennesker, som jeg her udi Kirkegaarden begravede«. Det synes dog, som om enkelte beboere har bjærget livet. 1636 fritoges nemlig 3 mænd fra Misthusum efter derom given ansøgning for to års resterende skatter, da »Deres Fæ og Kvæg, Hus og Gaard er bleven henskiuldt og omkommen, og de ikke er kommen endnu saa vidt med Gaardenes Opbyggelse saa og til Næring, at de deres Skatter kan afstedkomme.«

Det fortælles, at ulykken, der overgik Misthusum, var en Guds straf. Der var opstået strid mellem nogle bønder i Misthusum og nogle naboer i de andre byer om et jordtilliggende. Man blev enige om at afgøre striden ved hjælp af edsaflæggelse. Husum-bønderne skulle på et bestemt tidspunkt møde på den omstridte jord for her over for øvrigheden at sværge på, at de stod på deres egen jord. Gjorde de det, var jorden deres.

Inden de gik hjemmefra, tog de noget af deres egen muld og kastede det i støvlerne. De stod således på deres egen jord, da de svor på, at jorden, de stod på, var deres. I nabobyerne godkendte man dog ikke denne svindel, men man måtte holde sig til aftalen. Efter stormfloden var alle enige om, at den var Guds retfærdige straf over de Misthusum-borgere.

Endnu i 1781 levede der 13 familier i Misthusum, og først i 1814 flyttede den sidste familie derfra.

I Brøns sogn druknede 21 mennesker, medens tabene i Rejsby sogn var 50 omkomne mennesker, fremgår det af den daværende præst hr. Jørgen Christensens indberetning til Ole Worm.

Hviding sogn var et af de sogne langs Vestkysten, der slap billigst

gennem stormfloden. Kun en enkelt gård led så stor skade, at dens ejer blev fritaget for skat og landgilde i 1 år. Præstegården blev derimod slemt medtaget, og præsten fik hjælp fra sine embedsbrødre.

I V. Vedsted sogn druknede 22 mennesker, blandt de bortskyllede gårde i V. Vedsted var præstegården, som lå hvor nu præstegårdens køkkenhave er.

Fra Ribe eksisterer to samtidige beretninger om stormflodsnatten 1634. Den første er en optegnelse af rådmand Anders Pedersen Spandet, hvori det hedder: »Der Kl. var 10, da var det (vandet) ikke en Alen nær til Hammeren paa Skibbroen. Der Kl. var 12, da gik Vandet i Domkirken og nedslog nogle store Sten på Gravene i Kirken. Bortskyllede og bortslog mange Huse og gjorde usigelig Skade, som ikke let staar til at forglemme. Da Klokken var 4, da faldt Vandet og brød ind i Stranden og bortskyllede baade Folk, Kvæg, Huse, Korn osv.«

I borgmester Hans Friis's optegnelser siges det, at »alle Broer, Damme og Diger, Møller, Huse og Stalde her ved Ribe Mestendel er fordervet eller nedslagen.«

Så vidt vides er det den eneste flod, som er trængt ind i domkirken. Et mærke på midtskibets sydøstlige pille, der skal angive den højde, vandet nåede inde i kirken, befinder sig godt 1,60 meter over det nuværende gulv, der ligger mellem 3,50 til 4,00 meter over daglig højvande, men en del lavere end gaden uden for kirken.

Det fortælles, at vandet nåede op til overkanten af vinduerne på byfogedens hus, som var beliggende på Mellemdammen. To huse, der lå ved Pillesport for enden af Grønnegade, og som tilhørte kongen, var »slet og aldeles ved alle bortskuld og øde.« Videre fortælles, at de, der beboede de to huse, mistede alt indbo.

At byen har lidt store tab fremgår også af den omstændighed, at flere borgere ved kongebrev af 6. januar 1635 forskånes »for alt Skat og Tynge« i 3 år, »paa det at de des bedre kan komme på Fode igjen.«

Vi må næsten undres, når det 50 år senere under en omtale af stormfloden meddeles, at der i Ribe by kun skulle være druknet 6 mennesker.

Derimod har tabene i såvel menneskeliv som ødelagde bygninger og

druknede dyr samt bortskyllet indbo været betydelig større i de til Ribe hørende landsbyer. I Ø. Vedsted skal der således ifølge Heimreich være druknet 13 mennesker, medens der i Tange druknede 21. I det 14 km fra Vesterhavet liggende Seem sogn omkom 10 mennesker. Slemt gik det også ud over landsbyen Varming, hvor skaderne må have været betydelige. Næsten samtlige bønder dér blev fritaget for skat og landgilde i 2 år, enkelte havde frihed i 3 år.

At stormfloden må have forvoldt meget betydelige skader i egnen omkring Ribe, viser også en oplysning om, at Skallebæk Mølle, der ligger op til den nuværende hovedvej mellem Ribe og Gram 7 km øst for Ribe, altså ret langt inde i landet, blev fritaget for en del af møllerskylden og desuden var fritaget for skat i 2 år.

Nr. Farup sogn var et af de sogne langs den jyske vestkyst, der blev hårdest ramt af stormfloden. Borgmester Hans Friis i Ribe fortæller, »at Skibe og Skuder var opsat ved Farrup Kirke, og der druknede 295 Mennesker i Sognet.« Det vil sige, at omkring halvdelen af det samlede indbyggerantal er omkommet i bølgerne. I en anden samtidig beretning fra Ribe hedder det: »Peder Ibsen i Ondaften (Lundgård) og hans Hustru Karen, som tog hendes Datters Barn og bandt det til sig, og to unge Mennesker, deres Sønner, blive, og alt deres Formue, som var stor, blev slet borte.«

Ifølge samme beretning druknede alle beboerne i den sydligste by i sognet, Mejlby, på en ungkarl nær.

Et sagn fortæller, at der også i den lille by Tanderup kun blev ét menneske i live, nemlig »gamle Palle«, som boede på den gård, der hedder »Lille Tanderup«. Han skal have bjærget livet på en hanebjælke i laden. Da han opdagede, at han var den eneste i Tanderup, der havde reddet livet, skal han have sagt: »Aa! gid et aller vaer go!« Hvad han så har ment?

Både Ondaften og gårdene i Mejlby og Tanderup blev fritaget for skat og landgilde i 3 år, og samme frihed nød flertallet af gårde og huse i sognets øvrige byer. I Kjærbøl og Hillerup måtte en del af gårdene dog nøjes med 2 års frihed.

For det nord for Farup sogn liggende Vilslev sogn er der ingen til-

gængelige beretninger eller nedskrevet noget, der fortæller om stormfloden. Men tabene har nok også her været betydelige. Da Kongeåen løber gennem sognet, og en stor del af sognets gårde og huse ligger på meget lave jorder, synes alle muligheder til stede for, at oversvømmelsen her må have været meget voldsom. Et gammelt mærke i Vilslev kirke viser, at vandet i 1634 skal have stået omtrent 1½ meter over gulvet. Vi har ingen opgørelser over tab af menneskeliv eller dyr i sognet, men kan vi fæste lid til flodmærket i kirken, må de have været meget store.

For de nordfor liggende sogne Darum og Sneum er der overhovedet ingen beretninger fra denne stormflod, men det må antages, at der også dér har været store tab af såvel menneskeliv som dyr og ejendom. For Sneum ved vi jo, at præsten fik hjælp fra embedsbrødrene i hele Jylland på lige fod med de øvrige skadelidte præster langs den sønderjyske vestkyst. Vi må da regne med, at også andre i sognet end præsten har lidt tab ved stormfloden.

Mandø

Ved stormfloder er vadehavsøerne altid særlig udsatte. Der er ingen redning ved at flygte mod øst, havet er på alle sider. I 1634 havde Mandø store oversvømmelser og deraf følgende armod. Men som alle andre beboere ved Vesterhavet byggede man op, hvad havet havde ødelagt. Men en ny stormflod allerede i 1642 var svær for befolkningen at komme over. Det får præsten Niels Warde til at skrive et bønskrift til kongen: »Thi jeg haver ikke tilbørlig Hus eller Vaaning, Føde eller Underhold, ja ikke saa meget Udhus, at jeg kan lægge et Læs Hø derudi, ikke saa meget brænde om Aaret, som jeg kan varme en Haand ved, mens jeg maa bo i det forfærdelige Vesterhav og ikke kan holde mine fattige Børn til nogen Forfremmelse, som jeg gerne ville.«

Den stakkels præst fik ingen hjælp. Kong Kristian den Fjerde havde andre og mere krigsvigtige ting at tage vare på.

Om skaderne på Mandø i 1634 er oplysningerne sparsomme. Vi hø-

rer, at kirken har lidt skade, måske dog mest af stormen. I 1639 pålægger Kristian den Fjerde lensmanden i Ribe at yde hjælp til istandsættelse af kirken.

Stormfloden natten mellem 11. og 12. oktober 1634 blev husket længe af egnens befolkning. I mere end hundrede år talte man om tabene »efter den store flod.«

Tusinder af mennesker var omkommet, og endnu flere havde mistet alt, hvad de ejede. Nogen samlet opgørelse blev ikke foretaget, og i dag kan tabene ikke gøres op. Men lægger vi de tabstal, vi kender, til grund, vil antallet af druknede ved stormfloden 1634 antagelig ligge mellem 10.000 og 15.000 mennesker.

I forbindelse med landets fattigdom efter 30-årskrigen har stormfloden været et hårdt slag, ikke blot for de egne, der blev ramt, men også for landet som helhed.

Seks stormfloder

I tiden fra juleaften 1717 til nytårsnat 1720 måtte marskens beboere opleve 6 store stormfloder, som forarmede landet og lagde ødelæggelse og død bag sig hver gang.

Efter flere dage med stærk sydvestlig storm havde store vandmasser hobet sig op langs den sønderjyske vestkyst ved juletid 1717. Sent juledag sprang vinden om i nordvest samtidig med at den tog til i styrke. Store oversvømmelser måtte blive følgen, og kl. 3 juledags nat stod hele marskegnen under vand.

Hele Ejdersted blev oversvømmet, og i Tønning stod vandet mandshøjt i gaderne. Man mener, at vandets højde i Tønning kun var 7 cm under vandstanden i 1634.

Fra andre kystegne berettes om, at vandstanden skal have overgået floden i 1634 med op til 2 alen. Om dette er rigtigt, kan vi ikke sige med sikkerhed, og af nedskrevet materiale er der ikke meget af værdi.

Det vigtigste materiale, vi har til rådighed, er et bønskrift fra de to ejere af Jordsand, Tyge Nielsen og Nis Hansen, der den 22. februar

1718 ifølge Højer herreds tingbog søgte »Afslag og Lindring udi Comtribution og Afgift«, da stormfloden havde givet dem store tab på »det lidet Eyland Jordsand, som de udi Possession haver, idet landet er bortskyllet og det andet af sand fordærvet.«

Der er ingen tvivl om, at denne flod har forårsaget store ødelæggelser, men de nedskrevne beretninger er sparsomme. Det kan skyldes, at julestormen hurtigt efterfulgtes af en ny storm.

Allerede i februar 1718 satte en ny og grådig storm ind langs hele marskkysten og forøgede de skader, som var sket under julestormen for kun et par måneder siden.

I 1719 fulgte endnu to stormfloder af stor styrke, men om deres ødelæggelser ved vi kun lidt. Så fulgte stormfloden den 18. juli 1720, og som sommerstormfloder altid er særlig frygtet af marskbonden, gjorde også denne flod stor skade på avlen. Høet blev skyllet bort og ødelagt, og det samme skete med mange kornmarker. Det var strenge tider for marskbønderne, og selv om vi kunne synes, de nu havde haft modgang nok for lang tid, kom allerede nytårsaften samme år en ny stærk storm. Det skete to døgn efter nymåne, og gamle mennesker kunne ikke huske at have oplevet et sådant vejr før. Ved aftenstid kom floden væltende ind over marsklandet, og på få timer stod alt under vand. At solen så skinnede dejligt nytårsmorgen afslørede kun flere nuancer i den store katastrofe.

Vi vil nu lade samtidens kilder fortælle om ulykken. Den første beretning er fra Mjolden sogn, hvor den daværende præst, P. Stauning, skriver: »Den skadelige flod, som Gud på nytårsaften nu mest forleden hjemsøgte os med her på egnen og særlig os fattige folk her i Mjolden sogn, var så stor og hård, at aldrig nogen som lever, kan mindes dens lige. Denne flod gjorde ubodelig skade, et hus tog den ganske med sig og de andre, som med nød blev stående, er ilde tilredte, at de står som et våd uden vægge, porte og døre. En del kvæg og fæ druknede. Gods, boskab, foder og korn alt blev drevet ud og bortskyllet af floden. Det lidet, der blev tilbage, er så fordærvet af det salte vand, at det ikke mere er tjenlig som kreaturfoder. Den største og bedste del af rugsæden blev oprykket med rode og ganske bortskyllet. Den samlede

gødning ved husene tog havet også bort, så man nu til foråret intet har at gøde jorden med.

Endelig menneskene, hvoraf nogle druknede, medens andre måtte retirere sig op på loftene, og kom endelig derfra med livet i behold.

Tilstanden er overalt helt slet og skaden ubeskrivelig. Dersom landets høje øvrighed ej vil se i nåde til os, så er det ganske ude med os. Dette at være sandt og underskrevet på samtlige Trøjborgtjeneres vegne.«

Mjolden Præstegård, den 7 februar 1721.

P. Stauning.

Ude i Misthusum, der ved stormfloden i 1634 havde lidt så meget, boede der nu fire familier, som under disse seks stormfloder led meget stor skade.

De fire bønder i Misthusum, Tyge Nielsen, Matinus Nissen, Hans Paulsen og Niels Pedersen, skriver den 13. juni 1721 et klage- og bønskrift med følgende indhold:

»Hvad angår vor bys situation, så haver de højgunstige herrer selv kunnet se og grangiveligt kunnet skønne, at fordi vandfloder nu år efter år er påkommen og har gennemskåret den såkaldte Ballum klinte, og gjort der igennem et stort gab eller vele, hvorigennem det daglig ebber og fløder, især da efter at ovren ved Ballum enge nu også er bortslagen. Der er nu intet, som kan værge os mod floden, der har fart lige mod vores by. Vi er derfor i stadig fare, og da især, når det blæser fra sydvest og vest. I nogle år vi mister både hø og korn og har atter måttet opgrave vort land for at reparere værfter og diger, men nu da den sidste store flod kom ind over os og gjorde alting slet, da har vi erfaret, at det er os ikke muligt at reparere dem, som de før har været, men må lade vort land, som vi ellers brugte til sæd, ligge åben for søen og upløjet. Tilmed kan intet græs gro, da landet er så ilde tilredt af slik. Hvis vi ikke kan lukke vore værfter, da vil ikke alene vort eget ager- og engeland, men også de næstliggende byers være i stadig fare for oversvømmelse. Selv om vi kunne gøre det, hvad vi dog ikke kan, så ville det ikke være til nogen nytte, hvis ikke det såkaldte Ballum-

mer-Klintegab blev opfyldt og forsynet med dige, og det selv om en eller anden ville påstå, at det ville gøre de Ballummers grund skade. Sker det ikke, så er ikke alene denne by øde, men de Ballummer selv og de næstliggende byer, som er Gesing, Hjemsted, Morsbøl og Barsbøl her i sognet, samt det gamle Mjolden sogn og den største del af Randerup sogn på deres respektive ager og eng«.

Der kom til at gå 200 år, inden dette dige blev bygget, 200 år med mange stormfloders ødelæggelser på denne egn.

Længere mod nord havde disse stormfloder også sat deres spor. Fra folk i egnen syd for Ribe findes et bønskrift til kongen underskrevet på samtlige bønders vegne af Hans Andersen og Hans Jepsen dateret den 8. januar 1721:

Stormægtige allernådigste Arvekonge og Herre!

For Eders Kongelige Majestæt kan vi underskrevne fattige mænd dels Eders Kongelige Majestæts egne, dels Hospitalets gejstliges og andre bønder ud i Øster og Vester Vedsted med nogle flere omliggende byer næst ved Vesterhavet i Hviding Herred, aldrig nok som beskrive den store elendighed og jammer, som vi nu er geråden udi. Først år 1718 ved den store vandflod, som overskyllede vores ager og eng, så vi intet fik eller kun lidet det år af vores lagde sæd avlet.

År 1719 fik vi af jorden grøde lige så lidt, fordi jorden nu var fordærvet af vandfloden. Det foruden mistede vi af en smitsom sygdom størstedelen af vores kvæg. Nu afvigte år da vi skulle håbe på at få nogen oprejsning for den i tvende foregående år store lidte skade, så vi med hjertets bedrøvelse, hvorledes en stor vandflod borttog vores hø, da det lå omhugget på marken. Derforuden led vi stor skade på kornet, så vi næppe fik sæden igen.

Altså er vi herved bleven så fattige og elendige, at vi haver ikke det ringeste at betale Eders Majestæts resterende skatter med, ej heller noget til livets ophold for os og vore fattige koner og børn. Heller ej kan vi få nogen skæppe korn at låne, og dog haver vi ikke nydt den ringeste moderation udi Deres Majestæts allernådigst påbudne skatter, men uanset at en stor del af vore agre og enge er bortskyllet og resten såle-

des fordærvet, at det lidt eller ingen grøde haver givet af sig, haver vi måttet svare vore skatter så længe vi kunne.

Nu da vi ikke kan længere, plages vi med stærk eksekution af amtsforvalteren og trues med, at vi skal sættes fra gårdene. Så vi ser ikke andet for øjnene end en stor overhængende ødelæggelse. Derfor bliver enhver udi det allernådigste håb, at Deres Majestæt, som landets fromme fader, ilde ser denne vores yderste ruin.

Vi indfalder til Deres Majestæts nåde og allerunderdanigst bedende, at De dog vil lade denne vor store elendighed gå til Deres hjerte, og allernådigst udi nærværende år forlene os nogen moderation udi vore skatter, såsom det er os umuligt at betale dem.

Desforuden beder vi allerunderdanigst, at hvis vi i dette nærværende år skal svare, vi derpå må nyde allerunderdanigst dilation til efterkommende år. Vi lever udi det allerunderdanigste håb at finde Eders Kongelige Majestæts nåde til bønhørelse, uden alt håb om redning for os er ude.

Bedende at den nådige Gud, Eders Kongelige Majestæt igen rigelig vil belønne og velsigne og forblivende med liv og blod til det allerydeste.

Vor allernådigste Arvekonges og Herres allerunderdanigste arveundersåtter og tro tjenere.

På samtlige bøndernes vegne i Hviding herred under Riberhus amt.

Hans Andersen. *Hans Jepsen.*

Ingen del af denne kyst var gået ram forbi, nøden var stor, og velstående folk var blevet fattige.

Stormfloden 1770

I dagene fra 16. til 19. februar 1770 rasede en frygtelig storm langs den jyske vestkyst. Hvilke skader den anrettede langs marskkysten er der ingen optegnelser over, men på Fanø gik det hårdt ud over Nordby, hvor en stor del af havneområdet blev ødelagt.

Stormfloden natten mellem den 3. og 4. februar 1825

Det havde været et uroligt år. Store naturkatastrofer havde forårsaget ødelæggelser rundt om i verden. Nu kom turen til den jyske vestkyst.

Men denne stormflods ødelæggelser strakte sig fra Skagen i nord til Holland i syd. Det var under denne stormflod, den gamle Agger kirkes dige begyndte at styrte i havet, og Aggertangen blev gennembrudt. Senere er hele den gamle kirke forsvundet i havet, og en ny kirke er bygget længere inde i landet.

Ribe Stifts-Tidende fra 8. februar 1825 beretter fra Husum: »Med den skrækkelige flod om natten til den 4. ds. indtraf der her et ulykkestilfælde, hvorved et ungt menneske, der ville komme andre beboere til hjælp, blev dødens offer. Man erfarer at høre de sørgeligste tidender.«

Bladet fortæller også, at flere lig er drevet ind fra vadehavsøerne og halligerne sammen med husgeråd og møbler m.m.

H. C. Hansen, Harris, fortæller i Sønderjysk Månedsskrift for oktober 1934 om stormfloden i 1825: »Den store flod den 3.-4. februar 1825 ligger min erindring så nær, at jeg som dreng har hørt folk fortælle derom, der som børn havde oplevet denne flod. En gammel tjenestekarl, vi havde boende dengang sammen med sine forældre i et af de sydligste huse i Abterp, han fortalte derom: »Det var først i februar, det havde blæst stærkt i nogle dage, og blæsten gik over i en rygende storm, der drev vandet ind over engene og de lave marker. Henimod aften lagde stormen sig dog noget, og man mente, at faren var overstået for denne gang, man regnede vel næppe med, at der om aftenen var springflod. Familien gik til ro som sædvanlig, men lidt hen på natten vågnede faderen ved nogle mærkelige klukkende lyde, han stod op for at undersøge sagen og fandt til sin skræk, at huset var omringet af vand, og bølgerne slog mod murene. Heldigvis var der kun et kort stykke over til højere land, han fik børnene oppurrede og bar dem og konen over på det tørre land, og fik siden også koen bjærget over til naboen.

I et nabohus boede der en enke med en voksen datter. Også de var gået til ro. Nogen tid efter vågnede også hun ved nogle underlige lyde. Hun syntes, gulvet havde sådan et mærkeligt udseende, fik benene ud af sengen og søgte efter træskoene, der stod foran denne, hun fandt dem ikke, men plumpede i vandet næsten til knæene. Træskoene tog sig en sejltur i rummet og var strandede ved kakkelovnen. Også de kom lykkelig ud af huset og over til naboen, men i nattens løb rendte noget drivtømmer storm mod huset, og vesterenden sank i grus.«

Mellem Ballum og Rømø var en gammel skipper undervejs på sin jagt. Komme over i læ af Rømø mod stormen kunne han ikke, men han klarede sig også uden, og da stormen henimod aften stilnede af, kastede han anker ud for Vesterende, krøb med god samvittighed i køjen og sov som gammel sømand ubekymret om vind og vejr. Hen på natten blev han dog halvvågen, da det gav nogle mærkelige bump i skuden. Nå, tænkte han, det er ebben, der er kommen, og hun er ved at røre ved bunden, og sov rolig videre. Tidlig i morgenstunden tørnede han atter ud og så sig meget forbavset om, foran ham lå der noget mærkelig stort, sort noget, der ved en nærmere undersøgelse viste sig at være et hus, og da det blev mere lyst, fik han forklaringen. I nattens løb havde fartøjet revet sig løs fra ankeret, var gået i drift og var strandet på et havedige i Døstrup.

Feilberg fortæller i »Dansk Bondeliv« om en kone, der vågner ved at høre vandets skvulpen og vækker manden med råbet: »Jøsses, tappen er gået af øltønden!« Han springer ud, står i vand til knæene og siger sindigt: »Æ tænker ellers, her er mere øl end vort eget.«

Fra Mjolden sogn fortælles om en kone, der kravlede op på bilæggerovnen og sad dér og druknede. Da kirkebogen ikke indeholder noget om døde i sognet den dag, er der nok mere tale om en konstatering af, hvor højt vandet stod, end om, at konen druknede. I nabosognet Randerup druknede derimod 3 mennesker. Liget af den ene, enken Ester Maria Christens, fandtes på stranden vest for Ballum, da floden havde trukket sig tilbage. Degnen og hans familie måtte redde sig op på bordene i skolestuen, medens alle hans dyr druknede.

Hvad der skete her, er dog ikke at ligne ved de ulykker, der forvoldtes andetsteds, f.eks. på halligerne. Nord for Husum ligger sognet Hatsted. Det fortaltes, at på digerne dér lå der blandt andet opskyllet 20 vugger. De stammede ovre fra halligerne, og på disse småøer druknede der i alt 75 mennesker. 72 huse blev skyllet væk af havet, 170 blev beskadiget, og kun 21 var fremdeles beboelige.

Langs hele kysten berettes om havets ødelæggelser. Ribe Stifts-Tidende fortæller således i tiden efter stormfloden om, hvordan landsbyerne langs marsken var blevet overskyllet af havet. I Altona stod vandet 18 tommer (ca. 50 cm) i gaderne, og folk måtte flygte væk fra de truede områder. En tjenestepige omkom i bølgerne. Fra den lille ø Hamburger Insel Heuwerk fortæller bladet, at der kun er ét hus tilbage. De øvrige huse er styrtet sammen, og indboet flyder rundt på bølgerne. 3500 til 4000 fod (ca. 1,2 km) af digerne er sunket sammen, dog ikke lige meget alle steder, men dog så meget, at beskyttelsen er væk. Ved fyrtårnet blev der slået et hul på 200 kubikfod, og over 135 kreaturer, svin og får omkom.

Fra de nordligere liggende øer og kyster er beretningerne næsten enslydende. På Føhr blev digerne hurtigt nedbrudt, og de fleste huse blev fejet væk som tændstikæsker.

I Ribe blev vandstanden målt til 5,33 meter over D.N.N. Det vil sige den højeste flod siden 1634, og vandet må have overskyllet så godt som alle byens gader.

I Nr. Farup gik vandet ind i kirken og forårsagede så store ødelæggelser, at en større restaurering to år senere var nødvendig. Det var også under denne stormflod, at Knudedybs munding blev flyttet, og store dele af Hjerpsted klint blev ødelagt. Endvidere skrællede bølgerne op til 50 meter af vestkystklitterne på Sild.

I Mjolden nåede vandet op til det fjerde trin på prædikestolen og oversprøjtede alteret.

Diget mellem Højer og Emmerlev kunne heller ikke modstå vandets tryk men brød sammen. Hviding-præsten fik også stormfloden at føle. Vandet stod 1 alen højt i hans stuer. (Den gamle præstegård ligger sydvest for kirken, bebos nu af plejer Jørgen Lauridsen).

På den lille ø Pelvorm var tabstallene uhyggelig høje, 75 omkomne. Til reparation af de nedbrudte diger blev det anslået, at det ville være nødvendigt at skaffe et beløb på 40.000 til 50.000 mk., en sum den skadelidte ø umuligt selv kunne skaffe.

Overalt langs vestkysten var der brug for hjælp. Tiderne var sløje efter statsbankerotten, men hjælpsomheden og ansvarsfølelsen var til gengæld stor. I alle landets kirker blev der samlet ind til fordel for de skadelidte kystboere, og mange forsøgte at hjælpe.

Som et eksempel på denne hjælpsomhed kan nævnes indsamlingen i Sorø kirke den 28. marts 1825, hvorom Ribe Stifts-Tidende skriver:

En koncert til fordel for de lidende og trængende medborgere på kongerigets vestkyst har ifølge det til Det kongelige danske Kancelli indsendte regnskab efter fradrag af omkostninger i beholdne penge indbragt 707 rdl. og 59 sk., samt 63 rdl. og 24 sk. rede sølv.[1]

Og endnu et eksempel fra Ribe Stifts-Tidende af 13. maj 1825:

Det er behageligt at kunne meddele, at det kvindelige velgørenhedsselskabs bestræbelser for at komme de ved oversvømmelserne i Nørrejylland og Hertugdømmerne skadelidte til hjælp, har haft et så heldigt udfald. Således har udstillingen af de til selskabet indsendte kvindelige arbejder m.m. indbragt mere end 1000 rdl.

Ved den efterfølgende auktion, hvor arbejderne blev solgt, indkom 7000 rdl., så der fra det gavnvirkende selskab til ovennævnte øjemed vil blive afleveret 8000 rdl.

Det lykkedes at komme over katastrofen, men 14 år efter skulle en ny og på mange måder voldsommere stormflod ramme kystområderne igen.

1839

Stormfloden den 7. og 8. januar 1839 kom overraskende og med en så voldsom styrke, at befolkningen ikke nåede at forberede sig på dette angreb fra havet.

1. Efter statsbankerotten 1813 kneb det med tilliden til pengesedlerne, og deres kurs var helt til 1838 lavere end kursen på rede sølv.

Takket være en erindringsskrivelse i »Illustreret Tidende« for den 11. juni 1871 og senere gengivet i »Ripenser-Bladet« oktober 1933 har vi en førstehåndsberetning om denne stormflod og nogle af de ulykker, den forårsagede i Ribe, men også om, hvordan den kom og forstyrrede idyllen, som den kunne ytre sig i et godt borgerhjem i den lille by på den tid.

I nærværende skrift skal dog kun gengives den del af beretningen, der har med stormfloden at gøre, mens idyllen, der er levende beskrevet i første del af beretningen, her lige anes.

Fortælleren er en studiekammerat til adjunkt Bloch-Suhr, født 1807 i Ribe, død 1876. Som ansat i et københavnsk grossererfirma er fortælleren på forretningsrejse i Jylland og benytter lejligheden til at aflægge sin ungdomsven og dennes hustru Ulrikke (f. Strøm) et besøg. Han ankommer til Ribe den 6. januar om aftenen, og næste morgen får han en følgesvend til at vise vej til vennens hus. Fortælleren inviteres til et selskab hos Bloch-Suhr om aftenen, når han har fået ordnet sine forretninger i byen.

Om aftenen samles nogle af byens honoratiores hos Bloch-Suhr, og vi får en god skildring af et muntert og hyggeligt selskab.

Men pludselig, mens damerne musicerer, og mændene får et spil l'hombre, og borgmesteren netop har meldt en solo, banker det kraftigt på yderdøren.

Værten skynder sig ud og åbner - med det resultat, at den stærke storm, som man vel knap har ænset i det hyggelige indendørsmiljø, farer ind og slukker lampen i gangen. En kraftig mand med en staldlygte i hånden kommer ind sammen med blæsten, som man skyndsomt lukker for igen.

»Hvad er der på Færde, min gode Mand« - han var ellers Sprøjte- og Snedkermester i Staden - »der er da vel ikke Ildløs i denne forrygende Storm? Det vilde jo være forfærdeligt!« sagde min Ven (værten).

»Der er det, der er værre,« svarede Manden. »Borgmesteren er nok her, thi jeg blev vist herhid fra Kontoret.«

»Er der sket Indbrud i Domkirken?«

»Nej, der er det, der er værre! Men lad mig baresten faa fat paa Borgmesteren.«

»Borgmester! Borgmester! Kom ud til os, her er en Mand, som vil tale med Dem!« raabtes ind i Stuen.

»Kommer straks! - Solo mine Herrer! Glem ikke, at jeg har sagt Solo!» hørtes indenfor, og nu stod de to Mænd Ansigt til Ansigt, belyste af den atter tændte Ganglampe foroven og Staldlygten forneden.

»Hvad vil De mig?« spurgte Borgmesteren med en Tone, som ønskede han den gode Mand langt bort, der forstyrrede hans Solo.

»Jeg vil blot lade Borgmesteren vide, at Vandet stiger med hvert Minut og allerede er naaet op til Randen af Skibbroen.«

»Ja, jeg kan for den Skam ikke standse det. Hvad vil De, jeg skal gøre?«

»Det maa Borgmesteren vel bedst selv vide, men jeg vil blot sige, at dersom der ikke sker et eller andet Under, maa vi alle omkomme, thi Ebben indtræder først i Morgen Formiddag Klokken elleve.«

»Er det saa slemt?«

»Ja, Borgmester! Med Vest-Syd-Vest og det Maaneskifte er alt muligt i en saa forrygende Storm.«

I dette skæbnesvangre Øjeblik, der næsten overvældede Byens Øvrighed, bankede atter Dørhammeren, og dennesinde var det Stiftets Øvrighed, der kom ind ad den, den nidkære Stiftamtmand og den bekendte Biskop, de anede ikke, at her var Selskab, de kom for at tage vor Vært med sig ud paa en Udflugt til Skibbroen.

Nu traadte vi alle fem i højtideligt Optog ind i Dagligstuen, hvor vi fandt Situationen uforandret. Ingen anede den overhængende Fare, Damerne musicerede endnu, og Herrerne ventede paa Borgmesterens Solo.

Snart blev alt anderledes. Da man erfarede det Budskab, Manden med Lygten havde bragt. Imidlertid sørgede Borgmesteren for, at alt fik et muntert Anstrøg for at berolige Damerne. Medens Samtalen blev almindelig mellem de tidligere og de senere ankomne Gæster, hviskede Borgmesteren imidlertid til Manden: »Løb hjem i en Fart og sig til min Fuldmægtig, at han lader Betjentene gaa om i Husene med Befaling at sætte Lys i Vinduerne, og lad der gaa Bud til Klokkeren, at han aabner Domkirkens Døre for at Folk kan søge Frelse derinde, og lad dem præservere sig Baade, medens der endnu er Tid.«

Manden med Lygten forsvandt. »Jeg maa have min Solo!,« vedblev Borgmesteren i en munter Tone, »men saa holder vi op, thi vi vil dog gaa ned til Skibbroen og se lidt på Vandet, finder vi noget, der er værd at bemærke, skal vi straks underrette Damerne derom, ellers er der ingen Fare paa Færde.«

Saa snart Soloen var spillet og vundet, hastede vi i sluttet Korps til Skibbroen, der er en venlig og lys meget bred Gade, paa den venstre Side begrænset af en Række mere eller mindre pyntelige Smaahuse, som naaede fra Byens Hovedgade lige ned til Engen, hvor ikke langt fra Riberhus laa, hvis Levninger bestaar af en høj Banke. Den anden Side af Gaden naar til Nibsaaens venstre Bred, der under sædvanlige Forhold laa flere Alen nedenfor Gadens øverste Rand, den bærer sit Navn af, at Fannikerne sædvanligen tager Plads der med deres smaa Fartøjer.

Da vi naaede ned til Gaden, saa vi ved Hjælp af den medbragte Lygte, at Vandet allerede stod halvt oppe på den, dog medens vi stirrede paa dette ængstende Syn, omringede af en talrig Skare alvorlige Mænd, halvt skrigende Kvinder, og af Gadens Beboere, der havde travlt med at flytte deres Bohave bort fra deres Boliger - kom der Bud styrtende fra Sønderbro ved Byens modsatte Yderkant for at hente Borgmesteren derhen, hvor det saa helt sørgeligt ud.

Hvor man vendte sig, mødte Øjet talrige Menneskegrupper, hvis Hjerter bankede i Angstens stærke Slag, mangen Kind blegnede ved den truende Fare, hvorfra ingen Redning øjnedes, thi Vesterhavets oprørte Bølger brusede med vældige Drøn hen over de Steder, hvor man for en Time siden gik sorgløs, og Stormen hvinede, hylede og tordnede afvekslende hen blandt os.

»Førend i Morgen Formiddag Klokken elleve falder Vandet ikke! Det vil blive ved at stige med den Sydvestvind og i dette Maaneskifte. Gud skal staa os alle bi!,« saaledes raabte Manden med Lygten mig ind i Øret, hvilken Ytring stadfæstedes af dem, som omgav os.

Som følge af den nye Efterretning, Budet havde bragt, ilede vi alle syv, anførte af den ufortrødne Mand med Lygten, ad den nærmeste Vej gennem Byen til »Sønderbro«, der forbinder Slesvigs Hede med Staden. Her var det endnu frygteligere, Stormen huserede med større

Vælde, de sortladne brusende Bølger piskede ikke blot med den hvide Skum, men med store Isstykker mod de lave Bygningers Ydermure.

I Særdeleshed var Byens »Sygehus«, der laa med Bredsiden ud mod Nibsaaen, udsat for hvert Øjeblik at blive gennembrudt. Nogle Syge laa derinde i de smaa Værelser, de kunde høre, hvorledes det ene Isstykke efter det andet slyngedes som Murbrækkere mod den tynde Væg, der adskilte dem fra den opsvulmede Flod.

Min Ven og jeg som de yngste af vort Selskab var komne et godt Stykke foran de andre, vi trængte os gennem den snævre Dør, da i det samme en ung Pige, med Rædsel malet i sit skønne Aasyn, kom styrtende os i Møde med udstrakte Arme og råbte:

»Frels min Moder! Hun omkommer! Frels hende!«

I samme Nu vare vi inde i et lille Værelse, hvor netop et vældigt Isstykke aabnede Vej for de frembrusende Bølger. Øjeblikkelig var jeg ved det tarvelige Leje, greb Moderen i mine Arme og styrtede ud, ledsaget af den hulkende Datter. Min Ven og nogle Daglejere havde frelst de andre Syge, og menneskekærlige Hænder var straks beredte til at modtage dem og sørge for dem.

Der var nu for Øjeblikket ikke mere at udrette for os, hvorfor vi mødige begav os paa Hjemvejen gennem de illuminerede Gader, standsede hvert Øjeblik af Mennesker, der gjorde os de forskelligste Spørgsmaal.

Damerne, hvem vi rent havde glemt at underrette om den egentlige Situation, troede i dennne Tavshed fra vor Side at se et Bevis paa, at den var beroligende, og havde atter givet sig til at musicere, og vi betog dem ikke Vildfarelsen, idet vor Vært indbød Stiftamtmanden og Biskoppen til at blive sammen med os, tog vi alle Plads om det velforsynede Bord. Enhver af os Herrer søgte at holde Samtalen i Gang, skønt vi af og til saa med ængstelige Miner til hverandre, naar det kunde ske ubemærket af Damerne.

Klokken var imidlertid bleven elleve, og vi vare netop ved den hjemmebagte Kage, da der bankedes tre stærke Slag med Dørhammeren. Det formelig gøs i os, og jeg er vis paa, at de tre natlige Slag af Inkvisitionens Udsendinge ikke kunde gjøre stærkere Indtryk paa dens

ulykkelige Offer, end disse Slag gjorde paa os, der ventede med spændt og ængstelig Forventning, hvad Budskab der vilde komme.

Desto større var Glæden, da Manden med Lygten atter kom, dennesinde med et glædestraalende Ansigt og de betydningsfulde Ord:

»Vandet stiger ikke mere! - Ja, det begynder at falde! Vandet maa have gennembrudt Digerne, siden det, på denne usædvanlige Tid, begynder at vige her!«

»Hurra!« råbte Værten, og ved dette Udbrud var det som om Glæden, der havde siddet som en tætsløret Dame ved Bordet, slog Sløret tilbage, og det muntre Ansigt, den fremviste, udbredte en dobbelt Fryd i Hjerterne. Manden maatte slukke sin Lygte, sætte den fra sig i Gangen og komme ind for at varme sig ved et bredfuldt skjenket Glas Punsch.

Først sent skiltes vi ad, jeg inderlig glad ved at have gjort saa mange elskværdige Menneskers Bekendtskab og ved den beroligende Forsikring: Faren er forbi!

Den paafølgende Morgen havde det egentlig været min Bestemmelse at forlade Ribe for at fortsætte min Rundrejse op over Varde, men saaledes som det nu saae ud, kunde der ikke være Tale derom, da Alt udenfor Byen laa under Vand. Man saae kun Toppene af den lille Lunds Træer, der i Forgaars ved min Ankomst havde staaet i en ærbødig Stilling, da jeg kjørte forbi, thi Træerne bukkede sig alle mod Øst, en Virkning af Vestenvinden. Der var intet Andet for mig end at opsætte Rejsen i det mindste for i Dag. Som Følge heraf besluttede jeg mig til at gaae hen og see til min Syge, jeg i Gaar havde frelst ud af Sygestuen.

Jeg traadte ind i det lave Hus, der gjestfrit havde aabnet sin Dør for os om Aftenen. Her saae jeg Datteren knælende ved Moderens Leje, omfattende et Lig: ak, Moderen, Datterens eneste Støtte i Livet, var død, rimeligvis som Følge af den Angest, hun havde følt. De Øjne, vædede af Taarer, hvormed den unge Pige saae på mig, glemmer jeg aldrig, de fremkaldte en hellig Sommervarme i mit Indre, Vinterstormen var ikke i Stand til at forjage den igen, og de brusende Vandstrømme formaaede ikke at dæmpe den. Grebet af den dybeste Medli-

denhed og den inderligste Deltagelse drog jeg Pigebarnet bort fra Liget, talende med hende om den lille Spurv, der ikke falder død fra Taget, uden at det er vor himmelske Faders Villie og til Ham bad jeg hende vende sig i Bøn, og hun vilde da erfare, at Han ikke vilde lade hende forladt og hjælpeløs. Da det var lykkedes mig at bringe lidt Trøst ind i Sorgens Mørke, forlod jeg hende med Løfte om at vende tilbage med min Ven, efterladende en lille Nødskilling paa Bordet.

Da jeg atter kom ud på Gaden, havde Naturen paany skiftet Udseende, det var som om, Stormen havde hvilet lidt, ligesom Ørnen paa sin Flugt en stakket Stund sætter sig på Klippestykket, for at Vingerne kunne faae ny Kraft til at hæve den op mod Skyerne, nu havde den voldsomme Vestenvind samlet Styrke, den udfoldede sine mægtige Vinger, plaskede med dem i Vesterhavet, oprørte dets Vande paany og jog dets sorte Bølger hen over Engen.

»Vandet stiger paany!,« lød det fra alles Læber, der mødte mig.

Klokken var kun halv ti om Formiddagen, og det var så mørkt, som om det var i Vinterdagens Morgendæmring, thi Himmelen var skjult at et tykt og ravnsort Skytæppe, der slog vældige Folder, fremkaldt ved det brusende Stormvejr. I dette Tusmørke kom Vesterhavet da atter farende som den fnysende, af Sporer og Pidsk fremrasende Hingst, og ved hvert Bølgeslag stege Vandene, og alt tydede paa, at nu først var Faren truende.

Jeg kæmpede mig frem og maatte anvende al min Kraft for ikke at rives af Sted med Vinden, og glad var jeg, da min Haand fik fat i Hammeren på min Vens Dør, hvor Vandet allerede spillede ved det nederste Trin af Stentrappen. Han sad ganske rolig ved sit Skrivebord og arbejdede ved den tændte Lampe, han havde ingen Anelse om den overhængende Fare. Hans Bolig laa paa det for Højvande sikreste Sted, og det var først ved mig, han fik Underretning om, at Vandet var ved hans Dør. Det vilde imidlertid vare flere Timer, før der paa det Sted kunde være Tale om egentlig Fare, hvorfor min Ven straks var villig til at følge med mig hen i det Sorgens Hus, jeg nys havde forladt, dog først vilde han se til sin Ven Toldkassereren, der boede paa Toldbodbygningen.

Denne store, moderne Bygning ligger paa Hovedgadens højre Side,

hvor den store Bro gaar over Aaen. Vi maatte vade op til Anklerne gennem Gaardspladsen, indtil vi naaede den høje Stentrappe, der førte op til Stueetagen, hvor Kassereren boede. Vi traf Manden med sin Kontorist og to Karle arbejdende af alle Kræfter paa at faa et stort Pianoforte op ad den ikke brede Trappe, der førte til øverste Sal, og hvor man i Nødstilfælde kunde bane sig Vej gennem Gavlmuren ind til den solide Nabogaard. Det var et Øjebliks Sag at skille os ved vort Overtøj og tage fat med, længe varede det ikke, før alle Værelserne var tomme forneden, hvorpaa vi anbefalede det vakre Ægtepar til Himmelens Varetægt og tog Afsked med dem, idet vi fulgtes op til min lille Protegé.

Men her blev imidlertid gode Raad dyre, thi medens vi havde været sysselsatte med Flytningen i Toldbodbygningen, var Vandet steget i Gaarden indtil to Alen, og som Skibbrudne paa et Vrag ser sig om efter en frelsende Planke, saaledes stod vi raadvilde, gribende efter Jernrækværket, som om det var vor Agt at bemægtige os en af Stængerne for ved dens Hjælp at springe over Svælget. Dog i samme Øjeblik kom en uhyre stor og stærk Karl, der med sine vældige Vandstøvler, som naaede ham halvt op paa Laaret, travede omkring imellem svømmende Tønder og Ballier i Gaarden, han blev vor Redningsmand, han tog den ene efter den anden af os paa sin Ryg og bar os gennem Gaarden ud af Porten til langt op ad Hovedgaden, hvor vi naaede en forholdsvis tør Plads, her ophørte vor vidunderlig komiske Ridetur. Næppe var vi slupne ned fra Mandens Ryg, førend et lige saa komisk Syn mødte vort Øje. Der havde nemlig i mange Aar boet en aldrende Enke efter en Oberst, hun havde iført sig sin salig Mands besporede Ridestøvler, og opkiltret Kjole, med en gammel Rytterkappe flagrende om sine Skuldre, kom hun os i Møde paa sit Togt for at staa sine Medmennesker bi. I Følge med denne Dame gik vi videre, og min Ven fortalte hende om den døde Enke og hendes hjælpeløse Datter.

»Jeg følger med Dem!« sagde Oberstinden med en Tone, saa jeg kunde have kysset hendes Haand af Ærbødighed og Taknemmelighed.

Og hun fulgte med.

Vi traadte sammen ind i den tarvelige Bolig, hvor Liget laa tildækket paa Sengen, og Datteren sad med foldede Hænder ved Hovedgærdet og græd stille. »Men Gud aander jo på Øjet, naar det græder!« det saa vi tydeligt i hine Øjeblikke.

»Saa er din Moder død, min stakkels Augusta!« udbrød Oberstinden deltagende, idet hun rakte Hænderne ud imod hende. »Nu, vær ved godt Mod, mit Barn, hun har kæmpet længe nok med Sorg og Modgang, og nu bør Du takke Gud, som har kaldet hende til Fred. For Dig selv maa Du ikke sørge. Tag nu din Hat og dit Tørklæde, min Pige! Her maa Du ikke blive, Du skal komme med mig, jeg vil tage mig af Dig, som om jeg var din Moder. Og De, kære Hr. S.!« - her vendte hun sig til min Ven - »De vil nok drage Omsorg for den afdødes Begravelse?«

Her afbrødes Oberstinden, idet en høj tynd Mand kom, nynnende en munter Selskabssang, ind i Stuen. Den saa pludselig ankomne havde et gemytligt Udtryk i sit gamle Ansigt, der var ualmindeligt langt, idet Forhaaret var strøget glat bagud og naaede ned ad Ryggen af hans luvslidte sorte Frakke. Han gav enhver af os et venligt Nik, Oberstinden fik et ærbødigt Buk, derpaa vendte han sig til den unge Pige, og sættende Ansigtet i alvorlige Folder begyndte han i en Bedemands Stil og med Bedemands Miner den Ramse af Ord, der brugtes i Selvanbefalingens Tjeneste. Dog var han ikke halvt færdig, før han afbrødes af en yngre Mand, der fremstillede sig med nedslagne Øjne, bedrøvelige Miner og et hvidt Lommetørklæde, beredt til at aftørre Taarerne, i den højre Hånd.«

- Her følger en gengivelse af disse bedemændstirader, som vi vist kan springe over for at vende os til stormfloden og den unge mands beretning igen:

Min Ven og jeg skiltes fra dem (Oberstinden og den unge pige), da vi tog Vejen til Sønderbro, hvor et ganske nyt Syn viste sig for os.

Her stod nemlig Mænd, Kvinder og Børn i tætte Klynger, alle stirrede de med ufravendte Blikke ud mod Vesten, hvorfra Stormen hvinede, og Vandbølgerne slog op mod Broen. Hvad var Genstanden for deres spejdende Blikke?

Det var en Baad, der var sendt ud for at tage Opsynsmanden på Holmene med hjem, dersom han endnu var i Live. Hans Hustru og tre Børn stod i den forreste Klynge, angstfulde og fortvivlede, de vidste jo ikke, om det var lykkedes de modige Karle at frelse ham. Baaden saas nu i det fjerne, snart sank den ned i Bølgernes Dale, snart slyngedes den op på deres fraadende Ryg, men stedse kom den nærmere og nærmere. Den havde naturligvis ikke Sejl oppe, men et Aareblad holdtes oprejst for at fange Vinden, medens fire Aarer skovlede Bølgerne og holdt Baaden paa ret Køl.

»Kan Du ikke se, om de er der alle?« spurgte den ene den anden.

»Ikke endnu!«

Atter en lille Pause, fuld af den pinligste Spænding.

»Har Du nu ikke faaet Kig paa Tallet, Knud Lystrup?« lød det paany.

»Ikke endnu!« lød Svaret atter fra en tyk Mand, der holdt en lille Kikkert for Øjet. Et hvinende Skrig lød fra den forreste lille Klynge. Hvad betyder det? Det lød stærkere end Stormens Hyl og Vandbølgernes Brusen, er det Fortvivlelse?

- Nej! det er Hustruens Frydeskrig.

»Der er seks i Baaden!« havde det lydt fra hende, og nu lettedes hendes pressede Bryst fra den dybeste Sorg. Børnene jublede, svingede med Tørklæder og Hatte, og snart sluttede Manden sin Hustru i sin Favn, medens de tre Børn omfavnede hans gennemblødte Vandstøvler. I samme Nu begyndte Vandet at falde for Alvor, Vinden vendte sig, Stormen ophørte, Bølgerne vege hastigt tilbage, og før Mørket kom, var Vejene og Gaderne frie og tilgængelige.

Jeg kan ikke fragaa, at det yndige, blege Ansigt, ombølget af naturlige Lokker, der for ikke længe siden tittede frem til mig fra den grove Rytterkappe, havde med en uvilkaarlig Magt sat sig fast i mit Indre, og det var derfor ikke uden en hemmelig Glæde, jeg modtog min Vens Tilbud at følge med ham hen til Oberstinden, for at jeg kunde faa Anledning til at tage Afsked med Hendes Naade.

Som vi vel aner, har gud Amor nok været på spil midt i al uvejret og de sindsoprivende begivenheder, som deraf fulgte.

Nu mødes fortælleren igen med den unge pige i oberstindens hjem, og pigen kommer hen og trykker hans hånd som tak for, hvad han har gjort for hendes mor og dermed også for hende selv.
I denne beretning, der jo har stormfloden som emne, får vi egentlig intet at vide om, hvad der siden sker imellem fortælleren og den unge pige. Men af nedenstående få linier, hvormed beretningen om stormfloden slutter, ser vi alligevel, at de to unge har holdt forbindelsen vedlige, og at det må være endt med bryllup.

I Dag har jeg nedskrevet Beretningen om Stormfloden for to og tredive Aar siden. Af de Personer, jeg dengang kom i Berørelse med, lever kun fire, den Fjerde af disse er Augusta, der atter på denne vort Livs Mærkedag har oplevet bange Frygt og usigelig Glæde, thi vor ældste Søn har hæderlig bestået sin Eksamen - den bliver saaledes ogsaa en Mærkedag i vor Førstefødtes Livshistorie.

Da en del af hovedpersonerne i denne beretning er kendte Ribeborgere fra den tid, kan det vist have interesse at bringe nogle af navnene her:

Vennen: Adjunkt Bloch-Suhr (1807-1876).
Hans hustru: Ulrikke Strøm, datter af cancelliråd H. L. Strøm.
Præsten: Christian Erik de Thurah.
Lægen: Stiftsfysikus Randrup.
Justitsråden: Justitsråd Tranberg (borgmester).
Hans hustru: Født Eilschou.
Sprøjtemesteren: Snedkermester Hornum senior.
Stiftamtmanden: Greve Sponneck.
Biskoppen: Tage Müller.
Borgmesterfuldmægtigen: Kandidat Thorup.
En tysk hotelvært: Gæstgiver Følsch.

Disse personer er alle nævnt i den oprindelige fortælling, selv om vi måske ikke hører om dem alle i denne forkortede gengivelse.

En anden øjenvidneberetning har vi fra den senere højskoleforstander på Rødding Højskole, S. Høgsbro, der i en stilopgave skriver et brev

til en ukendt ven, Hansen, og fortæller om stormfloden og dens ødelæggelser.

Beretningen er skrevet ca. 1 måned efter stormfloden.

Først fortæller S. Høgsbro om selve stormfloden, og dette afviger ikke meget fra den forrige beretning. Men hvad denne mangler i beskrivelse af skader, har S. Høgsbro fået med. Han skriver bl.a.:

»Jeg vil da begynde med byen og gå frem fra Nørreport. Ydermøllen har lidt betydelig og måske mest af alle bygninger, fornemmeligt mølleværket, så det ikke vil kunne bruges i vinter. Dernæst har flere af husene på Nørreportsgade, baghusene med alt, hvad deri fandtes, lidt stor skade, for ikke at tale om det store tab farver Utzon har lidt, ligesom også brændevinsbrænder Hansens enke. - Begge broer havde også taget stor skade, da der ved den ene er gået næsten det halve af stenbroen bort foruden rækværket på den ene side, ved den anden bro, nemlig ved Skibbroen, er alt rækværket gået tabt. På Skibbroen er vandet gået ind i husene, beboerne har måttet samle alt tøj og indbo op på anden etage, og et par af husene er ubrugelige for resten af vinteren. Uagtet vandet sprøjtede højt op på Toldboden, har denne bygning dog intet lidt. Vandet kom dog ikke højere end til apoteket (lå dengang i Storegade over for Sydjysk Landmandsbank), uden for hvilket en stor planke af rækværket ved Skibbroen var drevet op.

Ved Sønderport havde vandet også for en stor del ruineret Stampemøllen, men den er dog atter kommet i gang. I sygehuset blev et par fag af muren slået ind, så de syge måtte flytte bort. Men på markerne omkring byen var skaderne endnu større. Flere veje var ubrugbare og er tildels endnu. Broerne var bortskyllede, og store huller boret ned i gruset, hvori vandet stod lang tid efter.«

Herefter fortæller S. Høgsbro om, hvordan træerne i plantagen har fået barken revet af, fordi store isstykker har skuret forbi dem. Særlig grantræerne er det gået hårdt ud over, mange af dem er blevet revet omkuld af de store isstykker, som blev skubbet foran vandet.

Ribe Stifts-Tidende fra den 9. januar 1839 beskæftiger sig indgående med stormfloden og skriver: »Den stærke sydveststorm i mandags bevirkede denne flod, der var betydelig højere end den, vi oplevede

den 29. oktober sidste år. Fra middagen til om aftenen kl. 8 steg vandet, især i de sidste timer, med en utrolig hurtighed. Om natten blev stormen orkanagtig, hvorved vandet hindredes i at komme ud, så det stod endnu omtrent 11 fod (3,45 m) over sædvanlig højde i går eftermiddag kl. 2, da det atter begyndte at stige. Stormen med sne og haglbyger rådede lige heftig, og med rædsel så man aftenen i møde, da vandet efter kalenderen fortsat skulle vedblive at stige til kl.9, men, Gud være lovet: Mellem kl. 5 og 6 begyndte det til alles forundring og glæde atter at falde, efter dog at have nået samme højde som stormfloden 1825, mellem 16 og 17 fod (5,33 m) over sædvanlig stand.«

Herefter har bladet de samme beretninger som S. Høgsbro, men føjer nogle nye til. Bl.a. fortælles, at der er strandet et skib oppe på agerlandet en fjerdingvej norden for byen samt om et andet skib, der lå med knækket mast ude i engene vest for byen.

Bladet beder læserne undskylde, at det ikke udkommer rettidig, men grunden er den, at trykkeriet har været omgivet af vand og har derfor været afskåret fra omverdenen.

At skaderne omkring Ribe har været betydelige ses af en bekendtgørelse, udstedt af borgmester Tranberg den 11. januar 1839 og offentliggjort i bladet den 15. Det hedder heri:

»Ved de floder, der i de sidste dage har raset her ved Ribe, er flere veje bleven ufarbare, således er hovedlandevejen fra Lustrup her ind til byen, over den såkaldte Dam, afvist ved pæle og rækværk, og vejen er lagt gennem Lustrup by. Landevejen til Kolding fra Hvidebro til plantagen vil også i nogle dage, indtil de derpå henkastede isstykker kan bortkastes, være upassérlig, men en hjælpevej ind over markerne og vesten om plantagen ud til den gamle landevej vil i morgen blive udlagt. Endelig er den sædvanlige vej igennem Tved til Obbekær upassérlig, indtil den afbrudte bro kan sættes i stand.«

Af denne bekendtgørelse ses, at skaderne har været meget betydelige.

Efter at vandet har trukket sig tilbage, har avisens reporter været ude i omegnen for at studere skaderne. Han skriver bl.a.: »Til at repa-

rere den såkaldte Dam, vejen til Haderslev og Åbenrå, vil vistnok udfordres tusinder af læs jord til opfyldning, og på vejen norden om byen er den halve brolægning og rækværket næsten aldeles revet op. I plantagen er barken på midten af de fleste træer afgnavet af isen, og kommer man norden for disse, må man i højeste grad forbavses ved at se en mængde over en alen tykke isstykker, der, tæt sammenskruede, på sine steder udgjorde en bredde af 400 til 500 alen og strække sig i længden op mod Farup. En lykke i ulykken var det, at vinden var så sydlig, hvorved denne uhyre ismasse hindredes i at virke med al sin kraft på byen. Næsten al vintersæden på byens jorder, så vel som på de nærmest liggende landsbyers marker er ødelagt. Den skade, som private samt byens bygninger og broer har lidt, er vurderet til 3400 rdl. kurant. Skaden på byens marker og veje formenes langt at overstige denne sum.

Fra landsbyerne høres almindeligt, at mure er nedstyrtede, hvor vandet har været inde. I Ø. Vedsted er endog en hel huslængde af en gård styrtet sammen efter anslag af isen. Nogle kreaturer druknede i den sammenstyrtede stald, og en del får omkom på markerne. Ligeledes blev en stor del foder ødelagt af havvandet.«

»Og med alt dette gives der desværre steder, hvor elendigheden er større end her,« slutter bladet.

Også længere mod nord i Jylland forårsagede stormfloden store skader. Således beretter Ribe Stifts-Tidende fra den 15. januar:

»I Lemvig steg vandet den 8de om eftermiddagen i løbet af en halv time til en sådan højde, at det stod 2 alen op i husene langs fjorden, så hele byen på Søndergade nær var oversvømmet. Fem steder, hvoriblandt fattighuset, der i fjor kostede 1000 rdl. at opbygge, er omstyrtet, ligesom 6 andre steder er ubeboelige.«

I et brev fra Tørring, en lille landsby nord for Lemvig, siges det, at 125 mennesker er blevet husvilde, og 10 er druknede.

Den 18. januar 1839 fortæller samme blad, at 1/3 af Løgstør er ødelagt, og en stor del af Nykøbing Mors stod under vand.

På den slesvig-holstenske vestkyst synes denne flod ikke at have anrettet de helt store skader. I Husum medbragte floden også store

mængder is. Digerne led dog meget under denne is og er blevet slemt beskadiget.

Fra Mjolden beretter Ribe Stifts-Tidende:

»Floden var her ligesom ved Ribe højst kl. 5 om eftermiddagen den 8. januar og førte en mængde store isstykker med sig, der bedækker alt mod nord og vest. Foruden i flere gårde var vandet trængt ind i kirken.«

Fra Pelvorm har samme blad:

»Her på øen var beboernes stilling den 8. januar skrækkelig. Kl. 4 om eftermiddagen såes bølgerne at sprøjte over digerne. Kl. 6 styrtede vandet over dem, og det rædselsudbrud lød: Landet går under! Digerne modstod vandets magt, men disse er i en så skrøbelig forfatning, at man lever i bestandig frygt for et brud ved den mindste stormflod.«

Fra Fanø kunne Ribe Stifts-Tidende fortælle, at i byen Sønderho, der er mere udsat end Nordby for havets og stormens angreb, var beboerne meget oprevne over, at havet havde ædt sig ind i klitterne, hvor deres by lå, og mange af borgerne havde planer om at flytte længere ind i landet og dér bygge nye huse, når sommeren igen gjorde det muligt at arbejde med byggeri.

På Mandø var situationen også meget alvorlig, digerne var i en dårlig forfatning, og store reparationsarbejder forestod.

Berlingske Tidende kunne kort efter stormfloden fortælle, at skaderne i Løgstør androg 20.000 rdl., og i Nykøbing Mors blev skaderne anslået til 9.582 rdl.

For bedre at kunne vurdere, hvad disse tal dækker, kan oplyses, at 100 kg rug dengang kostede 2 rdl. og 40 sk. og 100 kg byg 2 rdl. og 4 sk.

Den de skadelidte i Ribe amt tilkendte erstatningssum 27.030 rdl. blev den 30. august på Ribe rådhus af den i overensstemmelse med allerhøjeste resolution af 31. juli sammentrådte komité således fordelt blandt de skadelidte sogne.

Den første talrække er skadens ansættelse efter komiteens bedømmelse af de afholdte taksations- og skønsforretninger. Den anden række er den sognene i forhold dertil tillagde skadeserstatning.

Sogne	Takseret værdi	Udbetalt erstatn.
Sønderland Rømø	600 rdl.	434½ rdl.
Skærbæk	50 rdl.	36¼ rdl.
Emmerlev	150 rdl.	108½ rdl.
Ballum	800 rdl.	579¼ rdl.
Vilslev	2600 rdl.	1883 rdl.
Darum	550 rdl.	398½ rdl.
Janderup	200 rdl.	144½ rdl.
Billum	50 rdl.	36¼ rdl.
Ål	25 rdl.	18 rdl.
Oksby	1750 rdl.	1267½ rdl.
Ho	50 rdl.	36¼ rdl.
Lønne	50 rdl.	36¼ rdl.
Brede	100 rdl.	72¼ rdl.
Døstrup	100 rdl.	72¼ rdl.
Mjolden	1600 rdl.	1158¾ rdl.
Randerup	300 rdl.	217¼ rdl.
Nordby	700 rdl.	507 rdl.
Sønderho	1300 rdl.	941½ rdl.
Hostrup	700 rdl.	507 rdl.
Alslev	550 rdl.	398½ rdl.
Guldager	350 rdl.	253½ rdl.
Jerne	600 rdl.	434½ rdl.
Nykirke	100 rdl.	72½ rdl.
Tjæreborg	1400 rdl.	1013½ rdl.
Sneum	1700 rdl.	1231 rdl.
Jedsted-Hillerup	1500 rdl.	1086¾ rdl.
Nr. Farup	4850 rdl.	3512½ rdl.
Ø. Vedsted	2700 rdl.	1955½ rdl.
V. Vedsted	2500 rdl.	1810¾ rdl.
Rejsby-Kærbølling	1000 rdl.	724¼ rdl.
Hviding	200 rdl.	144½ rdl.
Brøns	200 rdl.	144½ rdl.
Lustrup by	400 rdl.	289¾ rdl.
Seem	600 rdl.	434½ rdl.
Tved og Tange byer	800 rdl.	597¼ rdl.
Mandø	1200 rdl.	869 rdl.
Ribe Købstad	5000 rdl.	3621¼ rdl.
	37.325 rdl.	27.030¼ rdl.

Af ovenstående ses, at denne stormflod i modsætning til de fleste har haft tyngdepunktet ret nordligt.

Ser vi skadelisten igennem, får vi et billede af, hvilke landsbyer og byer der har været hårdest ramt. Der er nogen lighed med tabstallene fra 1634, men dog er de forholdsvis større i egnen omkring Ribe end længere mod syd.

Størst tab led Farup sogn, som også var hårdest med af samtlige sogne langs hele Slesvigs vestkyst i 1634. Derimod synes Brøns og Rejsby at være sluppet betydelig billigere, medens V. Vedsted og Ø. Vedsted har været hårdt med. Ligesom i 1634 trængte vandet også denne gang helt ind og forårsagede ødelæggelser i Seem sogn, antagelig i Varming-Skallebæk området.

I erstatningslisten er også medtaget de skader, som stormen har forvoldt på bygninger i området. Men vand- og isfloden er dog den helt store skadevolder, hvilket ses af, at det er de lavtliggende sogne tæt ved havet samt sogne beliggende ved et stort vandløb som f.eks. Seem sogn ved Ribe å, der har de største tab.

1844

Stormfloden den 18. og 19. august 1844 var en typisk sommerflod, og den overraskede bønderne. Vandet gik vel ikke denne gang særlig højt op, men dog nok til at overskylle de lave marskenge samt til at bringe fårene og vel også en del kreaturer i fare. Det værste ved sommerfloderne er deres salttilførsel til markerne, der ofte ikke kan afgræsses i lang tid efter, hvis der ikke efter stormfloden kommer regn til at skylle saltet af græsset.

Denne stormflod er der ikke mange oplysninger om. Fra Sild fortæller Ribe Stifts-Tidende fra den 6. sept. 1844: »Den i sommertiden usædvanlig høje flod, som fandt sted i Friisland den 18. og 19. august har anrettet megen skade. Således er der på Sild, hvis uinddigede enge pludselig blev oversvømmet, druknet mange får, og på det store forland ved Frederikskog er betydelige mængder af hø bortskyllet, som

sætter vedkommende bønder i en stor forlegenhed, da høet desuden i år er knapt og dyrt. Beboerne af halligerne, som intet avler andet end hø, havde omtrent fået deres i sikkerhed, før floden kom.«

Da vi ingen efterretninger har fra de nordlige marskenge, kan vi vel antage, at stormfloden ikke her har voldt megen skade.

Januar-stormfloden den 9. og 10. januar 1852

Efter en tid med meget uroligt vejr, hvor der flere gange var optræk til storm, brød uvejret løs natten mellem den 9. og 10. januar 1852. Men til trods for det urolige vejr kom også denne stormflod som en overraskelse for kystens beboere.

»Den 9. om eftermiddagen kl. 3 var Ribe-åen ikke engang steget over sine bredder. Vandet begyndte ved denne tid at stige ved sydvestvind, som steg i styrke,« skriver Ribe Stifts-Tidende, og bladet fortsætter, »om aftenen blev det så stærk storm, at vandet ved 11-12 tiden stod højt, og det begyndte igen at stige ud på natten. Fra kl. 3 til 6 om morgenen steg vandet med en utrolig hurtighed.«

Vandet gik nu op i husene langs Skibbroen samt forretningsejendommene langs Nørreportsgade og forårsagede store ødelæggelser. Således fortælles det, at købmand, konsul Kolvig led et betydeligt tab. Store mængder af varer i kældre og lavere liggende baghuse nåede man ikke at få bragt op på højere steder i huset.

Byens møller led også betydelig skade. Især ejeren af Stampemøllen havde betydelige tab. Endvidere gik det ret hårdt ud over købmand E. Hansens brænderibygning.

Som altid ved stormfloder var der skader på bolværk, havehegn m.m., og den såkaldte »Dam« blev ligesom i 1839 gennembrudt af vandet. Ligeledes blev vejen til Tønder afbrudt, fordi broen blev skyllet væk.

Det fortælles herefter i Ribe Stifts-Tidende, at endnu den 10. januar stod vandet højt mellem byen og plantagen. En mand, som for-

søgte at passere vandmasserne, mistede herredømmet over hestene og væltede ned ad skråningen, så det kun var med nød og næppe, at det lykkedes at redde nogle passagerer, han havde i vognen. Men hestene druknede.

I et brev af 12. jan. 1852 fra forstander Sophus Høgsbro, Rødding Højskole, til fru Anne Sibbern, gift med professer F. C. Sibbern, København, fortælles følgende om stormfloden: »Det har for resten været et hårdt vejr i disse dage, storm, regn, snefog og hagl alt imellem hinanden. Vesterhavet var kommet os et par mile nærmere. I forgårs kom en af lærerne her, Schøtz, igennem Ribe på vejen fra Tønder hertil. Han var kommen dér om aftenen, og havde ikke mærket noget usædvanligt, men da han om morgenen steg op på det flade tårn for at se sig omkring, så han havet rundt om sig. Bølgerne slog brusende og skummende hen over den vej, han lige var kommet ad. Broer sloges itu, kreaturer dreves op imod husene, nogle døde, andre endnu levende, utallige vildgæs, måger og andre strandfugle fløj skrigende omkring, på flere steder gik vandet ind i husene, og drengene var på gaderne ivrige i gang med at fange de opdrivende ferskvandsfisk. Langt borte syntes han at se en mængde skibe på havet, men en mand, der var gået op med ham, sagde, at det var bøndergårde, hvis omliggende enge var blevne til havbund, og som kun til nød på deres små høje holdt stand mod det bestandig stigende vand, der havde afskåret dem fra deres naboer og fra enhver udgang af faren.

Da han (Schøtz) bestilte postheste for at komme ud af byens nordlige side, medens det endnu var tid, måtte han et par gange forlange det, inden man ville give ham dem. Han måtte ad en dæmning (over lave enge). Storm og bølger drev hestene over til den ene side lige mod de pæle, der betegnede dæmningens grænse og dybets begyndelse. Til sidst standsede hestene og ville ikke af stedet. Da kom en mand til og trak dem igennem vandet. Det havde han nu gjort helt siden den tidlige morgen.

Et par timer senere kom en anden lærer her fra skolen, Thomsen, og ville samme vej ind til Ribe, men da var det for sildigt. En vogn var kastet ned fra dæmningen, folkene var frelste, men hestene, der ikke

kunne komme løs af seletøjet, havde man længe set svømme sammen, så godt de kunne, indtil de blev indviklede i seletøjet og druknede.«

Herefter fortæller S. Høgsbro om ødelæggelserne i Ribe, som er refereret fra Ribe Stifts-Tidende.

Fra Fanø fortæller Ribe Stifts-Tidende:

»Vi har erfaret den sørgelige efterretning, at det for 5-6 år siden på Sønderho opførte kostbare stenværn mod havet er næsten aldeles ødelagt ved sydvestenstormen natten mellem den 9. og 10. ds. Kun 30 af 40 alen af den søndre del er tilbage, ligesom også sandbjerget, der udgjorde det vigtigste værn for byen, er aldeles ødelagt, at den halve del af byen ved næste stormflod er udsat for at blive oversvømmet og husene ødelagt.

Med dette sødiges ødelæggelse har Sønderhos indvånere tabt det sidste håb om at kunne beskytte deres hjem mod havets magt, der hin nat rasede således, at ingen kan mindes mage til.

De har nu kun valget at flytte deres by til højere steder, men dette vil overstige mange og måske de fleste af beboernes kræfter, når staten ikke vil komme dem til hjælp.«

Samtidig fortælles fra Nordby, at der flere steder har stået op til en alen vand.

I et brev fra Sild til dagbladet Fædrelandet dateret 11. jan. 1852 skrives:

»Siden den 5. januar har vi på Frisiske øer haft en uafbrudt storm. I natten mellem den 9. og 10. steg den til orkan, som gjorde stor skade på husene, tage og øens klitter. Stormen drev vandet op over alle enge og mange agre og lige ind i flere huse, og endelig i nogle byer nedrev den mure og diger og nåede omtrent samme højde som stormfloden i 1825.«

Brevet slutter med en bekymret kommentar til forholdene på de små halliger, hvorfra man ikke har fået underretning, men frygter det værste. Ligeledes frygter man for forholdene inde på kysten, hvor store floder altid forårsager ødelæggelser.

Hvor meget denne stormflod ødelagde ned langs vestkysten er ikke nedskrevet, men de fleste er vel sluppet med forskrækkelsen. Det var

jo en vinterstorm, hvor kvæg og får ikke opholdt sig i de lave enge eller på lave agre. Det er altid de uforudsete sommerstorme, der kræver de største ofre. Da er dyrene ude, og folk må forsøge at redde dem, hvorfor de til tider omkommer sammen med dyrene i bølgerne.

1860

Sommeren 1860 havde været våd og blæsende, hvilket havde været til stor ulempe for de ca. 3000 arbejdere, som var beskæftiget med at opføre Højer-diget. Her var opkastet et mindre dige til at beskytte arbejderne mod de små sommerfloder, og alle følte sig sikre. Der var stillet mange små og interimistiske huse op, hvor de tilflyttede arbejdere, overvejende tyskere, boede under arbejdet med bygningen af diget.

Arbejdet var kun skredet langsomt frem. Det var en varm sommer, men i begyndelsen af august gik vinden om i sydøst og blev dér.

Da drejede vinden natten mellem den 22. og 23. august om fra sydøst til sydvest, og det begyndte at blæse kraftigt op. I løbet af formiddagen den 23. august antog himlen et frygteligt og truende udseende, og vinden gik om fra sydvest til lidt nordvest og steg fra storm til en frygtelig orkan, der havde en sådan styrke, at et menneske næsten ikke kunne gå oprejst. De, som kendte havet, anede nok, hvad der forestod, men man kunne dog ikke rigtig forestille sig en større stormflod ved denne årstid med månen i første kvarter.

Tvivlen kom dog ikke til at vare længe. Et øjenvidne fortæller i Ribe Stifts-Tidende:

»Klokken var omtrent fem eftermiddag, da stormen tiltog med en mageløs voldsomhed, så det næppe var muligt at stå oprejst. Regnen styrtede ned i strømme, og det voldte en ængstelig følelse at skue ud over havet, som man tydelig kunne se komme væltende frem som en opretstående mur og rulle sine skummende bølger hen over Raidiget (det lille beskyttende fordige). I mindre end et kvarter oversvømmedes rummet imellem Raidiget og det store nye dige, og alle de af arbejderne opførte boliger og hestestalde blev bortrevet og bedækkede diget med deres ruiner.

I mindre end en time var alle disse ulykkelige menneskers boliger, der endnu aftenen før havde genlydt af deres muntre sang, forsvundet.«

De fleste arbejdere flygtede ind mod højere liggende land, efterladende sig al deres ejendom og deres rørlige værdier. Mange vovede aldrig at vende tilbage til dette frygtelige sted.

De få, som ikke hurtigt nok havde taget flugten, måtte redde sig op på det store nye dige, hvor de frysende måtte klare sig, til vandet trak sig tilbage.

I næsten et døgn måtte de stakkels mennesker opholde sig på det nyopførte dige under åben himmel. Først næste dag ved ebbe kunne hjælpen nå frem.

Skaderne på Højer-diget beløb sig til 20.000 rdl., som nu måtte lægges til de store udgifter, der i forvejen var forbundet med at bygge dette dige, men sluseanlægget forblev ubeskadiget.

Overalt blev nyslået hø og høstet korn bortskyllet, og ikke høstet korn blev tromlet ned af vandmasserne og tildækket af tang og andet havskarn, så det var ubrugeligt. Også tabene af kreaturer og får var store.

Det bliver for meget at nævne alle tabstallene, derfor kun nogle spredte tal fra marskegnene. Først skal dog nævnes, at der i Ø. Vedsted druknede 3 mennesker, 1 karl og 2 drenge i forsøget på at redde nogle kreaturer. I Brøns druknede 1 menneske.

I Nr. Farup sogn druknede i alt 380 får og 38 kreaturer. En enkelt mand mistede alene 60 læs hø, som stod stakket i engene. I Farup enge blev flere mænd omringet af vandet i deres forsøg på at redde deres dyr, og de måtte tilbringe natten stående bunden til en pæl og kunne først næste dag begive sig ind til byen.

Fra V. Vedsted forelå oplysninger om, at 60 får og 8 kreaturer var druknet.

Darum var sluppet billigere med kun 30 får druknet.

Fra den sønderjyske landsby Rejsby fortæller et øjenvidne ifølge Ribe Stifts-Tidende:

»En sådan stormflod er noget hidtil uhørt ved sommertid, thi den

var lige så stor som nogen stormflod ved vintertide, med undtagelse af de to største, man her kan mindes, nemlig dem årene 1825 og 1839, da vandet gik ind i husene. Denne stormflod kom meget pludseligt og med en sådan magt, at den inden en time nåene tæt op til præstegården og gik ind i den østre have. Skaden, som den forårsagede her i sognet, er meget betydelig både på korn, enge og pløjeland. Den førte den høstede rug, byg og havre med sig og kastede det blandet med hinanden på de højeste steder, og den lagde det uhøstede korn fladt henad jorden og efterlod det desuden bedækket med alle slags urenheder. Vi haver gud ske lov ingen tab af menneskeliv at beklage.«

Af kreaturer mistede sognet 12 får og 2 græskøer til en værdi af 200 rdl. Omtrent 648 demat (ca. 325 ha) med korn og hø blev overskyllet, og vandet stod længe efter i disse marker. For græsningen resten af sommeren så det ikke godt ud, 250 demat (125 ha) blev overskyllet med saltvand og gav ikke mere udbytte det år. De samlede skader på afgrøderne blev anslået til 2400 rdl.

Langs hele Slesvigs vestkyst er beretningerne de samme og tabene alvorlige for befolkningen.

Efter stormfloden fortaltes om, hvordan nogle havde reddet sig ved held og snarrådighed. Her et par eksempler herpå:

»En dreng skal, da han så sig omringet af vandet, hurtigt have bundet nogle kornneg sammen og benyttet sig af dem som flåde, på hvilken han drev om hele natten, indtil en mand om morgenen kunne ride ud og redde ham.

I Farup bjærgede en gammel mand sig i en høstak, som kom drivende forbi.

Et af de mange mindre fartøjer, som var drevet ind på land, blev årsag til, at to mænd, som stod i vand til brystet, reddede livet ved at gribe fat i det og komme om bord. De strandede senere på en druknet stud og undgik således druknedøden.

August-floden 1860 viste med al tydelighed, at på ingen årstid kan marskbonden føle sig sikker, altid er havet klar til oprør, altid skal man være vågen.

Stormfloden den 15. oktober 1881

Atter en gang gik Vesterhavet til angreb på kystens landsbyer og byer. Med en forrygende orkan satte uvejret ind lørdag d. 15. oktober. Store vandmasser pressedes ind over de lave marskarealer og forvoldte store ødelæggelser, og mange kreaturer kom til at lide druknedøden.

Storme ved denne årstid er ofte meget kraftige, og de er farlige, fordi kreaturerne endnu går ude i engene. Ved denne stormflod kom mange for sent ud efter deres dyr, så tabene blev meget store, idet mange mistede op mod halvdelen af deres kreaturbesætning og næsten alle deres får.

Det ser ellers ud til, efter beretningerne, at det ikke har skortet på mod hos bønderne og deres karle. Mange fortællinger er der om, at en karl har vovet livet for at redde dyrene, men kun én af disse modige satte livet til.

Mange måtte binde sig sammen og så binde sig til kraftige ledpæle for at kunne modstå den stærke strøm. Det var lange og uhyggelige timers venten ved en sådan ledpæl, før de, slemt forfrosne efter opholdet i det kolde havvand, kunne blive reddet hjem. For de pårørende har ventetiden nok været lige så lang.

Med en vandstand på 4,30 meter over D.N.N.[1] var situationen næsten den samme langs hele vestkysten, hvor der ikke var diger. Jeg vil derfor forskåne læserne for detaljerede beskrivelser, men kun nævne lidt om Ribe bys situation.

Vandet afskar som så ofte før indfaldsvejene fra både nord og syd. Havet trængte ind i husene langs Skibbroen i Saltgade og satte Stampemøllens savskæreri under vand og ødelagde mange maskiner.

Mange af de øvrige gader i de lavtliggende dele af byen blev ligeledes oversvømmet, og de derboende købmænd fik store dele af deres varelagre i kældrene ødelagt.

1. Dansk Normal Nul.

Stormfloden den 12. februar 1894

Efter 13 års fred erklærede Vesterhavet igen krig i februar 1894, og forvarslingen var som sædvanlig en stærk storm fra vest og sydvest.

Natten mellem den 11. og 12. februar blev store vandmasser af stormen presset ind over engene og videre ind i landsbyerne samt op i Ribes gader.

Ribe var fuldstændig omsluttet af vand, og atter gik det ud over jernbanedæmningen, som blev gennembrudt norden for byen.

Inde i byen var det som ved de tidligere floder Stampemøllen, Midtmøllen og Ydermøllen samt de lavtliggende huse ved Skibbroen og Saltgade og de øvrige lavtliggende gader, der blev udsat for oversvømmelsen.

Ude på Tangevej havde møller Hybschmann opført et hus. Dette fik grunden under en stor del af huset skyllet bort af strømmen. Fattiggårdens jorder samt Jernkjærmark var fuldstændig oversvømmet, og skaden var meget stor.

Ribe Stifts-Tidende skriver, at vandet ikke har stået så højt siden 1881.

På Fanø berettes om stor skade såvel i Nordby som i Sønderho. Men værst gik det ud over Esbjerg, hvor vandet stod to fod over havnekajen. Mange fiskerbåde blev slået i stykker eller kastet på land.

Ved denne storm beskæftigede aviserne sig, hvad der ikke tidligere var almindeligt, med barometrets hurtige og voldsomme fald forud for stormen. Herom citerer Ribe Stifts-Tidende for den 14. febr. 1894 fra Berlingske Tidende af 12. febr. følgende:

»Den storm mellem vest og sydvest, som i dag herskede over Danmark, er ledsaget af et ganske usædvanligt barometerfald og en barometerstand, som hører til sjældenhederne i vort klima. Ved Skagen er barometeret således fra kl. 9 i aftes til kl. 8 i morges faldet 22 millimeter, altså gennemsnitlig 2 millimeter i timen. Barometeret var sammesteds til morgen 714,5 millimeter, en stand, der ikke har været målt så længe denne station (siden 1872) har været oprettet.«

De sidste stormfloder før Ribe-diget blev bygget.

Stormfloden d. 3. og 4. dec. 1909

Torsdag den 2. dec. 1909 gik barometret så lavt ned, at man kunne frygte, et uvejr var i anmarch, og om natten brød da også en storm løs fra sydøst. Henad morgenstunden blev stormen til orkan, men omkring middag næste dag tog stormen dog noget af. Vi skulle nu ikke slippe så billigt, som man måske begyndte at håbe, for mod aften tog stormen igen til i styrke, og hvad der var værre for egnen herude vest på var, at vinden nu drejede om i vest, så man måtte frygte en stormflod.

Ved seks-tiden fredag aften lagde man mærke til, at vandet steg for dog ved ni-tiden at falde noget igen. Men faren var ikke forbi, hele natten mellem fredag den 3. og lørdag den 4. stod vandet ret højt, og stormen rasede videre helt til henad morgenstunden, ledsaget af regn- og haglbyger, lyn og torden.

Lørdag formiddag løjede vinden dog stærkt af, men vandet var nu gået ind over store områder og kunne ikke trække sig tilbage igen, da stormen om eftermiddagen igen tog til, stadig ledsaget af hyppige byger.

Endnu mandag den 6. dec. stod vandet over markerne og steg stærkt ved flodtiderne.

Det er klart, at en så langvarig stormflod måtte forvolde store skader. I det følgende bringes nogle uddrag af indberetninger, som præster, sognefogeder og politimestre efter anmodning af Ribe Stiftamt indgav umiddelbart efter stormfloden.

I Ribe gik vandet fredag aften kl. 20.45 så højt op, at det spærrede Grønnegades forlængelse og nåede op i Korsbrødregade omtrent til den sydlige gavl af Stiftsbogtrykkeriets bygning, medens Vestergade var ganske oversvømmet, og havfladen inde på Mellemdammen en kort tid stod i plan med Frislusens bro. Kurveholmen stod fuldstændig under vand, så at beboerne for at få forbindelse med omverdenen måtte sejle frem og tilbage med båd.

I en samtidig beretning herom hedder det:

»I så henseende har herredsfuldmægtig Pontoppidan udøvet en ihærdig og fortjenstfuld virksomhed som færgemand og været de havomflydte beboere meget hjælpsom. Vi havde ved middagstid den fornøjelse at hilse på fuldmægtigen på Dagmarsgades asfalt, hvor han ilede af sted med et otte punds brød under armen, hvilket han havde hentet til en nødlidende familie, for derpå at gribe roret i færgebåden og med uforsagt mod at sejle en familie på fire personer samt en halv tønde koks til den hjemlige arne. Samtlige kældere på Kurveholmen er naturligvis fulde af vand og alt brændsel vådt, hvorfor det har knebet for familierne at holde varmen i dag.« - Flere familier flygtede fra deres hjem.

Ved Stampemøllen trængte vandet ind på tømmerpladsen. Tømmer- og bræddestabler sank sammen og blandedes med hinanden, og fra oplagsskurene drev tømmer og brædder ud og forsvandt i den rivende strøm. I møllens savskæreri stod vandet højt op over maskinerne.

På elektricitetsværket ved Midtmøllen var vandet ved at trænge ind, men holdtes dog ude ved hjælp af opdæmning. Sikringen i værket sprang flere gange, idet ledningerne ude i byen slog sammen. Vandet trængte ind i slagtehuset, så de slagtede kroppe hang i vandet.

Rundt omkring sås en mængde druknede får, en mand i Ribe mistede således 21, en kone 33 osv.

Fra Sønderport havde man lørdag den 4. om eftermiddagen, medens solen mellem bygerne kastede sit lys over vandmasserne, en glimrende udsigt over den vældige vandflade mod vest, hvor man så Yderbjerrum langt ude og de to Inderbjerrumgårde fuldstændig omflydt af vandet. Adgangsvejene til byen, såvel mod nord som mod syd, var alle overskyllede af floden.

Et par yngre mennesker, en mand og en kvinde, som gennem stormen om aftenen ved ottetiden passerede ind efter byen fra Lustrup, traf ved Damhus en mand, som advarede dem imod at gå videre, da vandet gik over vejen. De agtede dog ikke herpå, men fortsatte deres vej. Det gik også godt forbi ledvogterhuset, men så måtte de vade, og

da de først var kommet et stykke ud i vandet, turde de ikke vende om. Til sidst gik vandet til bæltestedet, medens skumsprøft slog dem i ansigtet, og det var kun med den yderste anstrengelse, at det lykkedes dem at nå ind til Ribe.

Vandstanden i og ved Ribe under stormfloden havde ifølge de ved foranstaltning af havneingeniør Barne, Esbjerg, foretagne undersøgelser følgende højder, målt fra generalstabens »Normal Nul«, i forhold til hvilket daglig højvande i havet ud for Ribe regnes at have en højde af ca. 1,6 fod (50 cm):

Vest for Tønder landevej	12,6 fod	=	3,95 m
Øst for Tønder landevej	11,9 fod	=	3,73 m
Øst for banedæmningen (Damhus)	11,3 fod	=	3,55 m
Syd for Hovedåen	12,7 fod	=	3,99 m
Øst for Varde Landevej	12,0 fod	=	3,77 m
Øst for banedæmningen ved Tved å	10,4 fod	=	3,26 m
Ved kysten (Kanalhuset)	11,3 fod	=	3,55 m

Vandet nåede således ikke ved denne stormflod tidligere kendte højder på 13 til 15 fod, eller fra gamle floder endnu større højder. Så der var ingen, der fandt anledning til at give det projekterede dige fra Darum til V. Vedsted en større højde end den ved loven af 30. april 1909 fastsatte, nemlig 16 fod for fløjene og 17 til 18 fod for selve diget, alt regnet fra daglig højvande eller 17,6 fod (5,52 m) og 18,6 fod (5,84 m) til 19,6 fod (6,15 m) over »Normal Nul«.

På Mandø blev man ved 10-tiden den 3. december opmærksom på, at vandet steg, skønt det endnu var halv ebbetid. Dette, i forbindelse med den lave barometerstand, gjorde beboerne klar over, at der kunne ventes en stormflod af usædvanlig styrke, hvorfor der straks blev draget omsorg for, at fårene blev drevet op i klitterne, og alle både, der lå fortøjede ved stranden, forsynede man med ekstra fortøjninger.

Klokken 18.30 samme dags aften var vandet steget så højt, at man frygtede for, at det skulle gå ud over havdiget, og ingen vovede sig uden for byen. Dog var en del af øens mandlige beboere stadig samlet på klitterne, indtil vandet atter begyndte at falde ved 19.30-tiden.

Næste morgen, den 4. december, konstaterede man, at vandet havde stået i plan med digets overflade - to tommer vand mere, og havet ville være gået over diget, i hvilket det flere steder havde slået store huller, heldigvis dog uden at bryde igennem. Havet stod 13 fod over daglig vandstand (4,08 m). Alt uden for diget og klitrækken var under vand, tang og vraggods var skyllet over diget, og en mindre båd stod tværs over digekronen. Klitterne på Gl. Mandø blev stærkt mishandlede, idet det oprørte hav skyllede en bræmme på 2-3 favnes bredde (ca. 4 m) bort af hele klitrækken.

I V. Vedsted anrettede stormfloden betydelig skade. Ved 19.30-tiden var hele den vestlige del af byen et brølende hav, og flere steder gik vandet ind i husene. Hos M. J. Frank stod vandet så højt, at man måtte søge ly for natten på loftet. To kornlæs tilhørende Hans Jørgensen flød med vandet og blev sat pænt ovre ved kirkegården, efter at de havde taget en sejltur på 250 meter. Roer og kartofler blev også ført med floden og lå nu og flød ved diger og brinker.

I Sdr. Farup var situationen den samme. To store kornstakke tilhørende Truels Truelsen blev ført med vandet, og mange får druknede. Hos sergent Kjær gik vandet ind i huset. (Huset tilhører nu Verner Jensen).

I Ø. Vedsted oversvømmedes omtrent 900 tdr. land, og der druknede 25 får.

Staunagerbro blev bygget i 1907 som jernbetonbro med et vandslug af 10 meter. Denne jernbetonbro fik et knæk ved stormfloden, og forbindelsen mellem Seem og Obbekjær var således afbrudt. Herudover bortskyllede floden vejdæmningen på den nordre side af åen.

Af Nr. Farup kommunes 5610 tdr. land blev ca. 4000 oversvømmet. Kun de dele, der ligger over 14 fod (4,39 m) over daglig højvande, eller ca. 4,89 m over D.N.N., undgik oversvømmelse. I Nr. Farup gik vandet ind i nogle huse, og det stod et enkelt sted ca. 75 cm op i stuerne.

I Kærbøl gik vandet ind i Møllehuset. Desuden gik det ind i flere af husene fra møllen til præstegården og i et hus tæt øst for præstegårdens have. På Kærbøl skoles gymnastikplads stod vandet 65 cm højt

og nåede den øverste kant på skolens trappe. Degneboligens have og præstegårdens køkkenhave var helt under vand op til husene.

I Hillerup gik vandet ind i stuehuset hos flere beboere. Mange familier reddede sig op på loftet, de slæbte også grise og kalve med derop, men kreaturer og heste stod i en alen vand i stalden.

Værst gik det ud over en gård vest for Farup tilhørende Jørgen Pedersen Lindrup. Tidlig om aftenen den 3. dec. flyttede hele familien op på loftet. Nogle timer efter blev den sydlige del af huset sønderslået af en stor træbro, der blev ført med af floden. Hele besætningen druknede i stalden, og indboet flød bort. Næste dag fandt man et af svinene druknet helt ovre på Hillerup marker, og en sofa fandt man på markerne syd for Kirkeby. Tidlig om morgenen den 4. sejlede tre mænd fra Nr. Farup ud til huset og bragte beboerne i sikkerhed.

220 får opgives at være druknet i Nr. Farup kommune, deraf mindst 100 i Hillerup.

I Vilslev sogn menes vandet at have stået ca. 12 fod (3,77 m) over daglig højvande (4,27 m over D.N.N.). Vandet gik helt igennem Vilslev by og trængte mere eller mindre ind i 23 gårde eller huse. Da vandet faldt, havde børnene travlt med at samle fisk på engene, de kom med den ene spandfuld efter den anden, både ferskvands- og saltvandsfisk. Hos husmand Edward Meier i Jedsted væltede vandet en skillevæg.

Om stormflodens skader og omfang i Darum sogn udtaler sognepræsten sig i sin indberetning bl.a. således: »Der er kun enkelte her i Darum by, der kan huske en stormflod af lignende højde som denne. I de sidste 50 år har vandet sikkert ikke stået så højt. Skønt det havde stormet det meste af dagen og særlig tog til hen på eftermiddagen, havde dog ingen regnet med en flod på tilnærmelsesvis den størrelse, som denne fik. Man var inde på den tanke, at så store floder, som de gamle fortalte om, kom overhovedet ikke mere. Det var derfor til stor overraskelse, da vandet i mørkningen med stigende flod i kort tid vandt en uanet højde. Jægere, som sent på eftermiddagen var ude ved havet, fortæller, at det var med et brøl, at vandet styrtede ind over kanaldæmningen.

De fleste havde om eftermiddagen bjærget fårene fra engene, men det til trods druknede ca. 20 stykker, og størsteparten druknede vel endda på markerne, hvor de var tøjrede for at være i sikkerhed. Da vandet ved 19.30-tiden var på sit højeste, ville man kunne have set, hvor nøje beboelsens beliggenhed i højde er afpasset med hensyn til en stormflod. Havet gik nemlig meget tæt til mange gårde og huse, men de, det gik ind i, var dog ganske få. Og da sjælden over nogle få tommer og i staldene en halv alen.

Ved præstegården stod vandet til landevejen, men det måtte dog have stået ca. en alen (63 cm) højere for at nå, efter hvad der efter de gamles fortælling engang har været tilfældet, at isskosserne slog mod præstens port.«

Fra Sneum-Tjæreborg skriver sognepræsten bl.a.: »Vinden blæste nævnte dag først fra S.Ø., trak sig så over til S. til S.V., og så plejer vi altid at få høj flod her på egnen. Vi var således varskoede, men blev dog alle overraskede. Kl. ca. 16 gik vandet over Ovren ud for Allerup, og da de højeste punkter på Ovren var overskyllede, væltede vandet ind med en frygtelig fart. Kl. ca. 17.15 var Allerup omringet af vand, så folk fra Allerup, der havde været i Esbjerg og kom hjem med 5-toget, måtte blive i Tjæreborg. Klokken 20 var vandet på sit højeste, og kl. 20 kunne det konstateres, at vandet faldt. Det var da 13 fod over daglig vandstand, det vil sige 4,58 m over D.N.N.

På grund af mørket kunne ingen se havet, der omgav os på alle sider og kun lod 5 à 6 tdr. land her i Allerup være uoverskyllet.«

På Roborghus var man truet og belavede sig på hurtig udrykning, dersom floden kom igen om morgenen. Gården lå med et 30 alens brystværn af brinken ud mod vandet, deraf tog havet de 20 alen.

Et pakhus flyttedes, men faldt ikke sammen. Vandet gik ind i Krogsgårdsmølle. Mølleforpagteren måtte med familie redde sig over til Krusborg, medens deres møbler og klæder blev kastebold for bølgerne. Geden druknede i stalden.

Et hus ved Esbjerg-Darum-vejen i Allerup var i fare. Vandet begyndte at trænge ind hos dem i mørkningen, og i løbet af et kvarter var der 1½ alen vand inde.

Floden slog hurtigt hul i den vestre gavl, og den søndre dørkarm blev løftet af og ført væk af vandet, så vandet havde fri passage gennem huset. Dette sad beboerne på loftet og hørte, medens huset gyngede og gav sig for vandmasserne. Først ved midnatstid nåede hjælpen frem, og de ulykkelige kunne reddes til højere og mere sikker beboelse.

I Allerup præstegård var der et kvarter vand i gården (16 cm), og hele haven stod under vand.

Jernbanedæmningen mellem Esbjerg og Bramming blev på en 400 til 500 alen lang strækning skyllet bort af vandet, så skinnerne hang frit i luften. Jernbanetrafikken måtte en tid ledes over Fredericia-Skanderborg-Skjern til Esbjerg.

I Esbjerg gik vandet ind over hele havneområdet og oversvømmede mange pakhuse, jernbaneekspeditionen, toldekspeditionen, kreaturstaldene osv.

Overalt kunne ses små både og fladbundede pramme drive rundt i havnegaderne. Fanø-færgen blev kastet halvt op på kajen.

I Nordby stod floden helt op i hovedgaden, og beboerne ved havnen måtte ud af deres huse. Ved 6-tiden om aftenen den 3. dec. brød vandet igennem klitterne ude ved Navigationsskolen og fyldte en stor del af vejen og haverne. Mejeriet stod også under vand. Ved Vesterhavsbadet raserede floden langs hele kysten fuldstændigt ca. 30 meter af de temmelig høje klitter.

Ved Sønderho slog de høje søer med vældig kraft mod havnebolværket og bortskyllede dette samt det meste af dæmningen. Stendiget ved havnens sydlige side blev tildels ødelagt.

Længere mod nord er der beretninger om store tab, såvel i Guldager, Hjerting, Alslev, Hostrup som i Varde.

Fra Janderup berettes, at vandet ved 11-tiden om aftenen stod ca. 28 tommer højt i krostuerne, i stalden og de øvrige længer meget højere. Bygningerne blev delvis ødelagt. Jernbanedæmningen ved Hyllerslev blev omtrent skyllet bort. Janderup kirkegård blev meget medtaget, da næsten hele kirkegården stod under vand. Et stort, stærkt stendige mod syd blev aldeles jævnet.

I Oksby sogn bortskar havet 25 tdr. land af Blåvands søndre strand, og ud for Oksby øst for Hofmanns dige, som staten satte i 1885, bortskylledes klitterne.

Skaderne ved decemberstormfloden 1909 blev opgjort til i alt 725.038,50 kr.

De fordelte sig som følger:

Ribe by	51.019,00 kr.
V. Vedsted	22.085,00 kr.
Ø. Vedsted	10.250,00 kr.
Mandø	1.270,00 kr.
Nr. Farup	71.200,00 kr.
Vilslev	13.844,00 kr.
Darum	23.465,00 kr.
Bramming	2.125,00 kr.
Hjortlund	840,00 kr.
Obbekjær	60,00 kr.
Esbjerg købstad m.m.	339.741,50 kr.
Boldesager	40,00 kr.
Tjæreborg	12.749,00 kr.
Sneum	27.959,00 kr.
Gammelby	11.260,00 kr.
Guldager	27.000,00 kr.
Nykirke	620,00 kr.
Skads	760,00 kr.
Fanø	46.724,00 kr.
Øster og Vester Herreder	42.785,00 kr.
Varde by	12.060,00 kr.
Varde Landjurisdiktion	7.182,00 kr.
	725.038,50 kr.

Som hjælp til de skadelidte udbetalte statskassen i alt 52.772,00 kr.

Stormflod igen

Efter stormfloden i 1909 åndede kystens beboere lettet op, for nu skulle stormflodsfarerne være ovre, eftersom det nye digebyggeri, der skulle beskytte kysten fra V. Vedsted til Darum var godt i gang.

Denne optimisme var dog lidt for tidlig på vej, thi allerede to år efter kom en ny stormflod med hovedstyrken mod Ribe-egnen. Det var natten mellem søndag den 5. og mandag den 6. november 1911, og ved denne stormflod stod vandet i Ribe indtil 16 tommer (42 cm) højere end i 1909.

Lægteren »Ane Marie« fra Sønderho, ladet med kolonialvarer, strandede på Ribe Plantages søndre dige på hjørnet af Plantagevej og vejen til Nr. Farup. Den havde ligget fortøjet i Sønderho havn, da stormfloden kom, sprængtes fortøjningerne, og lægteren drev uden mandskab ad Ribe til.

Trafikken på Ribe-banen blev også ved denne stormflod afbrudt, både som følge af skade på jernbanedæmningen og opskyllet strandingsgods.

Når den skade, denne stormflod gjorde i Ribe, er opgjort til et større beløb end skaderne ved stormfloden i 1909, er årsagen den, at denne flod kom betydelig hurtigere og derfor med større kraft, samt at vandstanden som før omtalt blev 42 cm højere.

Ellers er beretningerne omtrent de samme som i 1909, de samme veje og huse blev oversvømmet, men i V. Vedsted var vandet dog ca. 16 cm lavere end i 1909 og ødelæggelserne tilsvarende mindre. Dog blev hele vesterbyen oversvømmet.

Modsat i Nr. Farup og Vilslev sogne. Her stod vandet flere tommer højere end i 1909, og mange beboere måtte igen søge op på loftet for at beskytte sig mod vandet. Vilslev kirkegård blev helt overskyllet af vandet.

Også denne gang gik det ud over jernbanedæmningen ved Sneum. Men medens floden havde været voldsom langs Ho bugt i 1909, så stod vandet denne gang omtrent en meter lavere i Janderup og vel noget lignende i de andre byer dér på egnen.

De samlede skader ved denne sidste flod, før diget kunne værne landet fra Darum til V. Vedsted, blev betydelig mindre end ved floden to år tidligere.

Ligesom i 1909 blev skaderne også denne gang vurderet, og opgørelsen ser således ud:

Skaderne efter stormfloden 5. og 6. november 1911.

Ribe by	62.457,70 kr.
Tved-Tange	1.080,00 kr.
Lustrup	150,00 kr.
Obbekjær	70,00 kr.
Mandø	9.720,00 kr.
Tømmerby-Terpager	1.535,00 kr.
Vilslev	4.772,50 kr.
V. Vedsted [1]	70.589,25 kr.
Darum	10.705,00 kr.
Ø. Vedsted	12.974,00 kr.
Nr. Farup	51.068,19 kr.
Esbjerg by	136.446,72 kr.
Guldager	2.470,00 kr.
Bryndum	100,00 kr.
Jerne	5.135,00 kr.
Tjæreborg	1.340,00 kr.
Sneum	13.692,00 kr.
Fanø	12.245,50 kr.
Varde by	822,00 kr.
Varde landjurisdiktion	400,00 kr.
Øster og Vester Herred	23.565,00 kr.
	421.337,86 kr.

Det var den sidste stormflod, som nåede Ribe. Efter mangfoldige stormflodsangreb gennem tusinde år mod denne gamle by kunne den og egnens befolkning nu leve trygt bag det nyopførte havdige.

Havet giver dog aldrig op. Gang på gang bringer naturkræfterne det i oprør, og at diget ikke er 100 pct. sikker er blevet konstateret.

1. Heri er medregnet 50.000 kr., som stormfloden ødelagde for på diget, som entrepenøren endnu ikke til digebestyrelsen havde afleveret som færdig.

Stormfloder i dette århundrede før Rejsby-diget

Medens man længere mod syd i Slesvig allerede omkring år 1500 begyndte at bygge større diger, havde denne form for værn mod havet ikke vundet større udbredelse længere mod nord i Slesvig og kongeriget.

Det første skridt blev foretaget i slutningen af 1876, hvor der indkaldtes til et møde på Brøns kro, på hvilket man drøftede muligheden for opførelse af et sommerdige til beskyttelse af 400 demat (200 ha) marskjord omkring Åbølling bæk i skellet mellem Brøns og Rejsby sogne.

Endelig ved et møde den 9. februar 1878 stiftedes selskabet: Sluse- og Digeinteressentselskabet i Havervad, Obling og Kærbølling.

I sommeren 1878 blev så planen realiseret, og de samlede udgifter kom til at beløbe sig til 8502 mk. Overenskomsten var underskrevet af 44 personer.

I sommeren 1882 blev projektet udvidet med et mindre sidedige, som skulle gavne tre af bønderne i Rejsby. Slusen blev repareret omkring århundredskiftet, men gjorde ellers gavn helt til den blev afløst, da det store havdige blev bygget 1923 til 1926.

Ved efterårs- og vinterstormfloder kunne det lille dige ingen sønderlig gavn gøre, men ved de små sommerstormfloder havde et sådant dige sin betydning.

De kraftige stormfloder i 1909 og 1911, hvis ødelæggelser længere mod nord allerede er omtalt, blev også hårde på denne del af marskkysten. Ved Husum var floden i 1909 så kraftig, at en af den tyske flådes torpedobåde blev slynget op på land.

På Skærbæk-egnen var man den 3. dec. 1909 ikke blevet rigtig klar over situationens alvor, før stormfloden pludselig var der. I tagene havde det dog revet slemt, og folk havde sikret deres stråtage med stiger og harver, men hver gang man fik ét hul lukket, kom der to nye, så mange huse kom til at se noget raserede ud.

Det var under denne stormflod hotelejer Martin Pedersen, der drev

et hotel helt ude ved stranden, sammen med kone og fem børn måtte overnatte på husets loft. Hotellets stald blev revet med af bølgerne og fandtes senere en halv mil derfra.

Martin Pedersen fortalte senere om, hvordan det lille sommerdige blev overskyllet, og en halvanden meter høj bølge rullede frem over agrene. Det så ud, som om vandet under fremrykningen slugte en hel ager for hver ny bølge, stormen kastede ind over landet.

Huset, hvor krofamilien opholdt sig, fik den ene side slået ind, og de var således i den yderste fare. Var huset styrtet sammen, havde der ikke været noget håb om redning for familien.

Martin Pedersen havde over telefonen bedt om hjælp, men hverken brandværn eller andre kunne presse en båd op mod stormen, og først næste dag nåede hjælpen frem.

Den nye Ballum-vej, der næsten var færdig, blev af vandmasserne revet op og tildels ødelagt.

Mange får blev ikke reddet, men omkom i det frådende hav.

På Rømø tog floden 7 til 8 meter af pynten ved Havneby, hvor den i den sidste menneskealder forinden havde taget ca. 100 meter. Men denne flod var den højeste i Havneby siden 1854. Vandet stod så højt, at man kunne sejle lige fra havnen til kroens port.

Ligeledes blev strandhotellet ved Lakolk skyllet bort.

Midt i de mange ødelæggelser måtte befolkningen dog glæde sig over, at denne stormflod ikke kom samtidig med, at det var springflod, thi i så fald var det nok gået langt værre.

Men vandet kom så hurtigt, at det overraskede selv erfarne kystboere. En bonde i Mjolden sagde til sine folk hen mod aften fredag den 3. dec.: »Der bliver ingen flod denne gang!« Han blev snart klogere. Vandet væltede ind på en strækning fra Ballum til Astrup samt mod de nordligere byer Døstrup, Skærbæk, Brøns og Rejsby til landevejen mellem Tønder og Ribe, hvor stormflodens østlige grænse ca. kom til at gå.

Stormfloden den 5.-6. november 1911 var en ny påmindelse til denne egns befolkning om, at de boede nabo til det urolige Vesterhav. Vandet nåede denne gang ind i gårdene i Mjolden sogn og stod flere steder højt i stuerne.

I Hjemsted trængte vandet ligeledes ind i flere gårde.

Højer-diget, der var opført i 1861, blev beskadiget to steder.

Efter genforeningen i 1920 blev spørgsmålet om digebygning langs Sønderjyllands vestkyst et dansk anliggende, og udfordringen blev taget op. I 1923 påbegyndtes Rejsby-diget, der skulle værne landet fra Astrup banke til V. Vedsted. Under opførelsen indtraf den katastrofale stormflod den 30. august 1923, under hvilken 19 beskæftigede ingeniører og digearbejdere omkom.

Stormfloden den 30. aug. 1923 og Rejsby-katastrofen

Om aftenen onsdag den 29. august udsendte Meteorologisk Institut stormvarsel. Horns Rev meldte dog kun om vindstyrke 4 torsdag morgen den 30. august. Ved middagstid blæste det imidlertid op, vinden var S-SV og nåede i løbet af eftermiddagstimerne at blive til regulær orkan. Det var højvande ved Esbjerg havn kl. 17.30. Hele havneterrænet var under vand, og der registreredes en vandstand på 3,71 m over DNN, omtrent samme højde som i 1909 og 1911.

Denne voldsomme orkan, der den 30. og 31. august 1923 gik hen over den sydlige del af Danmark og de tyske Nordsøegne, havde sin årsag i et lavtryk (740 mm), der om onsdagen den 29. august fra Atlanterhavet var nået ind over Sydirland. Derfra gik det over England og Vesterhavet og var torsdag den 30. om eftermiddagen fremme ved Jyllands vestkyst med centrum mellem Ringkøbing Fjord og Nissum Fjord. Om onsdagen havde der raset en storm fra S-SV over Kanalen mellem England og Frankrig, og den var torsdag nået frem til Tyske Bugt. Borkum meldte om vindstyrke på 30 m/sek. Fiskeskipper Sørensen, Esbjerg, oplyste til »Vestkysten« den 1. september angående lavtrykkets placering, »at mens vinddrejningen i den sydlige Nordsø og Esbjerg-området havde været SØ-SV-NV, havde den i den nordlige del været SØ-NØ-NV.« Det vil sige, at han havde befundet sig nord for lavtrykkets bane. Han oplyste endvidere, »at der i forrige uge var dårligt vejr i Aberdeen med meget lav barometerstand.« Dette tyder

på, at vandets pludselige stigning under stormen skyldes en kombination af sydveststorm, der drejer om til nordvest, og en fjernbølge skabt af et forudgående lavtryk i Atlanterhavet nord om Skotland.

Efter årstiden var denne stormflod meget voldsom, men ikke uden fortilfælde, sidst den 31. august 1846.

Digebygningen var kun kommet godt i gang. Fra Rejsby Å's udløb var man kommet ca. 2 km mod syd, og nordfra var man kommet til Råhede, men hele strækningen mellem Råhede og Rejsby Å var uden beskyttelse.

Ved Rejsby sluse lå i læ af diget en lille barakby, og her var det, havet gik til angreb. Af digets i alt 5 km lange strækning var de 1400 m afleveret til staten og godkendt af digebestyrelsen, 900 m af den nordlige og 500 m af den sydlige sektion.

Havets indbrud ved Rejsby sluse skete med uimodståelig kraft. Hvor der før lå en hel lille by med marketenderi, ingeniørkontor, formandsboliger, barakker til mandskabet samt smedie, var alt forsvundet. Det eneste, der var tilbage, var en transformator. Træbygninger og alt andet var skyllet op på markerne mellem Rejsby og Kærbølling.

Vandet var på sit højeste torsdag aften den 30. august kl. 19.15. Det sank betydeligt i løbet af natten og fredag formiddag, men det var dog ikke muligt at komme ud i engene for at lede efter forulykkede og kreaturer, hvilket bl.a. skyldtes sommerdigerne.

Gårdejer Truels Stauning-Jensen udtalte til »Vestkysten« fredag morgen: »Vi savner en del af mandskabet, stormen kom med en voldsomhed, så redning næsten ikke var mulig. Kl. ca. 16.30 torsdag begyndte vandet at trænge ind i marketenderiet, og få minutter efter slog vandet mod husets vinduer. Man havde således ikke regnet med, at et sommerhøjvande ville gøre ophold i barakkerne umuligt. Træbygningerne kunne ret hurtigt omdannes til flåder ved sammenheftning med ståltråd, og da vandet ved 17-tiden var nået 1 meter over markniveau, var det nødvendigt at søge væk. Det var umuligt at tænke på at redde sig op på diget, og man forsøgte derfor at nå land.«

Ved 17-tiden sejlede 15 personer, deriblandt 4 kvinder af sted på en flåde. Arbejdsformand Andersen beretter: »Vi havde det største besvær

med at komme i retning af land, da de voldsomme bagvande tvang os over diget. Ikke mindre end otte gange forsøgte de druknende kreaturer at entre flåden, den ene gang kom vi derved ind i noget pigtråd, hvor vi blev hængende i to timer, inden vi kom løs, medens bølgerne styrtede hen over os, så vi var fuldstændig drivvåde. Endelig ved 21.30-tiden lykkedes det os at komme i land i Kærbølling, men da var vi også så stærkt forkomne, at flere af os ikke kunne støtte på benene.«

Også ved 17-tiden forlod andre 25 mand slusen på en flåde. Det lykkedes kun nogle af disse at nå ind. Der sendtes en båd fra Ribe, og denne forsøgte ved midnatstid forgæves at komme til undsætning. Først fredag morgen lykkedes det en båd fra Rejsby at nå frem. Der var da én mand i live derude. Han opholdt sig på selve diget, hvor man hentede ham i forkommen tilstand. Vandet var kommet så pludselig, at han ikke kunne nå over til sine kammerater, inden floden omringede diget.

I barakken ud for Råhede sluse reddedes fredag 2 mand.

Rejsby-diget var ikke gennembrudt, men havet havde på større strækninger gravet sig dybt ind i siderne på det og bortslikket store jordmasser: 44.500 m^3 fyld og ca. 84.000 m^2 græstørv.

Stormskaden i Tønder amt blev opgjort til 151.000 kr. for Rejsby, Brøns og Hviding sogne. For Rejsby og Brøns sogne var skaderne praktisk talt lige store. Ved skadens vurdering gik man frem på den måde, at man anslog afgrødens størrelse til ca. 10 tdr. korn pr. td. land. Erstatningen blev sat til halvdelen.

Skaden på diget blev på 141.000 kr. til arbejdsløn og 59.000 kr. til køb af jord til reparation, eller i alt 200.000 kr., der afholdtes af en særlig stormflodsbevilling. Reparationsarbejdet varede i over 1. måned for 250 mand.

Med færdiggørelsen af Rejsby-diget var et hul lukket, og et nyt led i den kæde af diger, der skulle værne marsklandet mod Vesterhavet, var en realitet. Men stormflodskatastrofen havde kostet 19 menneskeliv.

I den sydlige del af Slesvig var digebyggeriet ret fremskreden allerede i middelalderen, men netop derfor blev katastroferne så store i disse områder, når de store stormfloder kom og gennembrød digerne.

Man stolede på digerne, og derfor var man ofte ikke opmærksom nok på faren, før det var for sent. Man blev da lette ofre for »Blanke Hans«, som man dengang kaldte Vesterhavet.

Det ældste af de nuværende havdiger er Højer-diget, som var færdigbygget i 1861. Dets højde er 6,40 m over D.N.N.

Vi har en tidstabel over bygningen af de eksisterende sydvestjyske diger:

Højer dige bygget	1859-1861	højde 6,40 m	længde 6,6 km
Mandø bydige bygget	1887 og 1925	højde 5,40-6,50 m	længde 3,5 km
Ribe diget bygget	1911-1914	højde 6,75 m	længde 18,4 km
Ballum diget bygget	1914-1919	højde 6,20 m	længde 9,9 km
Rejsby diget bygget	1923-1925	højde 6,75 m	længde 13,4 km
Havneby diget bygget	1924-26	højde 5,00-6,00 m	længde 1,8 km
Kirkeby diget bygget	1925-1926	højde 5,50-6,75 m	længde 6,5 km
Emmerlev diget bygget	1926-1927	højde 6,50 m	længde 2,4 km
Juvre diget bygget	1926-1928	højde 5,00-6,75 m	længde 10,9 km
Darum-Tjæreborg diget bygget	1927-1929	højde 6,75 m	længde 6,0 km
Mandø havdige bygget	1935-1937	højde 5,40-6,50 m	længde 6,3 km

Nu følte befolkningen sig trygge bag digerne. Dog har enhver ny stormflod givet anledning til overvejelser over, om digerne var stærke nok. Når så alt igen var roligt, fik tryghedsfølelsen vel overtaget, og man nøjedes med små forbedringer og reparation af de skader, der var kommet.

Når om sommeren havet ligger dér og blinker fredeligt til den, der har øje for dets skønhed, da er tanken om det vrede Vesterhav ikke let at mane frem.

Men havets luner forsvinder ikke. I 1928 ødelagde det således under en stormflod en del af Darum-diget.

Stormfloderne i 1953 og 1962

Den 1. februar 1953 blev Holland ramt af en stormflod, som medførte vandstande, der var ca. en halv meter højere, end man tidligere havde set, og der rasede en kraftig storm. 180.000 ha blev oversvømmet, og

1800 mennesker omkom. Titusinder af boliger blev ødelagt eller stærkt beskadiget, og 600.000 mennesker måtte evakueres, af disse 75.000 i længere tid. I England blev 300 mennesker dræbt, og 60.000 ha blev oversvømmet. I Belgien blev 10.000 ha oversvømmet.

Denne store stormflod ramte ikke de nordtyske og sønderjyske kyster med så stor kraft, at det på noget tidspunkt frembød nogen fare.

Men som følge af erfaringerne fra denne stormflod blev tyskerne klar over, at det var tvingende nødvendigt at forhøje og forstærke 460 km af de i alt 540 km lange havdiger langs Slesvigs og Holstens kyster, i marsken ved Elben og på marskøerne. Ved de nye diger blev den dimensionsgivende højvandskote fastlagt 0,6 til 1 meter højere end de tidligere målte højvandskoter, eller til mellem 5,5 og 5,9 meter. Af de nævnte 460 km diger, der skulle forstærkes, var ved udgangen af 1961 280 km havdiger blevet udbygget.

Det skulle hurtigt vise sig, at de trufne forholdsregler var i allerhøjeste grad nødvendige.

Den 16.-17. februar 1962 rejste der sig en stormflod af meget stor styrke, denne gang med centrum fra Hamborg og mod nord op til den danske grænse. I nærheden af Hamborg blev selv de nye dimensionsgivende højvandskoter overskredet med ca. 50 cm.

Denne stormflod kostede 350 mennesker livet, og de materielle tab var næsten uoverskuelige. Størst var skaderne i Niedersachsen, og det opgives i »Wasser und Boden« s. 280, at her blev 225 km dige (eller 26% af hoveddigerne) beskadiget i let eller middel grad, og hvad der var værre, 70 km dige blev svært beskadiget eller helt ødelagt. På 61 steder blev hoveddiget gennembrudt.

I Slesvig-Holsten fik (i henhold til »Wasser und Boden« 1963 s. 55) 70 km diger meget svære skader, 80 km svære skader og 120 km lette skader.

Medens stormfloden i 1953 ikke frembød nogen fare for den sønderjyske vestkyst, antog floden den 16.-17. februar 1962 en betydelig mere faretruende karakter. Bl.a. var der en tid stor fare for Rejsbydiget, i hvilket der blev slået store huller.

1967

I 1967 var der to stormfloder, som begge forårsagede digebrud og havrending på Skallingen. Den første var den 23.-24. februar, den anden 17.-18. oktober.

Efter Hamborg-katastrofen

Katastrofen ved Hamborg og konstateringen af, at de sydvestjyske diger ikke havde den styrke, man havde tiltroet dem, fik de ansvarlige myndigheder til at undersøge mulighederne for en forstærkning af digerne.

Der skulle imidlertid endnu en advarsel til, før arbejdet for alvor kom i gang. Denne advarsel kom med stormfloden den 15. januar 1968.

15. januar 1968 blev de sydvestjyske kyster ramt af en kraftig isflod, som ved Ribe Kammersluse nåede en højde på 4,35 m over D.N.N. Digerne blev flere steder beskadiget af isskruningerne. På Skallingen blev der på ny digebrud og havrending. Men Stormflodsudvalget arbejdede videre med problemerne, og ved et møde den 16. december 1970 blev der nedsat et teknikerudvalg, der kom til at bestå af:

Kontorchef Ove Skands, Ministeriet for offentlige Arbejder, formand,
Vandbygningsdirektør K. Otterstrøm, Vandbygningsdirektoratet,
Professor H. Lundgren, Instituttet for Strømningsmekanik og Vandbygning, Danmarks tekniske Højskole,
Distriktsingeniør H. B. Sørensen, Vandbygningsvæsenets 5. distrikt,
Fuldmægtig i Ministeriet for offentlige Arbejder, (fra 1. januar 1972 kontorchef i Amtsrådsforeningen i Danmark) Jens Jørn Nielsen.

Udvalget blev anmodet om at foretage en teknisk-, anlægs- og driftsøkonomisk bedømmelse af de for stormflodsudvalget foreliggende digesikringsprojekter:

1) Ribe amtsråds betænkning »Ribe marsken« af 13. oktober 1966 med fem forskellige forslag til digesikring omfattende et forslag til for-

stærkning af det eksisterende dige, et forslag til fremskudt dige 1-1,5 km vest for det eksisterende dige og tre forslag, som er mellemløsninger mellem de to førstnævnte. Betænkningen omtaler endvidere etablering af dobbelt digesikring for Ribe by ved bygning af et dige rundt om byen forbundet med højt terræn.

2) Vandbygningsvæsenets rapport til stormflodsudvalget fra marts 1969 »Digerne i Tønder og Ribe amter«, som indeholder forstærkningsprojekter for havdigerne mellem Esbjerg og grænsen.

3) Vandbygningsvæsenets rapport til stormflodsudvalget fra oktober 1969 »Sikring af Tønder marsken« for så vidt angår tre af de heri omhandlede projekter, nemlig forstærkning af Højer og Emmerlev diger, fremskudt dige fra Emmerlev Klev til grænsen og retablering af en sekundær digelinie (Rudbøl dige).

I teknikerudvalgets møder og øvrige arbejde har foruden udvalgets medlemmer deltaget følgende:

Overingeniør Jørgen F. Petersen, Vandbygningsdirektoratet,
Civilingeniør Per Roed Jakobsen, Vandbygningsdirektoratet, (senere Dansk Hydraulisk Institut),
Civilingeniør Kaj Schmidt, Vandbygningsvæsenets 5. distrikt,
Overingeniør Torben Sørensen, Dansk Hydraulisk Institut, (tidligere benævnt Vandbygningsinstituttet),
Civilingeniør A. Hasle Nielsen, Dansk Hydraulisk Institut,
Civilingeniør T. Jønch-Clausen, Dansk Hydraulisk Institut.

Teknikerudvalget har valgt kun at beskæftige sig med de to områder, hvis sikring skønnes at have den højeste prioritet, Tønder marsken og Ribe marsken, idet man har ment at måtte henskyde spørgsmålet om sikring af andre marskområder til behandling efter, at der af Stormflodsudvalget er taget stilling til de i nærværende redegørelse fremlagte overvejelser og konklusioner.

Forskrækkelsen den 3. januar 1976

Da jeg åbnede den vestre stalddør om morgenen den 3. januar, var vinden hård, og den havde en særlig lyd, som kun vi kystboere kender betydningen af. Dertil kom, at det var tredie flodtid efter fuldmåne, hvilken i reglen er den farligste.

Straks jeg kom ind i stalden igen, sagde jeg til min kone, at der ikke blev noget af turen op til hendes forældre i Himmerland den dag, for jeg ville ikke vove at tage hjemmefra, da der var udsigt til en kraftig stormflod. Ved en senere telefonopringning til mine svigerforældre i Himmerland fik vi at vide, at vejene dér var spærret af store mængder sne.

Da vi var færdige i stalden, kørte vi ud til havet syd for V. Vedsted. Her fik jeg min antagelse fra tidligere på dagen om fare for stormflod styrket. Havet var i oprør, men endnu nåede det kun til strandkanten. Men bølgernes brusen og kraftighed var ikke til at tage fejl af, en stormflod af stor styrke kunne ventes fra godt middag til midt på eftermiddagen ved højvande.

Vi spiste tidligt til middag og tog vores sædvanlige middagslur, men havde dog besluttet os til at stå op ved 13-tiden og køre til havet for at se, om min antagelse om stormflodsfaren holdt stik.

Det behøvede vi ikke at køre til havet for. Vi blev vækket af sirenerne og fik ordre til at forlade hus og hjem og under ingen omstændigheder begive os til havet.

Det var dog en ordre, jeg umuligt kunne overholde. Straks efter at C.F.erne var kørt, startede jeg bilen og kørte til havet syd for V. Vedsted. Det syn, der mødte mig, var storslået, men også frygtindgydende. Havet var i oprør, og nu nåede bølgerne næsten digekronen. Tang, vraggods og skumsprøjt slyngedes over diget. Store huller kunne ses på diget, når bølgerne for et øjeblik trak sig tilbage. Hvor længe kunne diget holde, for hver bølge blev hullerne større, og nye dele af græsbelægningen blev flået af. Ved en vandring langs diget kunne man konstatere, at situationen var den samme overalt, dog nogle steder værre end her. Ved V. Vedsted sluse var diget således begyndt at flække på langs og bagsiden begyndt at skride ud.

Der var endnu over 1½ time til højeste vandstand, men som en hjælp fra himlen i den for os alvorlige situation drejede vinden om fra SV-V til VNV., og vandet begyndte at falde før højeste vandstand.

Men vandet havde ved denne flod nået den største højde siden 1825 og 1839, ja, måske højere end ved disse floder, 4,92 m over D.N.N.

Alle var klar over, at nu skulle digerne forstærkes. Skaderne var kolossale, over 70.000 sandsække blev anvendt alene til en nødtørftig udbedring af Ribe-diget.

I foråret 1976 blev loven om forstærkning af Ribe-diget vedtaget i folketinget, og forhandlinger med de tyske myndigheder om et fremskudt dige mod syd blev påbegyndt.

Der ligger dog stadig diger,der ikke er planer om at udbygge, så man kan spørge, om en ny stor forskrækkelse skal indtræde, før også disse mennesker får deres hjem sikret mod årtusinders fjende og nabo, »Blanke Hans«.

En ny men betydelig mindre stormflod indtraf den 21. januar 1976 og satte sindene i bevægelse. Skulle stormfloder nu til at være almindelige? Denne gang var vandstanden her dog kun 4,12 m over D.N.N., men i betragtning af digernes tilstand var situationen dog alvorlig, og evakueringerne blev påbegyndt fra de mest truede områder.

Tanker en stormflodsnat

Min far, der var digeopsynsmand for Ribe-diget fra V. Vedsted til Kammerslusen, var bortrejst, og jeg havde overtaget pligten at gå stormflodsvagt, såfremt der skulle blive stormflod. - Det blev til én nats vagt på diget.

Såvidt jeg husker må det have været under stormfloden natten mellem den 17. og 18. oktober 1967.

Vi var ved at gøre os rede til at gå i seng om aftenen den 17. okt., da telefonen ringede. Det var formanden for Ribe-diget, der gav besked om, at der nu skulle være vagt på diget. Vejret var uhyggeligt, stormen rasede, og i stød kom sne- og haglbyger.

Jeg var hurtigt ved diget og satte traktoren ved digefoden ved østsiden. Havet brølede, stormen susede, og haglene piskede mig i ansigtet, da jeg klatrede op på digekronen.

Vandet stod højt, kun et par meter eller tre fra digets top. Uafladelig skyllede bølgerne mod diget og jog op ad siden. Gang på gang forsøgte de at nå toppen af diget, men endnu heldigvis forgæves. Men ville stormen fortsætte til vandtid, var det nok et spørgsmål, om diget kunne holde.

Jeg begyndte min vandring fra Mandø-overkørslen. Først gik jeg mod syd om til V. Vedsted sluse. Det var hårdt de første skridt, men man vænnede sig hurtigt til stormen og haglbygerne. Så gik turen mod nord, og vinden var ligesom mere på ryggen, det gik lettere.

Hvad var nu det, jeg skimtede derude? Nysgerrigt spejdede jeg ud i bølgerne. Som det nærmede sig, fik jeg lommelygten frem. Nå, det var nok en stor planke. Pludselig blev den taget af en mægtig bølge og kastet ind mod diget, atter og atter blev den slynget mod grønsværen på diget, bare den ikke kunne blive hård nok mod det stærkt opblødte græslag? Fik den først lavet blot et lille hul i græsset, så skulle vandet nok klare resten.

Jeg kunne intet gøre, så jeg måtte videre på min vagtrunde.

Som jeg nu vandrede dér alene, begyndte tanker at skylle ind over mit sind med samme fart som bølgerne mod digerne.

Jeg standsede op midt mellem Ingeborgvej-overkørslen og Sdr. Farup-overkørslen. Fyldgraven lå mørk og truende bag mig, jeg kunne ikke flygte tilbage, jeg måtte fremad. Men skete begge dele, da var jeg fanget og havde kun at håbe, at diget kunne holde, dér hvor jeg stod, og så måtte jeg tilbringe natten dér, indtil vandet faldt ved ebbe, og jeg kunne blive undsat.

En haglbyge kom og jog mine dystre tanker på flugt, skønt bølgerne ligesom blev ekstra kraftige, og skumsprøjtet slog mig i ansigtet. Vraggods slyngedes mod diget og op over det - jeg var på den yderste forpost mod landsdelens gamle fjende - havet!

I sådant vejr får man tanker for ting og livsværdier, som man ellers ikke beskæftiger sig meget med. Hvor er naturens kræfter mægtige, og vi mennesker små. Med al vor tekniske snilde kan vi ikke stille meget op mod naturens kræfter, når de for alvor slippes løs. Her ved dette møde med havet i en mørk stormende oktobernat måtte jeg give Brorson ret, når han skriver:

Gik alle konger frem i rad i deres magt og vælde,
de mægted' ej det mindste blad at sætte på en nælde!

Med ét kommer et mægtigt stykke vraggods og river Brorsons kønne salme ud af mine tanker. Det har allerede slået græsklædningen i stykker, det kan blive alvorligt. I det samme kaster bølgerne og vinden et mindre bræt over digekronen lige forbi mig. Nu ligger det dernede på den østre side af diget.

Jeg kommer til at tænke på, hvorledes livet kaster rundt med vi mennesker. Nogle bliver kendte af mange og efterlader sig spor, andre går gennem livet og efterlader sig - tilsyneladende - intet spor. Men alle bliver vi af vejr og bølger ført mod den kyst, hvor vi skal strande. Nogle synes at komme let og smertefrit over til den anden side af dødens port, andre må ligge længe i brændingen.

Jeg ser ud over havet. Jeg har nu vandret et par timer, vandet er

ikke steget. Jeg når Kammerslusen, vender og får sydveststormen i ansigtet igen. Men jeg går til, da jeg kan mærke, at faren er ovre for denne gang. Efter endnu en times vandring på diget kan jeg tage hjem. Vandet er faldet en halv meter.

Traktoren starter villigt, og snart sidder jeg hjemme ved en god kop varm te. Det er dejligt igen at møde hjemmets lune hygge og min kones velkomst.

Men endnu en gang glider tankerne tilbage til oplevelserne ude ved havet. Hvordan vil min velkomst være, når mit vraggods kastes over kronen ved livets slutning. Vil der da også lyde et velkommen hjem?

De par timer, jeg her har forsøgt at skildre, føltes lange, men er kun et nu målt med evighedens alen. Vi, der går vagt ved havet nu, er kun et led i den lange kæde af generationer, der har gået vagt ved havet og skal gøre det fremover.

Kai Pedersen.

ANVENDT LITTERATUR:

Gerhard Gadow: Striden om Atlantis, 1973.

Dige og Kog. Festskrift i anledning af 50-året for opførelsen af Kong Christian den Tiendes Dige. Udarbejdet af professor dr. phil. Niels Kingo Jacobsen. Kbh. 1972.

H. E. Sørensen: Vadehavet, 1976.

Palle Udh Jepsen: Jordsand. Fuglenes ø i Vadehavet.

J. Christian la Cour Madsen: Ved Vadehavet 1971. I og II.

N. H. Jacobsen: Skibsfarten i det danske vadehav, 1937.

Stormflodsudvalgets betænkning, januar 1975.

Sønderjysk Årbog, 1900 og 1901: Stormfloden 1634 og dens virkninger på Sønderjyllands vestkyst.

Af cand. theol. M. H. Nielsen. Tønder-Bogen. Det tredje danske Hjemstavnskursus, 2-8. aug. 1925: Den slesvigske Vesteregn og Havet.

Sønderjysk Maanedsskrift, 1934-35: Stormfloder og Oversvømmelser i Bredålavningen. Af H. C. Hansen, Harres. Stormflod. Af H. Lausten-Thomsen. Stormflodsminder. Af Geheimeråd Dr. Hansen, Haderslev. Stormflod. Af Claus Eskildsen.

Sønderjysk Årbog, 1939, bind II: Isfloden 1839. Af Thade Petersen.

Gad: Grønlands Historie.

Kong Valdemar II's Jordebog.

Biskop P. Hegelunds Almanakoptegnelser.

Tønder Bys og Hostrup Sogns Historie. Louis Bobé, side 103.

Kirker i Tønder Provsti. Ved Carsten Petersen.

Om Ribeegnens sikring mod Oversvømmelser. Digesagens Stilling efter 1874. Fortroligt. Til brug for Kommissionens Medlemmer. (Kommissionen angående Ribe Bys økonomiske forhold).

Sv. B. Troelsen: Rejsby sogns Historie.

Historisk Efterretning om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker. Af David Grønlund. I Historisk Samfund for Ribe Amt. V. Kirsten Agerbæk.

Fra Ribe Amt, 1911-14: Stormfloderne paa Ribe Amts Vestkyst i Dec. 1909 og Nov. 1911.

Fra Ribe Amt, 1936-39. Af S. A. Høgsbro.

Fra Ribe Amt, 1963. H. K. Kristensen: Om stormfloden 1615 og heksebrænding i den anledning.

Fra Ribe Amt, 1976. Mogens Høst-Madsen: Lidt om digebyggeri.

Stormflodssikringen 1974.

J. Spanuth: Atlantis, 1965.

Platon: Timaios. Kritias. Breve.

Tacitus: Germania & Agricola. Bonde & Bonde/Forlag, 1966.

»Vadehavet mellem Mandø og Ribe å«. Professor Jens Thye Møller.

FRA AVISER:

Ribe Stifts-Tidende.
1825: 5/8 - 14/2 - 18/2 - 22/2 - 1/3 - 4/3 - 18/3 - 22/3 - 26/4 - 7/6.
1839: 9/1 - 11/1 - 15/1 - 18/1 - 8/2 - 12/2 - 8/3.
1844:6/9.
1852:12/1 - 13/1 - 20/1.
1860: 25/8 - 30/8 - 1/9.
1894:12/2 - 13/2 - 14/2.

Berlingske Tidende.
1881: 17/10 - 18/10 - 19/10 - 20/10.

Dannevirke.
1909: 6/12 - 7/12 - 8/12.
1911:7/11.

Vestkysten.
1923:31/8 - 1/9.
1970: 30/12: Stormfloden nytårsaften 1720. Af Sv. B. Troelsen, V. Vedsted.

Ripenserbladet.
Oktober 1933.

Denne bog giver den første samlede beskrivelse af stormfloder gennem tiderne og af kystboernes storladne kamp mod havet.

Tilsammen har stormfloderne kostet flere menneskeliv end de krige, Danmark har været inddraget i.

Bogen giver en dramatisk skildring af den barske kamp op gennem århundrederne.

Var atlantiderne det havfolk, som efter landets undergang i 1221 f. Kr. sejrrigt forsøgte at underlægge sig hele verden og først blev standset 1195 f. Kr. af Ramses III?

Hvorfor skete de store stormflodskatastrofer?

Vil havets fremtrængen fortsætte?

Hvor lå de over 100 kirker, som er forsvundet i Vadehavet?

Herom handler bogen »Det tabte land i Vest«.

ISBN 87-980485-1-1